

UDEN IN DE TWEEDE WERELDOORLOG

A.L.M. SANDERS

VOORWOORD

A.L.M. SANDERS

UDEN IN DE TWEEDE WERELDOORLOG

Uden, 2000

INHOUD

Voorwoord	pag.	3
Inleiding	pag.	5
Voorspel	pag.	7
Inval en de eerste maanden daarna	pag.	13
Pro-Duitse gezindheid	pag.	23
Dagelijks leven	pag.	29
Duitse maatregelen	pag.	45
Vliegveld	pag.	59
Verzet	pag.	71
Inleiding tot de bevrijding	pag.	79
Bevrijding	pag.	93
Tot mei 1945	pag.	109
Heropbouw	pag.	121
Nabeschouwing	pag.	133
Verantwoording	pag.	135

© A.L.M. Sanders, Uden 2000
ISBN 90-804922-3-X

Foto's omslag: nog in Uden aanwezige
herinneringen aan de Tweede Wereldoorlog

VOORWOORD

Na eerder al publicaties te hebben uitgegeven over het historische verleden van Uden, ligt er nu een boek van Adriaan Sanders over Uden in de Tweede Wereldoorlog. Sanders, geboren en getogen in Uden, is van beroep manager bij Akzo Nobel en houdt zich in zijn vrije tijd vooral bezig met de Udense heemkunde.

Hij is niet de enige die een boek over deze periode heeft geschreven, maar wel de eerste die de gebeurtenissen zo compleet mogelijk in beeld heeft proberen te brengen. Omdat er zoals hij zelf zegt "een heleboel materiaal voorhanden was, maar niemand het heeft gebundeld", nam Sanders het initiatief om die periode vast te leggen. Waarachtig geen kleinigheid. Anderhalf jaar lang werkte hij aan het boek. Hij dook archieven in, verzamelde citaten uit kranten, hield interviews met onder meer verzetsstrijders, nabestaanden en kreeg inzage in twee nog niet eerder bekende dagboeken. Lang niet alles heeft een plek gekregen in het boek, soms omdat de schrijver de privacy van betrokkenen wilde respecteren, soms omdat hij het leed voor nabestaanden te erg vond om door te vertellen.

Maar heel veel zeer wetenswaardige informatie haalde het boek wel. Het vertelt onder meer over de inval op vrijdag 10 mei, de vervanging van de NSB-burgemeester, de ontwrichting van het dagelijks leven, de aanleg van het vliegveld in Volkel, de organisatie van het verzet, de negen doden die vielen op Dolle Dinsdag, en de bevrijding op 18 september 1944. Heel bijzonder zijn de illustraties in het boek. Foto's, kaarten en afdrukken van passen, persoonsbewijzen en brieven schetsen meer nog dan de woorden een indrukwekkend beeld van de oorlogsgebeurtenissen.

J.A.M. Vos, burgemeester van Uden

Gebeurtenissen die, hoe triest en schrijnend ook, het meer dan waard zijn om vastgelegd te worden. Omdat ze bepalend zijn geweest voor het heden en de toekomst van Uden.

Ik hoop dan ook dat u het boek met net zoveel belangstelling en waardering zult lezen als ik heb gedaan.

J.A.M. Vos

Burgemeester van Uden

INLEIDING

In de Udensche Courant van 26 augustus 1939 stond het volgende:

Men zegt dat de internationale kwesties in Uden nog niet bestaan omdat in het nieuwe Oranjecomité, wat ter elfder uren werd opgericht, onder meer zitting hebben een Duitscher en een Israëliet.

Een aantal jaren later was duidelijk geworden, dat de internationale kwesties ook hun invloed hadden gehad op de gemeente Uden.

Geconstateerd moet worden, dat bij de bevrijding de bovengenoemde Israëliet was omgebracht, de Duitser uit Uden was weggevlucht en dat Uden een behoorlijk aantal oorlogsslachtoffers betreurde.

Er was veel materiële schade geleden, een vliegveld en een oorlogsbegraafplaats waren aangelegd, maar bovenal had de bevolking beleefd wat een oorlog betekende.

Er is in Uden over bepaalde zaken uit deze periode het een en ander geschreven.

Voorbeelden hiervan zijn boeken als "Volkel van bezetting tot bevrijding", "Opdat wij hen nimmer vergeten, de geschiedenis van de Udense oorlogsskerkhoven" en "Gestaag gespannen, 50 jaar Vliegbasis Volkel". Echter een boek, dat de periode van de Tweede Wereldoorlog voor Uden integraal beschrijft, is er naar mijn weten niet.

In dit boekje heb ik getracht een aantal gegevens uit die periode te bundelen. Ik heb hierbij gebruik gemaakt van verschillende bronnen en vele citaten hieruit aangehaald. Ik heb niet de pretentie, dat historici geen opmerkingen over dit boekje zullen en kunnen hebben. Met name ben ik erg terughoudend geweest met het oordelen over het gedrag van mensen gedurende de oorlog.

Toch hoop ik dat mensen met een heemkundige belangstelling er met plezier in zullen lezen, aangezien er mogelijk een aantal voor hen nog onbekende feiten, maar ook minder bekende afbeeldingen in staan.

Tevens zijn de bronnen vermeld, zodat diegenen, die een verdere uitdieping willen, hiervan gebruik kunnen maken.

Tot slot wil ik mijn erkentelijkheid uitspreken voor allen, die aan het tot stand komen van dit boekje hebben meegewerkt. Dit geldt voor hen, die bijdragen leverden in de vorm van het beschikbaar stellen van teksten en illustratiemateriaal. Ook zij die, mij herinneringen vertelden en adviezen gaven en André Wijdevan, die de correctie verzorgde, wil ik bedanken.

A.L.M. Sanders

Uden, november 2000

VOORSPEL

Het is ondoenlijk om alle gebieden, die in Uden speelden voor de Tweede Wereldoorlog te beschrijven. Toch wordt in dit hoofdstuk aan een aantal zaken, die zeer bepalend waren voor die tijd aandacht besteed.

CRISIS

De jaren dertig werden gekenmerkt door de gevolgen van de enorme crisis, die in 1929 aanving. Allereerst had deze tot gevolg, dat de werkloosheid onrustbarend steeg, zelfs tot boven de 30 procent. Allerlei werkverschaffingsprojecten werden opgetuigd en vanuit Uden werden werklozen ingezet onder andere bij het ontginningsproject in Wanroy.

UDENSCH NIEUWS

WERKVERSCHAFFING.

Over het jaar 1938 is aan loonen en verzekeringen uitbetaald /78739.18.

Steunuitkeringen over 1938 /26886.82.

Steunuitkeringen aan kleine boeren /18514.27.

Met ingang van 30 Jan. zijn er 50 arbeiders uit Uden naar een werkverschaffingsobject gezonden in de Gemeente Wanroy. Het is een ontginningswerk van 78 H. A., toebehoorende aan de Gebroeders Schoen te A'dam.

1.1. Artikel uit de Udensche Courant van 1 februari 1939.

In de loop van 1939 werden projecten opgestart, die gerelateerd waren aan defensie en waarnaar op dat moment de arbeiders zelfs werden overgeplaatst.

Een voorbeeld hiervan is het zogenaamde Nieuwe Peelkanaal, thans nog bekend onder de naam Defensiekanaal. Dit was een onderdeel van de Peel-Raamstelling. Men moet zich realiseren, dat het ingezet worden op werkverschaffingsprojecten in de portemonnee geen vetpot was.

Ook de kleine zelfstandigen kenden moeilijke tijden. Doordat door werkloosheid en crisis de koopkracht enorm daalde, was er voor de middenstand geen droog brood te verdienen.

De grootste groep van zelfstandigen in Uden, de boeren, werden eveneens zeer zwaar getroffen. De prijzen van de landbouwproducten waren zo gedaald, dat de regering een Landbouwcrisiswet had afgekondigd, die probeerde de productie, verwerking en distributie te regelen. De gehele productieketen werd gereguleerd, garantieprijzen kwamen tot stand en overschotten werden uit de markt genomen en vernietigd.

Aardappels werden bijvoorbeeld "gepikt" en rogge werd "gekleurd" om ze op die manier voor menselijke consumptie ongeschikt te maken. Voor het houden van vee werden quota opgelegd. Ofschoon deze maatregelen noodzakelijk waren, riepen ze veel weerstand op.

Het was desondanks toch nog nodig voor de kleine noodlijdende boeren een speciale "Dienst voor de Kleine Boerenbedrijven" op te richten, die tot doelstelling had via voorlichting en extra steunmaatregelen de ergste noden van deze bedrijven te ledigen.

Voor de verdeling van de goederen naar de eindconsument werd een distributiesysteem ingevoerd. Op het gemeentehuis was hiertoe een dienst actief, die onder leiding stond van de heer Hoekstra.

Het geheel van maatregelen werd door de Crisis Controle Dienst (CCD) gecontroleerd.

POLITIEK KLIMAAT

Het zal duidelijk zijn, dat de bovengenoemde economische crisis ook resulteerde in een verschuiving op het politieke veld. Zoals overal in Nederland, zien we die ontwikkelingen ook in Uden. Bij de Provinciale Statenverkiezingen van 1935 kreeg de RK Staatspartij 96% van de stemmen. Echter in 1936 begon de Christelijke Organisatie van Kleine Zelfstandige Boeren, Tuinders en Middenstanders van Alphons Bouwman uit Puiflijk, die zich had afgescheiden van de Rooms Katholieke Staatspartij, steeds meer van zich te doen spreken. Meestal sprak men over "Actie Bouwman" en deze kwam op voor de belangen van kleine boeren en zelfstandigen. Het laat zich raden, dat deze in conflict kwam met de kerk en de NCB. Ook in de gemeente Uden en vooral in Odiliapeel, gaf dat nogal wat commotie.

De kruisheer Campman, die daar assistent bij de parochie was, preekte in 1937, dat stemmen op NSB en Actie Bouwman een zondige daad was.

Toen Bouwman een spreekbeurt in Odiliapeel hield, werd er door de NCB-leden behoorlijk actie gevoerd en er verscheen zelfs een liedje over, waarvan de eerste twee coupletten luiden:

Wijze: "Hou je maar doe"

*Gij mannen broeders hier bijeen, komt zing 'n lied.
Wat in 'n moderne wereld van thans al niet geschied,
De een gaat makkelijk vooruit, terwijl 'n ander overal tegenstuit
Dat moest toch niet, dat moest toch niet, dat moest toch niet.*

*Refrein: En Alfons Bouwman, dat is 'n louwman,
Ja, dit zeg ik u alvast, voor hem een beetje opgepast,
Hij staat gereed en neemt je beet, voordat je 't weet.*

*Die Bouwman kwam 'ns in Odiliapeel,
Hij was er nauwelijks of hij was er al te veel,
Want een stelletje jongelui kreeg opeens 'n lollige bui,
Die moest hier weg. Hij had veel pech, wat ik je zeg.*

Toch kan geconcludeerd worden, dat de "Actie Bouwman", ondanks de tegenwerking een behoorlijke invloed in Uden had. Bij de Tweede Kamer verkiezing van 1937 zakte de RK Staatspartij terug tot 90% en werd Actie Bouwman de tweede grootste partij met 7% van de stemmen. Twee jaar later bij de stemming voor de Provinciale Staten had de RK Staatspartij zich iets hersteld tot 91%, maar Bouwman bleef met 4% toch de tweede partij.

De NSB had, althans openlijk weinig of geen aanhang. De Nederlandse bisschoppen hadden in 1936 hun afkeuring over de partij uitgesproken en zelfs bepaald, dat aan leden de sacramenten zouden worden geweigerd. In een tijd, waarin de kerk nog als onfeilbaar werd beschouwd, betekende dat nogal wat.

Bij de verkiezingen in 1935, 1937 en 1939 had deze partij respectievelijk 29, 18 en 18 stemmen, hetgeen steeds minder dan 1% betekende.

Een andere fascistische beweging, die nogal wat aanhang had in Brabant was Zwart Front van Arnold Meyer. Vermeldenswaardig is dat Meyer aan het begin van de twintiger jaren even in Uden bij de Kruisheren op het seminarie had gestudeerd. Dat hiertegen ook weerstand was, bleek onder andere uit het feit, dat in de Udensche Courant op 21 maart 1939 werd opgemerkt:

Men zegt dat, Zwart Front weer eens een blauwtje heeft gelopen omdat men nergens een zaal gebuurd kon krijgen.

Zwart Front had nog minder aanhang dan de NSB.

VOORBEREIDINGEN OP EEN OORLOG

Reeds een aantal jaren voordat de Tweede Wereldoorlog uitbrak werden voorbereidingen getroffen om zich zo goed mogelijk te verdedigen. Het Nederlandse leger was in dat kader ook actief. De dienstplichtige militairen moesten vaker dan voorheen op herhalingsoefeningen.

Ook werden verdedigingswerken aangelegd, waarbij zoals hiervoor al beschreven, werklozen werden ingezet. Voor de gemeente Uden was het defensiekanaal hiervan een voorbeeld.

Omdat na de Spaanse Burgeroorlog de overtuiging heerste dat bij een eventuele oorlog het gevaar uit de lucht zou komen, werd vanuit de Nederlandse Vereniging voor Luchtbescherming de vorming van plaatselijke verenigingen sterk gepropageerd. In januari 1939 werd er een in Uden onder leiding van F. Hoefs opgericht en Volkel volgde in februari onder Aldenhuijzen.

Er werd in dat kader zowel aandacht geschonken aan voorlichting voor de bevolking op gebieden zoals verduistering en het bouwen van schuilkelders alsook aan de opbouw van een organisatie die daadwerkelijk hulp kon verlenen. Onder hulp werd hierbij niet alleen geneeskundige hulp verstaan, maar ook signalering van naderend onheil, het in stand houden van verbindingen en vele andere zaken kregen de aandacht.

MOBILISATIE

Nadat op 24 augustus 1939 de voormobilisatie was afgekondigd, werd spoedig daarna bekend gemaakt, dat 29 augustus de eerste dag van de algemene mobilisatie zou zijn. De lichten 1924 tot en met 1938 werden naast de reeds in dienst zijnde lichten 1939 opgeroepen. Voor Uden betekende dit dat een groot aantal mannen moest opkomen en elders in het land werden ingekwartierd, maar ook dat in de gemeente veel soldaten van elders kwamen om in de Peel-Raamstelling te worden ingezet.

Het gedeelte van deze stelling, dat in de Gemeente Uden lag, behoorde tot het zogenaamde vak Erp en zou bemand worden door de bataljons I-13 R.I., II-2 R.I. en II-17 R.I..

Elk bataljon werd opgeroepen in de plaats, waar de manschappen hun opleiding hadden gekregen. Voor het Tweede was dat Venlo en voor het Zeventiende Den Bosch. De militairen kregen in de plaats van opkomst hun mobilisatiebestemming te horen. Vanuit Den Bosch vertrok men te voet naar halteplaats Uden, terwijl de manschappen uit Venlo eerst per trein naar Boxtel werden vervoerd en vanaf daar naar Uden marcheerden.

Ze werden tijdelijk in diverse gevorderde gebouwen, zoals het Kruis-herencollege, het patronaatsgebouw en de timmerfabriek van Frankefort in de Marktstraat ondergebracht. Uden kreeg zo enkele duizenden manschappen te verwerken.

1.2. Militairen in de Sint Janstraat. De kinderen op de foto zijn v.l.n.r. Clemens, Ben, Marie-José en Angela van Echelt.

Later werd men vandaar uit naar de eindbestemming in vak Erp gezonden. Ook een aantal militairen werd in de gemeente Uden gestationeerd.

Aangezien hiervoor geen opvang aanwezig was, werden zij ondergebracht bij inwoners en kregen de scholen ook een mobilisatiebestemming. Intussen werd met grote haast begonnen met de bouw van een aantal barakken.

Hiervoor werden ook op grote schaal werklozen ingezet. Zo verschenen in de gemeente de volgende militaire barakken: in Odiliapeel 7 stuks, op Oosteres 1, bij Louwers 2, bij de melkfabriek in Uden 1, aan de Veghelse Dijk 2, in de Bitswijk 2 en op de Hoeve 1.

Hiernaast speelde in het kader van de mobilisatie nog een tweetal andere zaken. Allereerst had het leger dringend behoefte aan vervoer. Op grote schaal werden daarom vrachtauto's en paarden gevorderd. Eind augustus vonden deze plaats en Uden was de verzamelplaats waar ook de geschiktheidskeuringen van de dieren plaatsvonden. Verder was uiteraard alles erop gericht om de in aanbouw zijnde Peel-Raamstelling zo snel mogelijk operationeel te maken. Hiertoe werden vanaf september alle werkloze arbeidskrachten ingezet voor het graven van het defensiekanaal ten koste van de werkzaamheden op de ontginning in Wanroy, terwijl in november Offermans uit Heesch belast werd met de werving van extra arbeidskrachten voor dat doel. Ook in Uden hield hij hiervoor zitting.

1.3. Nederlandse officieren in de Peel. Op de achtergrond de Daandelendennen, een groep bomen, die om militaire redenen tijdens de mobilisatie werden gekapt.

Op 1 november werd voor de gemeente Uden de staat van beleg afgekondigd. Dit had te maken met het feit, dat er militaire verdedigingswerken binnen de gemeentegrenzen waren en werden aangelegd. Op 11 november was er groot alarm, omdat een aanval werd verwacht. Alle verloven werden ingetrokken maar na enkele dagen keerde de rust weer terug. Rond februari 1940 waren de meeste militairen in de barakken ondergebracht en konden daarom ook de scholen weer voor de kinderen worden geopend. Al die tijd waren de soldaten overdag bezig met werkzaamheden bij de Peel-Raamstelling, zoals het aanleggen van prikkeldraadversperringen, het graven van loopgraven, het leggen van mijnen en het lopen van wacht. Zeker in de zeer koude winter van '39 op '40 werd hierbij veel armoede geleden.

Naast het feit, dat het in Uden druk was met ingekwartierden, waren ook veel Udense soldaten naar elders opgeroepen. Dit gaf de nodige problemen, omdat ze voor wat betreft hun werkzaamheden uiteraard vervangen moesten worden.

INVAL EN DE EERSTE MAANDEN DAARNA

In de morgen van 10 mei viel Duitsland Nederland binnen. In dit hoofdstuk wordt die inval beschreven alsook de tijd, die daar onmiddellijk op volgde.

VRIJDAG 10 MEI

In de morgen van 10 mei overschreden de Duitse troepen rond 3 uur de Nederlandse grens. Voor het zuiden van ons land was daarbij de opzet om zo snel mogelijk de Peel-Raamstelling te passeren. Dit was een verdedigingswerk, bestaande uit een defensiekanaal en kazematten met mitrailleurs, dat zich uitstreckte vanaf de Maas, via Mill, naar Weert.

De Duitsers gingen als volgt te werk: met een list werd de spoorbrug bij Gennip door enkele militairen bezet, waarna rond 4 uur in de morgen een pantserrein en een goederentrein vanuit Duitsland deze konden passeren en doorreden door de Peel-Raamstelling bij Mill tot aan halte Zeeland, iets voor de grens van de gemeente Uden. Hier werd een bataljon onder leiding van majoor Schenk gelost, waarna de pantserrein terugreed richting Mill.

Nederlandse militairen lieten deze toen ontspreken. Intussen werden de Nederlandse soldaten in de Peel-Raamstelling, zowel door Duitse militairen vanuit de richting Duitsland, alsook in de rug door de militairen uit de trein, aangevallen. Tijdens de gevechten, die hevig waren, vlogen ook steeds Duitse vliegtuigen over.

Met de herrie van overvliegende vliegtuigen en gevechtshandelingen vanuit de richting Mill, werden veel Udenaren in de vroege morgen wakker. Al spoedig gonsde het van de geruchten, want al voor 7 uur hadden een aantal mensen van de Duitse radio vernomen, dat Nederland in oorlog was en om 8 uur werd op de Nederlandse radio een proclamatie van de koningin uitgezonden. Ook kwam informatie beschikbaar over de pantserrein, die ontspoord was.

Nederlandse motortroepen reden door Uden richting front, maar keerden al weer voor de middag terug. Zowel het hevige geschutvuur als de dikke rookwolken boven het gebied van Mill en Grave maakten duidelijk dat daar

2.1. Ontspoorde pantser trein bij Mill.

flink gevochten werd. Twee boerderijen achter in de Peel in de buurt van het defensiekanaal, van Jan Sanders en Toon van den Berg, werden door Nederlandse militairen in het kader van de verdediging in brand gestoken. Veel mensen uit Odiliapeel verlieten hun dorp, omdat de gevechten daar reeds dichtbij waren. Frieda Aldenhuijzen schreef hierover:

Vrijdagmorgen word veel geschoten zoodat de bewoners v Odiliapeel allemaal gaan vluchten. Om 8 uur komt Luit Jansen brood bestellen voor 900 man en om 9 uur vertellen ze dat ze terugtrekken tot Veghel. Het brood is niet gebaald.

Voor de oorlog, op 11 april, was Uden aangewezen als zogenaamd vlucht-oord voor eventuele evacués uit de gemeenten Zeeland en Mill en waren voorbereidingen getroffen om een en ander ordelijk te laten verlopen. In Mill kwam hier door de zeer nabije oorlogshandelingen weinig van terecht. Vrij ongecontroleerd vluchtte de bevolking weg en waarschijnlijk al vroeg in de middag kwamen de eerste bewoners uit Mill in Uden aan. In Zeeland liep een en ander meer volgens de planning. J. Koolhaas Revers schreef hierover:

Te 14.00 werd in de gemeente Zeeland door de boornblazers van de Vrijwillige Burgerwacht alarm geslagen als het afgesproken teken voor het vertrek. Alle groepen begaven zich naar de aangegeven verzamelaatsen,

van waaruit onder de leiding der hoofd- en groepsleiders naar Uden werd vertrokken, terwijl de 500 personen, die voor interne evacuatie waren aangewezen, allen op eigen gelegenheid naar de hun aangewezen kwartieren vertrokken. 's Avonds hadden allen zowel in Zeeland als te Uden de nieuwe bestemmingen bereikt. Omstreeks 8 uur in de avond waren ook de laatste uit Zeeland gekomen en te Uden in de aangewezen huizen, waar hun een gastvrije ontvangst wachtte, gebuisvest.

In totaal betrof het uit de beide gemeenten ongeveer 4500 personen, die in Uden werden ondergebracht. Burgemeesters Buskens liet de Rijksduitser Jos Ruppert in de gevangenis in het raadhuis opsluiten. Uden ging in grote spanning en angst proberen te slapen.

ZATERDAG 11 MEI

In de loop van de middag van de tiende mei was duidelijk geworden, dat de Peel-Raamstelling voor de Nederlandse militairen onhoudbaar werd. Om die reden gaf de commandant om half negen 's avonds het bevel dat de stelling om middernacht ontruimd diende te zijn, waarbij de troepen zich achter de Zuid Willemsvaart zouden terugtrekken.

Dit gebeurde gedurende de nacht van 10 op 11 mei. Hierbij lieten de Nederlandse militairen in Uden op de Veghelse Dijk een aantal populieren over de weg vallen om op die manier de achtervolging door de Duitsers te bemoeilijken. In de morgen kwamen de eerste Duitse militaire wielrijders door Volkel. Frieda Aldenhuijzen:

Zaterdag om half 7 staan Duitse Militairen met revolver in de winkel. Tegen elf uur komt veel meer Duitse troepen. De heele Zaterdagmiddag de winkel vol Duitsers om te kopen sokken, kousen. Handdoeken, zakdoeken enz. enz. en vooral koffie en kwatta. Ieder krijgt 1 ons koffie voor 18 penning en 2 kwatta's voor 16 penning.

Om half acht waren de Duitsers in de kom van Uden.

Voor een sfeerschildering volgt hier een stuk uit het dagboek van Piet de Groot, ambtenaar op het gemeentehuis. Het begint op het moment, dat de Nederlandse luitenant Broersma door de Duitsers gevangen werd genomen: *De ons bekende 1e luitenant Broersma werd aldus met zijn cornet verrast, toen hij vanuit de steeg van Jan v.d. Avoort de Markt opkwam; hij is als krijgsgevangene naar Duitsland gevoerd.*

Chauffeur Hannes van den Elsen wist later te vertellen, dat zij bij het oprijden naar de Markt een kogelregen tegemoet reden, die rakelings langs hun oren sloot. Broersma en zijn cornet gingen bij het boekhuis van J. v.d. Aa achter een boom liggen, doch zij hadden geen ander wapen dan een revolver; spoedig werd hij gewond en gaf toen een teken tot overgave.

Toen ik uit de kerk kwam stond chef-veldwachter Bataille een aanwijzing te geven aan die wielrijders; ze sloegen daarop de richting Volkel in; de Dorpsstraat was geheel verlaten; geen mens, noch enig ander levend wezen viel te bespeuren, en het was doodstil. Bij J.G. van Hout stonden later in de v.m. 13 Ned krijgsgevangenen, die door 3 Duitsers werden bewaakt; Gerrit Bernards bracht de Hollanders brood; op de boek van het Raadhuis stond een vierde wacht en in de richting Volkel verderop nog meerdere. Bataille zat vol angst; hij vroeg mij of ik niet wist, of hij naar huis mocht, want hij was daar al van 5 uur af.

Op het Raadhuis zelf was om 9 uur geen levende ziel te zien; ik heb de deur ontsloten en buiten gestaan tot half tien, tien uur; toen kwam gemeente-bode van Dijk eens kijken, later Hoeksta, Heessen en de Secretaris.

Duitse militairen reden af en aan en geleidelijk kwam er een stroom van wielrijders. Naar het gemeentehuis werd niet omgekeken.

Om circa half elf kwam de Burgemeester; hij liet een proclamatie met de aanmaning tot rust en kalmte opstellen, liet ze door Willy van de Rijt afbellen, terwijl reeds vrij veel Duitse militairen aanwezig waren.

Circa 11 uur kwam een Duitse officier met als tolk een zoon van Dr Koning en eiste ongeveer 30 arbeiders voor het opruimen der versperringen op de weg naar Veghel; men had daar de canada-bomen over de weg laten vallen.

Na de middag ben ik op de boek van café Verkuylen gaan kijken naar de onafgebroken stroom van Duitse soldaten en pantserwagens van allerlei soort en allerlei grootte en ook cavalerie. Ordonnansen reden op motorrijtuigen langs een dubbele stroom van militair vervoer en in de lucht joegen de vliegtuigen voorbij. De pantserwagens waren met oranje doeken versierd om ons lekker te maken; de bemanning van sommige pantserwagens leken met opzet zwart gemaakt om er afschrikwekkend uit te zien; het leken baarlijke duivels uit de hel.

Een enkele soldaat kocht een glas bier of limonade bij Bertje van den Heuvel of bij Jan Verkuylen en daar stond ook de hogere legerleiding. Toen ik een afd. artillerie onze buurt zag inslaan, ben ik ze met de fiets voorop gereden en zo zagen we aan onze deur naar schatting een regiment voorbijtrekken, waarvan ik nog een foto maakte; daarvoor kreeg ik een dreigende vuist toegestoken.

Later op de dag ben ik met Frans v.d. Dungen en zoon Gérard naar de Veghelse Dijk gaan kijken; op vier vijf plaatsen hadden de canada-bomen over de weg gelegen; de daar door de Holl. militairen gebouwde barakken waren reeds door de Duitsers bewoond.

De stroom van legertroepen bielde nog onverpoosd aan. Uit de richting Den Bosch en Deurne werd geschutvuur geboord. 's Avonds viel de electr. stroom uit en zaten we bij kaarslicht.

2.2. Duitse legerafdeling op Zoggel.

EERSTE PINKSTERDAG 12 MEI

De Duitsers hadden de Sint Petruskerk gevorderd om daarin hun krijgsgevangenen onder te brengen en te bewaken. Zo werd in de morgen een groep van vijftig gevangenen opgebracht. De zusters van het gasthuis verzorgden de gewonden. In totaal waren er in de twee dagen daarvoor elf Nederlandse soldaten binnengebracht, van wie er een, A. Weddepohl stierf. Omdat de kerk niet voor diensten gebruikt kon worden moesten de Udenaren in de Kruisherkenkapel de missen gaan volgen.

De eerste vorderingen door de Duitsers vonden plaats, waaronder de auto van de burgemeester.

Het transport van Duitse troepen ging door, waarbij ook zware tanks betrokken waren. Op de kerkhof van de Sint Petrus kerk werden twee leden van het SS-regiment "Deutschland", die in Den Bosch waren gesneuveld, begraven.

TWEDE PINKSTERDAG 13 MEI

Duitse troepen bleven ook op deze dag door Uden trekken, terwijl Duitse vliegtuigen over Uden vlogen. Ook tanks en een luchtballon waren te zien. De geruchten en speculaties over de gebeurtenissen van de voorgaande dagen hielden aan, waarbij met name de vernielingen in Mill en Grave besproken werden. Ook werd bekend, dat in Nistelrode een Duitse officier was neergeschoten.

Het vee op de gemeentewei in Odiliapeel was ongedeerd. De eerste bevelen werden door de Duitsers gegeven, zoals het verbod om naar niet-Duitse radiozenders te luisteren. De Nederlandse radiozender was al sinds 10 mei 's avonds niet meer te ontvangen.

Piet de Groot maakte de volgende opmerking in zijn dagboek:
Onderwijzer Biemans loopt en praat de hele dag met D. officieren en Jos Ruppert, Rijksduitser en Nat. Socialist is nu in zijn element; op bevel van de Burgemeester heeft hij van 10 op 11 mei op het Raadhuis in het cachot gezeten; hij werd 's morgens van de 11e door de D. bevestigd.

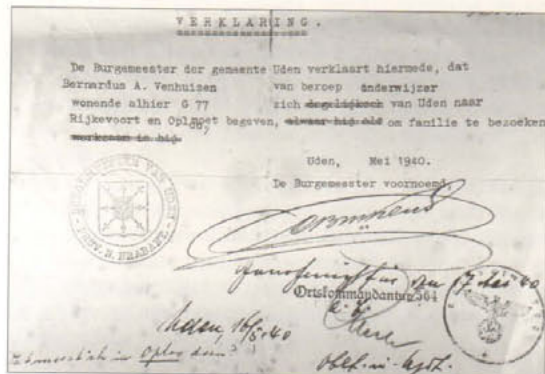
Achter de kerk, op een stukje ongewijde aarde naast de kerkhof, werd de Nederlandse militair A.A. Weddepohl begraven, die de dag daarvoor in het gasthuis was gestorven, na bij gevechten in Mill gewond te zijn geraakt.

DE EERSTE WEKEN NA DE INVAL.

Zo snel mogelijk namen de Duitsers de controle in Uden over. Inmiddels was er een Duitse Ortscommandant, die zetelde in het huis van H. Frunt, op de hoek van de Kerk- en de Sint Janstraat.

Piet de Groot, werkzaam op het gemeentehuis en redacteur van de Nieuwe Udense Courant beschreef het een en ander op 14 mei:

Naar de kerk geweest en om 9 uur ten gemeentehuize; het Duitse element was reeds goed vertegenwoordigd. Bijna de eerste mededeling, die we in ontvangst moesten nemen betrof het verbod van reizen buiten de gemeente zonder verlofpas. De tweede mededeling was, dat de Nieuw Udense crt zou mogen verschijnen onder voorbehoud van D. censuur, dit door Jos Ruppert. Bij de Ortscommandant kregen we te horen op te passen, anders zouden we worden "erschossen".

23. Verlofpas voor reizen.

De daarop volgende dagen waren nog hectisch. Met name de spoorlijn Bostel-Uden, die weer in gebruik was, werd gebruikt voor militairen en materiaal. Op 18 mei verscheen de Nieuwe Udense Courant weer, spoedig gevolgd door de Udense Courant en op 19 mei waren de zondagse missen weer in de parochiekerk van Sint Petrus. In de kranten verschenen veel mededelingen voor de bevolking, zoals de invoering van de Duitse tijd, waardoor de klokken een uur en veertig minuten moesten worden vooruit gezet. De evacués waren inmiddels weer vertrokken naar hun woonplaatsen Zeeland en Mill. Bij een Mills gezin had zich een tragische gebeurtenis voorgedaan:

Om 6 uur op de morgen van de tiende mei was de 15-jarige Joke van Lijssel in Mill ten gevolge van de oorlogshandelingen ernstig gewond geraakt en omdat haar gezin Mill moest verlaten overgebracht naar het veiligere Wanroy. Later werd ze overgebracht naar het Sint Jansgesticht in Uden. De rest van haar familie verbleef namelijk ook in Uden. Op de zeventiende mei stierf ze aan haar verwondingen.

Ook berichten over de Udense militairen, die aan de strijd met de Duitsers hadden deelgenomen, werden bekend.

Er waren vier dodelijke slachtoffers, die in de gemeente Uden woonden, te betreuren. Uit Volkel betrof het Driek van de Laar, die te Hatert bij Nijmegen was gewond geraakt en op 12 mei was overleden. In Uden kwamen een drietal berichten binnen. Allereerst Jan Stael, de zoon van de notaris, die sneuvelde in Rotterdam. Verder Johannes van de Rijt, die op Bedaf woonde en in Katwijk aan de Maas op 10 mei omkwam. Tenslotte Gerardus van Grunsven van de Schafstraat, die op dezelfde dag in Cuijk sneuvelde.

Van de andere militairen kwamen er een aantal huiswaarts, maar ook velen bleven afwezig en bleken in krijgsgevangenschap naar Duitsland gevoerd te zijn.

Op 25 mei vermeldde de Udense Courant, dat met ingang van 20 mei alle postduiven gedood moesten zijn. Dit vond uiteraard zijn reden in het feit, dat de Duitsers het overbrengen van berichten met deze dieren wilden voorkomen.

TERUGKEER KRIJGSGEVANGENEN.

De situatie van de krijgsgevangenen bleef onduidelijk, maar na een aantal weken kwamen de eersten naar huis. Zij stonden soms onverwacht voor de deur, waren sterk vermagerd en hadden meestal weinig behoefte om in detail de gruwelijkheden, die ze hadden meegemaakt, te vertellen.

Op 8 juni schreef de Udense Courant dat de meeste militairen weer thuis waren. G.W. Versteegde tekende het een en ander op:

Ex-soldaat Martien v. Boxtel vertelt hierover dat hij in Venlo was krijgsgevangen gemaakt en met alle anderen vervoerd werd naar het station van Kaldenkirchen. Daags daarna werden ze met 40 man in een goederenwagon gestopt, kregen in totaal 4 broden (kuch) en kwamen na 28 uur aan in Furstenberg, verder dan Berlijn. Van de 12 barakken in het interneringskamp waren er 7 bestemd voor de Nederlandse soldaten. Na aankomst, uitkleden, douchen, kop kaal scheren, kleding ontsmetten enz. Het eten bestond uit: 's morgens 2 sneetjes kuch met een klein klontje boter om 5 uur warm eten, d.w.z. een soeplepel warm water waarin aardappelschillen gekookt waren. Sommige lotgenoten kropen als het donker was tussen de prikkeldraad door om bij een boer op het land aardappels te pikken. Deze werden vervolgens gewassen en rauw opgegeten om de honger te stillen. In hetzelfde kamp bleek na enige dagen ook dorpsgenoot Has v. Schijndel te zitten. Na 4 weken kwam het bericht dat ze terug mochten keren naar Holland. Ze werden weer in vee-wagons gestopt, totdat ze via Oldenzaal in Hengelo aankwamen. In een grote markthal kregen ze koffie met broodjes, zoveel ze wilden, zodat sommigen er ziek van werden. Bij de markthal stond een grote menigte mensen te wachten om te zien of hun familielid er misschien ook bij was. Ze werden bij burgers ondergebracht waar ze zich konden

2.4. Gewonde krijgsgevangenen Nederlandse militairen. Links P. van Helvoirt uit Uden.

douchen, scheren en te eten kregen. De volgende morgen, vertrokken de soldaten per trein en bus huiswaarts, zodat Martien onverwachts in Volkel terugkeerde.

DE NEDERLANDSE UNIE.

In juli 1940 werd in de Nederlandse kranten de oprichting van de Nederlandse Unie bekend gemaakt. Deze was opgericht door de heren L. Einthoven, commissaris van politie te Rotterdam, J. Linthorst Homan, Commissaris van de Koningin in Groningen en J. de Quay, hoogleraar in Tilburg. Vanaf die tijd verschenen ook in de Udensche Courant wervende artikelen voor de Unie. Ofschoon na de oorlog duidelijk is geworden, dat de oprichters tot samenwerking met de Duitsers bereid waren, kon uit de artikelen in de krant een sterke verachting van de NSB worden gelezen. Als zodanig werd het lid worden van de Unie door velen als een uiting van afkeuring, zeker tegen landverraders gezien. Toen de Rooms Katholieke Staatspartij adviseerde om lid van de Unie te worden, groeide ook onder de Udense bevolking de sympathie.

De Udensche Courant van 3 augustus 1940:

Hoofdbestuur der R.K.S.P. adviseert de Unie te steunen en er zich bij aan te sluiten.

Op 19 oktober meldde dezelfde krant:

Ned. Unie: Albier is opgericht een afd. van de Ned. Unie. Met veel ijver wordt gewerkt, wat wel het beste blijkt uit het feit dat in één week ruim 800 personen zich als lid lieten inschrijven. Wanneer de propagandisten met hun eerste werk klaar zijn, verwacht men zeker een ledental van 2000. Het secretariaat is gevestigd bij den Heer H. van Mulukom A20, alwaar ook aangiften voor lidmaatschap worden aangenomen.

In de daarop volgende weken werd in deze krant veel reclame gemaakt voor de Unie, hetgeen gepaard ging met een zich stevig afzetten tegen de NSB.

"Ons standpunt over de N.S.B. "

...De N.S.B. is on-Nederlandsch. Wie maar één keer meemaakt, hoe N.S.B.-ers optreden in straten en op pleinen, is duidelijker dan door lange rede-neeringen ervan overtuigd, dat de methoden van de N.S.B. on-Nederlandsch zijn.

...Het Nederlandsche volk zal de N.S.B. nooit aanvaarden.

...Wij weigeren te gelooven, dat de N.S.B. erin slagen zou via de bezetting de macht in handen te nemen.

2.5. Lidmaatschapsbewijs van de Nederlandsche Unie.

In de daarop volgende periode wekte de Unie landelijk steeds meer irritatie bij de bezetter en werd daarom evenals de andere Nederlandse partijen, met uitzondering van de NSB, in december 1941 verboden.

PRO-DUITSE GEZINDHEID

Al direct na de inval, maar ook daarna zag men bij een zeer kleine groep Udenaren een pro-Duitse gezindheid. In dit hoofdstuk wordt aan enkele van deze personen, alsmede aan de zaken, waarvoor zij zich inzetten, aandacht besteed.

RUPPERT

Het meest opvallend was de invloed, die de Rijksduitser Ruppert meteen na de inval in Uden kreeg.

Joseph Alois (roepnaam Jos) Ruppert was op 15 november 1894 in Reichenbach (Duitsland) geboren en gehuwd met de Duitse Maria Bernhardt. Hij zou een deserteur uit de Eerste Wereldoorlog zijn geweest. Op 27 november 1924 kwam het echtpaar in Uden wonen vanuit Hamburg. Jos ging werken bij de fabrieken van Diks & van den Heuvel en Coenen & Co. als bedrijfsleider.

Later nam hij ontslag en begon in oktober 1925 in de Kapelstraat een elektriciteitsbedrijf. Hij was voor de oorlog sociaal zeer actief bijvoorbeeld bij de muzikale opkleving van evenementen en zelfs als lid van het Oranje Comité.

Reeds bij de inval van de Duitsers zocht Ruppert meteen contact met de binnenvallende troepen. Als Rijksduitser werd hij in Uden Stutzpunctleider der NSDAP en verleende vanuit die positie veel assistentie aan de bezetter. Als hij in functie was, droeg hij een lichtbruin pak. Het is moeilijk al zijn hulp te reconstrueren, maar hierbij enkele voorbeelden. Reeds op 15 augustus 1940 werden op het kerkhof van de Sint Petruskerk twee in de meidagen daar begraven Duitse militairen

3.1. Jos Ruppert, voor de grap getooid met een pet.

onder Rupperts toezicht opgegraven en overgebracht naar het Duitse verzamelkerkhof in Orthen bij Den Bosch.

In april 1941, toen de Duitsers de sleutels van de eerder door hen ontworpen barakken nodig hadden om deze weer te betrekken, meldde de nieuwe Duitse commandant zich, in gezelschap van Ruppert, bij de burgemeester. Buskens stelde met ingang van 16 juni 1941 op last van de Wehrmacht een barakkenwacht van 10 personen in, die onder toezicht stonden van Ruppert. Hij trad daarbij als algemene gevolmachtigde van de Bezirksverwaltung in Breda op.

Toen in augustus 1943 meisjes voor het vliegveld nodig waren, vervoegde Ruppert zich rond 12 augustus bij de gemeentesecretarie en stelde aan de hand van het bevolkingsregister een lijst van 60 meisjes van 14 tot 41 jaar samen, die naar zijn mening in aanmerking kwamen om via het arbeidsbureau in Den Bosch te worden te werk gesteld op het vliegveld.

Gedurende de maand augustus was het een getouwtrek tussen de gemeente en de Duitsers, waarbij bedreigd werd om indien geen meisjes kwamen opdagen, er 100 te laten oppakken en naar het Russische front te sturen. Uiteindelijk werd besloten, dat het arbeidsbureau een lijst moest maken.

Later, toen er bij de kersenveiling problemen optraden, zou Ruppert de Grüne Polizei naar Uden hebben laten komen om in te grijpen.

In augustus 1944 liet hij Gerrit Bouwmans, die weigerde om in Duitsland te gaan werken oppakken.

Naast bovenstaande negatieve aspecten, werd ook gefluisterd, dat hij (mede) de hand had in de vrijlating in Vught van de jodin Cato Wolf.

Al met al kan de rol van Ruppert waarschijnlijk het best omschreven worden zoals dat bij de zuivering van het gemeentepersoneel gebeurde:

Rijksduitsler Ruppert was als Udenaar van alles goed op de hoogte en mengde zich in zaken op het gemeentehuis. Deze man was vaak een ongenode gast en de ambtenaren wachtten zich er wel voor bij hem in ongenade te vallen. Vandaar dat veel gedaan en niet gedaan is uit angst.

NSB EN NATIONAAL FRONT

Ook na de inval bleef de houding van de Rooms Katholieke Kerk ten opzichte van de NSB hetzelfde. Zo schreef de Nieuwe Udensche Courant op 9 november 1940:

De betreffende Bisschoppelijke voorschriften blijven in hun volle kracht gehandhaafd, wat beteekent, dat de kerk ingevolge de Kerkelijke bepaling van 2 Mei 1936 de H.H. Sacramenten weigert aan den katholieke, van wien bekend is, dat hij aan de beweging van het nationaal-socialisme in belangrijke mate steun verleent.

3.2. Johan Biemans.

In die periode waren er 12 personen lid van de NSB, waarschijnlijk de meesten in het geheim.

In de zomer van 1941 veranderde de situatie. De ULO-leraar Biemans en enkele anderen traden in de openbaarheid als lid van de NSB en Biemans leidde de eerste openbare bijeenkomst van de afdeling Uden van die partij.

In Volk en Vaderland, het blad van de NSB, verscheen over die bijeenkomst het volgende artikel:

DE HEEREN VAN UDEN HOORENDE DOOF. TOCH GAAN WE VOORUIT.

Wie eenig Christelijk gevoel bezit, leeft in deze dagen mede met de worsteling in het Oosten, den gigantischen strijd tegen het satanisme. Schouder aan schouder met de soldaten van Adolf Hitler rukt men op, om dit bolsjewistische inferno te vernietigen. Legioenen van vrijwilligers in gansche Europa gorden mede het zwaard aan en wie niet het hoogste persoonlijke offer, den inzet van zijn leven kan brengen, beseft toch, dat ook bij den zedelijken plicht heeft solidariteit te toonen tegenover een ieder, die anti-bolsjewistisch is. Ook de groep Uden der N.S.B. —nog bescheiden in ledental— is dankbaar gestemd, dat drie harer leden zijn toetreden tot de Waffen-SS en allen, die op 5 Juli j.l. de openluchtvergadering hebben bijgewoond, zijn althans in zooverre bevestigd, dat zij onomwonden en openlijk hun sympathie voor den strijd tegen het communisme hebben gedemonstreerd.

De vergadering zou plaats hebben in een café bij het Marktplaatsplein doch toen de belangstelling te groot bleek voor de zaal hebben wij het sprekersgestoelte naar het Marktplaatsplein gebracht en daar in de openlucht onder de mooie lindenboomen de bijeenkomst gehouden, waar een groote menigte de boodschap der N.S.B. met sympathieke aandacht beluisterde. Vele nieuwe leden gaven zich op. Hoe miezerig toont zich ten dezen opzichte echter "De Nieuwe Udensche Courant" in haar berichtgeving. Hier volgt in extenso het verslag, dat dit blad over onze vergadering meende te moeten publiceren:

N.S.B.-bijeenkomst

De afdeling Uden van de N.S.B. hield op Zaterdag 5 Juli een openluchtbijeenkomst onder leiding van den heer J.P. Biemans op het Marktplaatsje. Een kleine W.A.-afdeling luisterde de bijeenkomst op.

Met niet één woord wordt gerept over de groote anti-bolsjewistische redevoe-ring van kam. Dr. Werther...! Wij kunnen in ons dorp echter uitpakken met een bridgeclub, een Unie-club natuurlijk, die tijdens het laatste seizoen zeer demonstratief een Jodin als lid heeft opgenomen. Als dit koscher gezelschap een kaartavond heeft gehouden, dan is er geen papiernood, dan verschijnen daarover in "De Nieuwe Udensche Courant" kolommen vol. Een anti-bols-jewistische redevoe-ring evenwel wordt doodgezwegen! Dat wij hiervan goede nota nemen, daarvan kan de redactie verzekerd zijn. Of die bijeenkomst stond onder leiding van een Biemans of van een Jansen, doet overigens niets ter zake. Hier echter heeft deze vermelding zijn doel. Het is de nawijzende vinger, die zegt: kruisigt hem! Dergelijke wapens nochtans werken als een boemerang.

Een schatting leert dat het aantal leden in Uden laag was. Uden had een groepsleider van de NSB en een boerenleider van de Landstand, de agrarische organisatie van de NSB. Ook waren er een aantal leden van de Landwacht, een soort hulppolitie van de NSB die onder andere voor bewakingsdoeleinden werd ingezet. Ook werd er propagandamateriaal verspreid.

Over de verkoop van het blad Volk en Vaderland (VoVa) in Uden werd door de NSB in juli 1943 gerapporteerd:

De nieuwe groepsleider is zeer actief en heeft thans een aantal van 60 VoVa's per week, hetgeen iedere week weer stijgt.

In 1940 waren er in Uden ook een aantal aanhangers van de vooral in Noord-Brabant optredende fascistische partij Nationaal Front. Deze was ontstaan uit de voor de oorlog bestaande partij Zwart Front. Het aantal leden was 5 en te gering voor het oprichten van een eigen afdeling. Daarom werd in februari 1941 een afdeling van deze partij opgericht, die de gemeenten Uden, Nistelrode, Zeeland en Mill omvatte. Het aantal abonnementen op de fascistische krant "Nederlands Dagblad" bedroeg 17.

WINTERHULP NEDERLAND

In Duitsland bestond de "Winterhilfswerk des Volkes", die geld en goederen inzamelde voor de armen. De Duitsers stelden in oktober 1940 bij decreet een soortgelijke hulp voor Nederland in onder de naam Winterhulp Nederland (WHN). Deze hulp had een sterk gemeentelijk karakter, waarbij de burgemeester werd aangesteld als de gemeentelijke directeur en als

zodanig de verantwoordelijkheid voor zowel de inzameling als de besteding droeg.

Ook in Uden werd de WHN opgestart. De Nieuwe Udensche Courant van 12 oktober:

Winterhulp.

Ook hier is een comité opgericht, dat allerlei soorten kleeën voor winterhulp in ontvangst zal nemen en reeds zitting had. Voor elk ingeleverd stuk oude kleeën kan dan nieuw worden aangeschaft op de textielkaart. De oude kleeën worden onder de bevolking der eigen gemeente verdeeld, waarvoor het comité zorg draagt.

De collecte zou eind november gehouden worden, maar er waren zoveel bedenkingen tegen deze actie, dat Buskens zich als hoofd van het Winterhulpcomité genoodzaakt zag een officiële mededeling in de kranten te laten verschijnen:

Off. Mededeling. Winterhulp Nederland.

Aan alle inwoners van de gemeente Uden.

Bij nader overwegen komt het mij beter voor om de aangekondigde inzame-ling voor de Winterhulp Nederland niet op 29 en 30 November, doch op Zondag 1 Dec. a.s. te doen plaats hebben. Als dan zullen eenige jongedames op straat een Molen-insigne verkoopen tegen een minimum prijs van 20 ct. per stuk. Verder zullen eenige jongelui en andere jongedames een buit-col-lecte houden. Ik meen hierbij te moeten mededeelen, dat mij de plechtige verzeeking is gegeven, dat de opbrengst dezer inzameling in geen geval naar Duitsland zal gaan, doch besteed zal worden voor de allerarmsten in Nederland, terwijl een zeker percentage in deze gemeente blijft.

De opbrengst van de collecte was als volgt:

Opbrengst Winterhulp Nederland.

Collecte Uden f. 270,16, speldjes f. 67,54; collecte Volkel f. 68,64½, speldjes f. 26,40; collecte Odiliapeel 9,66½; collecte vliegveld f. 294,73½ gift Jaartsveld- Boesewinkel f. 2000; gift fa. v Meurs, Kerkrade f. 1000; Totaal 3737,14½.

Op 28 december had nog een tweede collecte plaats. In de winter van 1940-41 werd totaal meer uitbetaald aan hulp in Uden, dan werd ingeza-meld. Tevens bleek, dat op het laatst steeds duidelijker onder de bevolking een afwijzende houding ontstond.

Een jaar later werd weer voorgeschreven een Winterhulpcollecte te houden, waarbij de NSB meer betrokken zou zijn. Gedurende de maanden septem-ber en oktober meldde de burgemeester, dat hij geen kans zag deze te organiseren. Het NSB-hoofdkwartier had alleen de naam van Biemans doorgegeven met het doel hem in de organisatie te betrekken, echter van

een officiële benoeming was het, mede door de terughoudendheid van Biemans nooit gekomen. Verder meldde Buskens, dat hij geen collectanten kan krijgen en uiteindelijk in een brief van 8 april 1942 schreef hij te hopen, dat het najaar 1942 gunstiger zou zijn voor een collecte. Toen echter had de WHN al opgehouden als afzonderlijke organisatie te bestaan.

NEDERLANDSE VOLKSDIENST

Eind juli 1941 gingen de Duitsers over tot de oprichting van de Nederlandse VolksDienst (NVD). De bedoeling was om de uitgangspunten van de WHN, te weten hulp aan armlastigen tijdens de wintertijd, bekostigd vanuit de opbrengst uit collecten, uit te bouwen tot algemene steun aan behoeftigen. Door middel van contributies konden leden van de NVD in de benodigde middelen voorzien. De WHN werd onderdeel van de NVD. In Uden genoot de NVD weinig aanhang. De betalingslijst van oktober 1942 liet zien, dat Uden in die tijd ongeveer 120 leden had, waarvan de meerderheid tewerkgesteld op het vliegveld waren en ongeveer 50 personen tot de Udense bevolking behoorden. Vanuit de gemeente waren een drietal ambtenaren uit hoofde van hun functie lid.

Uit de correspondentie van burgemeester Buskens bleek, dat hij zeer terughoudend was ten opzichte van propaganda voor de dienst en de kaderopleidingen in zekere zin saboteerde.

In het kader van de organisatie werd de vrouw van de latere burgemeester Biemans, mevrouw Biemans-Welten, door de gemeente voorgedragen als sociaal werkster in Uden.

Ook de hulp bij een eventuele ramp in de gemeente was onderdeel van het werkterrein. Buskens schreef, dat in Uden nog geen NVD-organisatie hiervoor was, maar dat F.L. Hoefs het hoofd van de luchtbescherming was, de ULO-school als noodhospitaal kon dienen en de koekfabriek van de Slinger kon worden gebruikt om voor grote groepen te bakken. Echter ruimten om de maaltijden te verstrekken waren, zo schreef hij, alle door het Duitse leger gevorderd.

OOST FRONTGANGERS

De Waffen-SS wierf Nederlanders, die bereid waren in Duitse dienst te worden ingezet bij de oorlog in Rusland. Aanvankelijk was de NSB tegen de dienstname in de Waffen-SS, maar wijzigde in februari 1941 haar standpunt. Op 25 juli 1941 werd in Volk en Vaderland gemeld, dat drie Udense NSB-ers in dienst van de Waffen-SS waren getreden.

Uiteraard konden ook niet NSB-ers tot de Waffen-SS toetreden en worden uitgezonden naar het Oost-front. Uit Uden hebben hoogstens 10 personen van de mogelijkheid gebruikt gemaakt.

DAGELIJKS LEVEN

Het zal duidelijk zijn, dat het dagelijks leven door de oorlogsomstandigheden op vele plaatsen veranderd en zelfs ontwricht werd. Het zou te ver voeren om al deze zaken hier te beschrijven, maar een aantal voorbeelden zal in dit hoofdstuk worden behandeld.

SPER-UR

Als de autoriteiten daartoe aanleiding zagen werd gedurende de nacht, bijvoorbeeld van 10 uur 's avonds tot 7 uur 's morgens het zo genaamde sper-uur afgekondigd. Het was gedurende die tijd verboden zich buiten te bevinden. Op deze manier trachtte de bezetter de bevolking zo goed mogelijk onder controle te houden en zodoende illegale praktijken, zoals sabotage, te voorkomen.

SCHAARSTE: DISTRIBUTIE EN VVO (VOEDSELVOORZIENING IN OORLOGSTIJD)

Reeds voor de oorlog was de distributie voor een beperkt aantal producten ingevoerd. Hoofd van de Distributiedienst in Uden was J. Hoekstra. Echter tegen het eind van 1940 was bijna alles, zowel levensmiddelen, brandstoffen als textiel op de bon. Geld was bij het kopen niet het probleem, maar de bonnen bepaalden of men wel of niet kon kopen.

G. W. Versteegde beschreef het aldus:

Op 17 mei (1940) kwam de afkondiging dat de aflevering van benzine werd beperkt. De pomphouders mochten niet meer dan 5 liter tegelijk afleveren aan artsen, veeartsen enz. Daarna kwam er spoedig een regeling dat men benzine kon krijgen op bonnen als men deze aanvraag voor zijn bedrijf. Men kreeg dan in beperkte mate een toewijzing. Vanaf 31 mei kon men formulieren afhalen voor schoenbonnen, indien het inkomen van de aanvrager lager was dan F 1200,- per jaar. "Deze bon wordt alleen verstrekt als de aanvrager niet in het bezit is van een paar bruikbare schoenen. Een valse verklaring kan gestraft worden met een boete van f 5000,- of een jaar gevangenisstraf." Niet niks dus, maar daar bleef het niet bij. Men kreeg bonkaarten voor levensmiddelen en later ook voor textiel. Daarvoor had men de distributiestamkaart nodig, die al in 1939 aan iedereen was uitgereikt. En in de kranten verschenen regelmatig berichten welke bonnen voor bepaalde produkten waren toegewezen.

AANTEEKENINGEN		a	b	c	d	e
GEZINSHOED	AA					
	AB					
	AC					
	AD					
WIG - KREID	AE					
	AF					
	AG	2 16	2 16	7 1	8 1	1 12
	AH	2 11	2 16	7 1	1 12	1 12
NEUS	AI	2 11	2 16	7 1	1 12	1 12
	AJ	2 11	2 16	7 1	1 12	1 12
	AK					
	AL					
HO. RIJEN - HANDELSAAR	AM					
	AN					
	AO					
	AP					
DIJVEREN	AQ					
	AR					
	AS					
	AT					
	AU					
	AV					
	AW					
	AX					
	AY					
	AZ					
		a	b	c	d	e

TWEDE DISTRIBUTIE STAMKAART		244 N° 030716
NO. PERIODENDEWID		
NO. VERST. N° 1. STAMKAART		193
VOOR NAAM BETREFFEND		Wijthman
NO. VERST. N° 2. STAMKAART		193
NO. VERST. N° 3. STAMKAART		193
NO. VERST. N° 4. STAMKAART		193
NO. VERST. N° 5. STAMKAART		193
NO. VERST. N° 6. STAMKAART		193
NO. VERST. N° 7. STAMKAART		193
NO. VERST. N° 8. STAMKAART		193
NO. VERST. N° 9. STAMKAART		193
NO. VERST. N° 10. STAMKAART		193
NO. VERST. N° 11. STAMKAART		193
NO. VERST. N° 12. STAMKAART		193
NO. VERST. N° 13. STAMKAART		193
NO. VERST. N° 14. STAMKAART		193
NO. VERST. N° 15. STAMKAART		193
NO. VERST. N° 16. STAMKAART		193
NO. VERST. N° 17. STAMKAART		193
NO. VERST. N° 18. STAMKAART		193
NO. VERST. N° 19. STAMKAART		193
NO. VERST. N° 20. STAMKAART		193
NO. VERST. N° 21. STAMKAART		193
NO. VERST. N° 22. STAMKAART		193
NO. VERST. N° 23. STAMKAART		193
NO. VERST. N° 24. STAMKAART		193
NO. VERST. N° 25. STAMKAART		193
NO. VERST. N° 26. STAMKAART		193
NO. VERST. N° 27. STAMKAART		193
NO. VERST. N° 28. STAMKAART		193
NO. VERST. N° 29. STAMKAART		193
NO. VERST. N° 30. STAMKAART		193
NO. VERST. N° 31. STAMKAART		193
NO. VERST. N° 32. STAMKAART		193
NO. VERST. N° 33. STAMKAART		193
NO. VERST. N° 34. STAMKAART		193
NO. VERST. N° 35. STAMKAART		193
NO. VERST. N° 36. STAMKAART		193
NO. VERST. N° 37. STAMKAART		193
NO. VERST. N° 38. STAMKAART		193
NO. VERST. N° 39. STAMKAART		193
NO. VERST. N° 40. STAMKAART		193
NO. VERST. N° 41. STAMKAART		193
NO. VERST. N° 42. STAMKAART		193
NO. VERST. N° 43. STAMKAART		193
NO. VERST. N° 44. STAMKAART		193
NO. VERST. N° 45. STAMKAART		193
NO. VERST. N° 46. STAMKAART		193
NO. VERST. N° 47. STAMKAART		193
NO. VERST. N° 48. STAMKAART		193
NO. VERST. N° 49. STAMKAART		193
NO. VERST. N° 50. STAMKAART		193
NO. VERST. N° 51. STAMKAART		193
NO. VERST. N° 52. STAMKAART		193
NO. VERST. N° 53. STAMKAART		193
NO. VERST. N° 54. STAMKAART		193
NO. VERST. N° 55. STAMKAART		193
NO. VERST. N° 56. STAMKAART		193
NO. VERST. N° 57. STAMKAART		193
NO. VERST. N° 58. STAMKAART		193
NO. VERST. N° 59. STAMKAART		193
NO. VERST. N° 60. STAMKAART		193
NO. VERST. N° 61. STAMKAART		193
NO. VERST. N° 62. STAMKAART		193
NO. VERST. N° 63. STAMKAART		193
NO. VERST. N° 64. STAMKAART		193
NO. VERST. N° 65. STAMKAART		193
NO. VERST. N° 66. STAMKAART		193

4.1. Distributie stamkaart

De bonkaarten kon men afhalen op het Distributiekantoor in Uden. Daar stonden altijd lange rijen wachtende mensen, soms in ijzige kou of regen of sneeuw. In juni 1940 kwam brood, bloem, koffie en thee "op de bon". In juli margarine en boter, in augustus zeep, in september vlees en vleeswaren. En zo bleef het doorgaan met kaas, melk, textiel en brandstoffen.

Zeker omdat de winters van 1940-1941 en 1941-1942 zeer streng waren werden er veel ontberingen geleden.

Reeds voor de oorlog was men ook begonnen met de distributie van landbouwartikelen, zoals kunstmest en veevoeder via de dienst Voedsel-Voorziening in Oorlogstijd (VVO). Echter zodra de oorlog was uitgebroken werd de organisatie veel doeltreffender aangepakt. Zo vermeldde de *Udensche Courant* op 1 juni 1940:

Met ingang van beden is de regeling der veevoederdistributie wederom ter hand genomen door het Rijksbureau voor de Voedselvoorziening in Oorlogstijd en de daaraan verbonden provinciale voedselcommissarissen en plaatselijke bureauhouders.

4.2. Afbalen van schoenenbonnen.

Reeds op 22 juni werd in dezelfde courant meegedeeld:
Naar wij vernemen worden de veevoederdistributie-bureau's welke tot nu toe gevestigd waren te Boekel, Nistelrode, Uden, Veghel en Zeeland samengetrokken tot één centraal bureau, hetwelk vanaf 24 juni gevestigd wordt in het patronaat alhier. Op dat centrale bureau wordt het administratieve gedeelte afgewerkt, terwijl diverse bureaubouwers in hun eigen gemeente het gewone contact met de georganiseerden blijven behouden. Als leider van het centrale bureau is benoemd onze dorpsgenoot W.J. v.d. Elzen. Willem van de Elzen trad hiernaast op als de plaatselijke bureaubouwer van Uden. Na enige tijd werd nabij de huidige Looweg een barak geplaatst voor de VVO-activiteiten.

Reeds in de tweede helft van het jaar werd de controle op de landbouw sterk uitgebreid. Alles was aan een vergunningsstelsel onderhevig. Varkens houden, verkopen en slachten, zaaien van granen, dorsen, voor alles moest men een vergunning hebben. Als voorbeeld het dorsen. De Udensche Courant van 24 augustus 1940:

Een beschrijving uit "Buurten onder de oude eik":

In de oorlog kwamen hier op de Eikenbeuvel vaak een moeder en zoon uit Amsterdam. Ze kwamen boterbonnen verzamelen. De zoon had een wijde jas aan waaronder bij een vest droeg met allerlei vakjes waarin de bonnen verstopt werden. De boeren hadden die boterbonnen niet nodig omdat ze vaak zelf boter maakten. Je moest de boterkan wel onder het boei verstoppen want het zelf maken mocht eigenlijk niet. Later kregen de boeren geen boterbonnen meer maar konden ze alleen nog maar rechtstreeks bij de melkfabriek boter opbalen. Zo was er dan geen gelegenheid meer om die bonnen door te verkopen. Omdat in de grote steden moeilijker aan eten te komen was dan op het platteland, kwamen hier ook vaak Utrechtse spoorlui hun "inkopen" doen. Op het station was er strenge controle.

In de Krant "De Echo" van 4 juni 1943 verscheen een verslag over dergelijke handel:

Het drukke vertier op de lijn Gennep-Boxtel.

'n Waar smokkeltreintje.

Er is een tijd geweest, dat ernstig in overweging was om de spoorlijn Gennep-Boxtel op te heffen en heel wat requesten hebben destijds de N.S. doen besluiten van dit voornemen af te zien. De laatste jaren kenmerkt dat lijntje zich echter door een bijzondere drukte. Deze drukte heeft den laatsten tijd de aandacht van de Boxtelsche politie getrokken en deze heeft hiernaar een onderzoek ingesteld, door de reizigers, die in Boxtel aankwamen, eens aan te houden en de koffers te laten openen. Het resultaat van de actie was verbijsterend. Tientallen beruchte sluikhandelaars liepen tegen de lamp.

Vele koffers en pakken met boter, brood, graan, eieren, slaolie, spek, ham, textiel enz. konden in beslag genomen worden. Alle verdachten zijn op het politiebureau aan een uitvoerig verhoor onderworpen.

Hier kwam o.m. vast te staan dat het merendeel der aangebouwenen sluikhandelaars waren en de goederen dus wederom verkochten. Ze maakten meermalen per week deze reis. Opmerkelijk groot was het kwantum levensmiddelen dat in Veghel en omstreken gekocht bleek te zijn.

Tegen den avond herbaalde dit bedrijf zich bij het smokkeltreintje van zeven uur, met hetzelfde resultaat.

Behalve etenswaren en kleding waren ook de genotmiddelen zoals koffie en tabak op de bon en hierin bestond ook een levendige zwarte handel.

Tabaksbonnen waren zeer gewild, maar men probeerde ook zelf tabak te kweken. Indien men geen tabak kon bemachtigen werden allerlei soorten bladeren gedroogd, waarna deze gerookt werden.

4.5. Tabaksteelt bij Toon Sanders in de Rakt.

Ook op andere gebieden waren er tekorten. Oproepen om zoveel mogelijk stoffen te recycleren werden op allerlei manieren gedaan. Naast het bovenstaande werden de boeren soms ook nog geplaagd door de paardenvorderingen van het Duitse leger. In enkele gevallen kreeg men in plaats van het eigen paard een afgemat legerpaard terug.

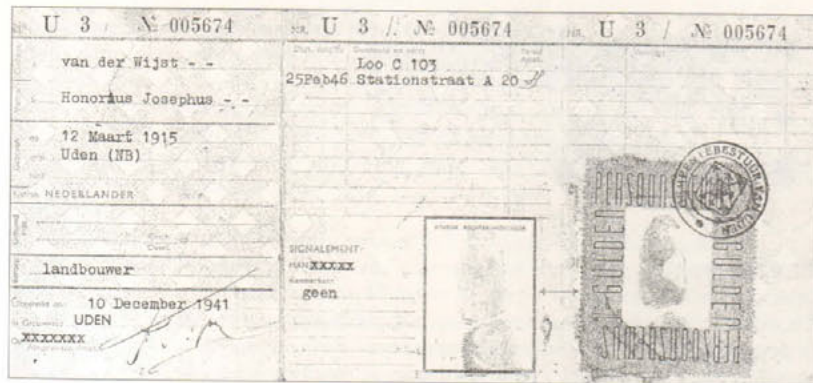

4.6. Poststempel met een oproep om bruikbare afval te verzamelen.

BUREAUCRATIE

Ook op andere gebieden werd de controle van de bezetter steeds strikter. Dit betrof de meest diverse zaken, zoals het luiden van klokken, de benoemingen van onderwijzend personeel voor bijzondere scholen en de verplichting voor de parochiële bibliotheek om zich bij de Kulturkammer te

laten inschrijven. Ook een aantal persoongerichte maatregelen werden van kracht. Nadat iedereen eind 1940, begin 1941 pasfoto's had moeten laten maken, werden in mei 1941 de persoonsbewijzen uitgereikt. Dit bewijs moest men altijd bij zich dragen en was voor de Duitsers een waardevol hulpmiddel om de Nederlandse bevolking in de hand te houden. Overigens ging de bureaucratie nog veel verder. Omdat er bij de diverse vorderingen, zowel van mensen als zaken, steeds uitzonderingen waren, moest men, als men aangehouden werd, kunnen bewijzen dat men in zo'n uitzonderingspositie was. Dus de Ausweis (bewijs dat men niet in Duitsland te werk mocht worden gesteld) maar ook het bewijs, dat de fiets niet gevorderd mocht worden, kon men maar het beste bij zich dragen.

4.7. Voor- en achterzijde van een persoonsbewijs.

Es wird hierdurch für die Zwecke des Arbeitseinsatzes bestätigt, dass der
SANDERS. Honorius J.
 Personalausweis Nr. **U 3** (Nr. **114253** geboren am **12 Maart 1915**
 wohnhaft **Uden** **C62.**
 in der Landwirtschaft ~~Landwirtschaftlichen Hilfsbereich~~
 (Nichtzutreffendes zu streichen)
 seit **Anfang April 1941** tätig ist.
 Ausstellungsort **Uden**, den **12 April** 1943.
 Ausstellende Stelle,
 der P. B. H. (Örtlicher Bureauhalter) des Prov. Voedselcommissaris.

L N° 322251

AUSWEIS
 gemäss den Richtlinien für das Freistellungs-
 verfahren der Hauptabteilung Ernährung
 und Landwirtschaft beim Reichskommissar
 für die besetzten niederländischen Gebiete

Stempel **Plaatselijk**
V. V. O.
Bureauhouder

4.8. Ausweis.

LUCHTBESCHERMING

Zoals in het hoofdstuk "Voorspel" reeds beschreven werd, was voor de oorlog reeds een luchtbeschermingsdienst in het leven geroepen. De dienst was erop gericht hulp te kunnen verlenen bij alle gevaren, die vanuit de lucht de bevolking bedreigden. In dat kader had men een groot aantal afdelingen, zoals alarmering, opruimingsdienst, geneeskundige hulp met EHBO, geestelijke hulp, gasbeveiliging en patrouilledienst. In de oorlogstijd werd hetgeen voor die tijd als voorlichting en oefening had gegolden pure werkelijkheid.

Teneinde gedurende de nacht geen makkelijk doelwit voor luchtaanvallen te zijn, moesten alle gebouwen verduisterd zijn, dat wil zeggen licht mocht niet door ramen naar buiten vallen.

Tussen zonsondergang en zonsopgang moeten alle gebouwen totaal verduisterd zijn en blijven, zoodanig dat geen lichtsignalen naar buiten dringen. Ook straatlantaarns brandden 's avonds niet en zelfs de stralen van de lampen van fietsen en auto's moesten gedeeltelijk afgedekt worden.

Om beschermd te zijn in geval van gevechten gingen een aantal huisgezinnen over tot de aanleg van een eigen schuilkelder. Alle soorten kwamen voor vanaf een enigszins verstekt gat in de grond tot ruimten, die aan behoorlijk wat mensen bescherming konden bieden.

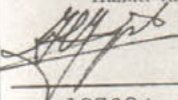
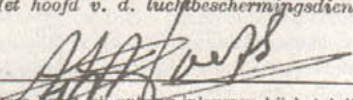
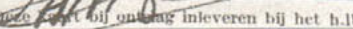
4.9. Medewerkers van de VVO voor de schuilkelder bij hun barak. V.l.n.r. Jo van den Oever, Nollie Leenbouwers, Tonnie Bouwmans en Marie van den Elzen.

Weer een stukje uit "Buurten onder de oude eik":

Tijdens de Tweede Wereldoorlog hadden we naast ons huis een eigen schuilkelder gegraven waar we af en toe dankbaar gebruik van hebben gemaakt. In die kelder stond een kist met appels voor het geval we er langer in zouden moeten zitten dan verwacht.

De Luchtbeschermingsdienst moest ook regelmatig optreden. Een aantal keren gebeurde dat bij het vinden van geallieerd propagandamateriaal, zoals blijkt uit het volgende proces-verbaal van de Luchtbeschermingsdienst Uden:

Op zes en twintig Juli 1900 twee en veertig, des voormiddags omstreeks elf uur werd door de Gemeente-veldwachter Chr. Baartmans gezien dat er in een weide op het gebucht Slabroek in deze gemeente een partij strooibiljetten verspreid lagen, klaarblijkelijk afkomstig uit een Engelsch vliegtuig. De strooibiljetten zijn door Baartmans voornoemd bij het Hoofd van plaatselijke politie ingeleverd. Bij controle is gebleken dat het aantal strooibiljetten bedroeg: achthonderd negen en vijftig (859), dat zij in de Deutsche taal waren gesteld en als titel droegen: "Nach Hitlers sturz".

LUCHTBESCHERMING		UDEN	
 (gemeente-stempel)		Aanstellings- en Legitimatiebewijs VOOR	
		Naam en voorletters: <u>H. v. d. Wijnst</u> Adres: <u>C 103</u> als <u>wijkhoofd</u> lid v. d. blokploeg	
Dit bewijs betreft den houder van persoonsbewijs nr. <u>5674</u> Handt. van den houder, 		Vak <u>UDEN</u> Wijk <u>XV</u> Blok <u>XV</u> den <u>28 FEB. 1944</u> Het hoofd v. d. luchtbeschermingsdienst, 	
N. S. 18769		N. B. bij ontvangst inleveren bij het h.l.b.d.	

4.10. Legitimatiebewijs van de luchtbescherming.

Op 27 Juli 1942 is van het vinden mededeeling gedaan aan LLL den Haag alsmede aan den Polizei-offizier beim Beauftragte in 's-Bosch. Alle biljetten zijn nog op den zelfden dag per aangeteekende aan laatstgenoemde opgezonden.

Ook bij meer ernstige zaken, zoals luchtgevechten boven Uden, werd de luchtbeschermingsdienst ingeschakeld.

Op 12 juni 1941 om 2 uur in de nacht werd boven het melkfabriek een Engels vliegtuig bij een luchtgevecht in brand geschoten. Twee inzittenden konden zich met hun parachute redden. De eerste kwam op Bedaf aan de grond. Daags daarna verscheen een brief van burgemeester Buskens aan de bewoners van de buurtschappen Loo, Rakt, Bedaf en Bitswijk met de oproep om onmiddellijk aangifte te doen bij de Ortscommandant indien men de Engelsman zag. De andere kwam op Slabroek neer. Beiden werden door de Duitsers gevangen genomen en geneeskundig behandeld. Het vliegtuig stortte in Schaijk neer, waarbij nog 3 RAF-leden om het leven kwamen.

Op 11 september 1942 om ongeveer half twee in de nacht stortte een Wellington op een weiland aan de Munterweg neer. Vijf bemanningsleden werden door de Duitsers gevangen genomen. Een op Bedaf en van twee werd verraden, dat ze in een schuur op de Hoogstraat zaten.

Op 2 oktober 1942 viel om kwart over tien 's avonds een Wellington tussen de Heikant en Oosterens. Doordat de bemanning zeer laat sprong, kwamen er vijf om en werd er een in Odiliapeel lichtgewond gevangen genomen.

In de nacht van 21 op 22 juni 1943, iets voor een uur werd een Engelse Halifax door een Duitse Me110 nachtjager tussen Uden en Volkel aangeschoten en stortte op de Eikenheuvel neer. Een viertal inzittenden kwam om, terwijl drie anderen door de Duitsers krijgsgevangen werden gemaakt. Albert Spierings, die toen op het Moleneind woonde, vertelde hierover indertijd:

Het vliegtuig was schuin achter Verstraten met de neus naar de Leijgraaf terecht gekomen. Een vleugel stak omhoog en links brandde het toestel. We hoorden stemmen en daarom wilden we snel bij Verkuylen de brandbaak gaan halen, maar plotseling begonnen de mitrailleurs van het toestel vanwege de hitte spontaan te schieten. We doken de sloot in en na een tijdje boorden we niets meer. Achter aan de staart hing een parachute met een Engelsman eraan die waarschijnlijk bij het springen tegen de staart geslagen was. Hij was dood. Een tijdje later kwamen pas de Duitsers, zij hadden natuurlijk moeten zoeken waar het toestel terecht was gekomen. De volgende dag kwamen twee Duitse vrachtwagens met zo'n acht gevangenen die de lijken moesten kisten. Ze droegen blauw met wit gestreepte kleding met op hun rug een drieboek met nummers. Ze waren kaalgeschoren en liepen zonder iets te zeggen met hun hoofden naar beneden. Het vliegtuig had men eerst de lucht in laten springen voordat de lijken eruit gebaald werden omdat de buik van het toestel vol bommen zat. Twee van de ingezetenen hadden het vliegtuig met de parachute kunnen verlaten en hadden de nacht doorgebracht in de schuur bij de familie van Boekel. Maar dat wisten we toen nog niet. De volgende dag zijn ze naar de pastorie gelopen en daar werden ze door de Duitsers krijgsgevangen gemaakt. Later bleek nog een derde persoon levend uit het toestel te zijn gekomen. Has Timmers heeft nog in het roggeveld gespeurd omdat je kon zien dat daar iemand gelopen had. Tevergeefs. De Duitsers hadden hem later wel gevonden en ook hij werd krijgsgevangen gemaakt en naar Duitsland vervoerd. Op de Eikenbeuvel zijn twee parachutes gevonden; een bij Nol v.d. Boom achter een boompje en een bij de familie Van Boxmeer.

Op het vliegveld stortte op 17 juni 1944 een Lancaster neer, waarbij vijf of zes doden vielen en een bemanningslid overleefde.

VERMAAK

Bij de eerste gemeenteraadsvergadering na de inval werd besloten om dat jaar de kermis over te slaan.

De voorjaarskermis van 1942 werd wel gehouden, maar door de Udense bevolking geboycot.

Wat er met de harmonie gebeurde werd in het jubileumboek van "De Eendracht" beschreven:

Alleen als je als vereniging de kant van de overbeerser koos kon je nog musiceren, maar dan wel zoals zij dat wilden. En zoals bijna iedere fanfare of harmonie bad "De Eendracht" daar absoluut geen zin in. De grootste zorg was nu alle eigendommen van de harmonie te verbergen. Natuurlijk wisten de Duitsers wel dat er in Uden een harmonie was, maar als men dat niet daadwerkelijk kon bewijzen, kon men daar verder niets mee. Wat betekende dat voor de harmonie? Veel instrumenten werden goed ingepakt en diep in de grond begraven. Men verstopte ze op hooizolders of bracht ze naar plaatsen waar de Duitsers niet actief waren. Muziekpartijen ondergingen hetzelfde lot. De notulen moesten ook verdwijnen: daarin stonden de namen van de mensen die actief waren geweest in de vereniging. Als de Duitsers die in handen zouden krijgen, kon men ieder harmonielid opsporen. Uit betrouwbare bron weten we dat men voor een radicale oplossing koos: men verbrandde alles.

WERKGELEGENHEID

Door de vele werkzaamheden, die in het kader van de oorlog moesten worden uitgevoerd, was er volop werkgelegenheid. Voorbeelden waren de aanleg van vliegvelden en verdedigingswerken. Ook de Nederlandse aannemers werden hierbij ingeschakeld. Sommigen hadden geen bezwaar om voor de Duitsers te werken, terwijl anderen zich er aan onttrokken door te verklaren het met andere bouwactiviteiten te druk te hebben. In de vorm van inventarisaties probeerden de Duitsers hierin inzicht te krijgen.

Maar ook op een andere manier kon men met de oorlogsindustrie in aanraking komen, zoals in het boekje "75 jaar Dico" werd verteld:

Al voor de oorlog leverde Coenen & Co aan de Nederlandse Akkerbouwcentrale, een instantie die door de overheid was opgericht om tijdens een eventueel conflict voor de distributie van grondstoffen te zorgen. Voor elke bedrijfstak was er een dergelijke instantie. De Duitse autoriteiten maakten van deze organisaties dan ook dankbaar gebruik. Zo kreeg de stobulzenfabriek in Uden van de Duitse overheid al snel het verzoek voortaan de stobulzen aan hen te leveren. Van een "verzoek" kunnen we eigenlijk niet spreken. De term dreigement is een meer adequate benaming.

DER REICHSKOMMISSAR
FÜR DIE BESATZTEN NIEDERLANDISCHEN GEBIETE

DER GENERALKOMMISSAR
FÜR FINANZ UND WIRTSCHAFT
DER BEVOLLMÄCHTIGTE FÜR DIE
BAUWIRTSCHAFT

Den Haag, den 10de 44

Ge. Jol. Versteeg de v. H.
G-129
Versteeg (N.B.)

Betr.: Betriebsüberprüfung.

Ich ersuche Sie, mir umgehend eine Aufgabe über die Bau-
stellen zu machen, die zur Zeit von Ihnen ausgeführt wer-
den. Neben der Gesamtzahl der von Ihnen beschäftigten Ar-
beitskräfte sind gleichzeitig die bei jeder einzelnen Bau-
arbeit tätigen Kräfte, unterteilt nach Berufen, mit aufzu-
geben.

Falls bereits auf meine Anforderung hin eine derartige Mel-
dung abgegeben wurde, ist mir dieses unter Angabe des Da-
tums mitzuteilen. Eine nochmalige Meldung ist in diesem
Falle nicht erforderlich.

Die gewünschten Angaben sind so rechtzeitig zur Post zu
geben, dass dieselben bis zum .14.12.44. zu meiner Ver-
fügung stehen.

i.V.

(Stolzenbach)

ANDERE ZAKEN

Een tweetal gebeurtenissen, die op zich niets met de oorlog te maken had-
den, maar die toch zeer vermeldenswaardig zijn, laat ik hier volgen:

Eerst de benoeming pastoor de Louw.

Nadat pastoor Goossens reeds eerder aan de bisschop te kennen had
gegeven alle beslommeringen van een grote parochie niet meer aan te kun-
nen, werd hij tot rector van de Eindhovense kweekschool Eikenburg
benoemd en werd op 7 augustus 1942, Th. de Louw, die toen rector was
van het Binnenziekenhuis in Eindhoven, tot pastoor in Uden benoemd.

De brand op de Weeg.

Op 27 april 1942 ontstond bij Hein van de Wijst op de Weeg een brand, die
zich doordat het al lang gedroogd had, snel uitbreidde.

Uiteindelijk werden 11 boerderijen en 3 arbeiderswoningen in de as gelegd.
De nood was groot en onder de bevolking werd ingezameld voor de
gedupeerde gezinnen.

In "Buurten onder de oude eik" gaf een ooggetuige het volgende verslag:
*Het had lang niet geregend en alles was kurkdroog, bovendien stond er een
bele straffe wind. Bij Hein v.d. Wijst ontstond brand in de schouw en in een
mum van tijd brandde de Weeg als een hier. Wij zaten juist soep te eten toen
de brand daar uitbrak. We renden naar buiten om hulp te gaan bieden
maar alles ging zo snel, er was geen helpen aan. Het ene na het andere huis
ging in vlammen op. Je probeerde snel het vee uit de stallen te jagen en
enkele spulletjes naar buiten te dragen maar door de enorme hitte bleken die
spullen later ook verbrand of versbroeid te zijn. Onze witte was zat juist in
de ketel in het bakhuis dus dat was een geluk, maar omdat eerst de mols-
bopen op het veld gebroken moesten worden, lag de bonte was nog op zolder
dus daar hebben we niets meer van teruggezien. Het spek dat we nog snel
uit de schouw hadden kunnen halen bleek later door anderen meegenomen
te zijn. Er was geen telefoon dus onze Truus snelde met de fiets naar de
brandweer om deze te waarschuwen. De corpen van Uden, Volkel en Den
Bosch kwamen te hulp maar het was tevergeefs. Ook de Kruisberen werden
gewaarschuwd omdat ze de wind zouden kunnen verzetten, maar ook zij
kwamen te laat. Het vuur liep door tot Doris Juppe daar had men de huizen
alsmaar nat proberen te houden en zoals bleek met succes. De bele nacht
was de brandweer nog bezig met nablussen. Tegen vijf uur kwamen enkele
NSB-ers informeren of men tien gulden kon gebruiken om eventueel in het
begin tenminste wat eten te kunnen kopen. Het was een triest gezicht. Het
vee liep rond te dualen en moest een wei ingejaagd worden en de huizen
waren afgebrand. Er werden allerlei acties ondernomen om de gedupeerde
mensen van kleding en huisraad te voorzien. De Boerenbond riep haar*

4.11. Verzoek om opgave van uitgevoerde werkzaamheden.

De keuze was namelijk vrij eenvoudig. Of Coenen & Co leverde aan de
Duitsers of de fabriek werd ontmanteld en de machines naar Duitsland
overgeplaatst. De eigenaren van de fabriek, Coenen en Diks kozen voor het
eerste. Ze hadden tenslotte ook enkele tientallen werknemers in dienst en
dezen bleven zodoende bespaard voor werkloosheid en, wat nog erger was,
deportatie naar Duitsland. Wat de Duitsers met de strobulzen deden is
onbekend maar iedereen was zich ervan bewust dat zowel grote hoeveelheden
bierflesjes als granaten naar de diverse fronten werden vervoerd.

4.12. Inzameling ten behoeve van de gedupeerden op de Weeg.

leden op om te komen helpen om de rotsooi op te ruimen en om stenen te bikken om deze dan weer voor de herbouw te kunnen gebruiken. De mensen gingen tijdelijk in kippenkooien en varkensstallen wonen of werden bij familieleden ondergebracht.

DUITSE MAATREGELEN

Naast de in het vorige hoofdstuk beschreven invloed van de bezetting op het dagelijks leven, waren er ook meer specifieke maatregelen, die de bezetter nam, en die grote gevolgen hadden voor de Udense bevolking.

ARBEITSEINSATZ

Spoedig nadat de Duitsers het bestuur van Nederland hadden overgenomen, begon het departement van Sociale Zaken de tewerkstelling in Duitsland (op vrijwillige basis) te bevorderen. Speciaal de werklozen werden hiertoe opgeroepen, maar het animo was laag, temeer omdat bij weigering de werkloosheidsuitkering niet werd stopgezet. Om deze reden werd enige tijd later bepaald, dat hiertoe wel zou worden overgegaan.

Tot mei 1941 was de werkloosheidsbestrijding en dus ook de tewerkstelling in Duitsland een gemeentetaak en gemeentesecretaris Hub. Hoefs was de agent arbeidsbemiddeling. Echter met ingang van die datum werd deze overgenomen door de gewestelijke Rijksarbeidsbureau's. Uden was aangesloten bij het Gewestelijk Arbeidsbureau 's-Hertogenbosch, bijkantoor Veghel.

In het kader van het steeds grotere tekort aan arbeidskrachten in Duitsland, mede door de inzet van Duitse mannen als militairen, kwam op 15 oktober 1942 de mededeling, dat ook personen, die werkzaam waren in overheidsdienst voor tewerkstelling in Duitsland in aanmerking kwamen. Op 6 mei 1943 werd de verplichte arbeidsinzet ook voor niet werkelozen afgekondigd.

Alle mannen van 18 tot 35 jaar moesten zich melden bij de arbeidsbureaus en uit hun midden werden personen, die geen vrijstelling hadden, voor uitzending aangewezen. Vrijstelling hadden onder andere overheids- en semi-overheidsambtenaren (tot oktober 1942), geestelijken, leden van de NSB, die een functie hadden, en personen, die voor de in standhouding van de economie onmisbaar werden geacht.

's-HERTOGENBOSCH, 27 MEI 1943

zal op 10-6-43
naar Duitsland vertrekken, j. g. veldhuizen, j. h. b. b. b. b. b.

De Directeur,

Aan
den Heer Leider van het Distributiekantoor

te Uden.

TIE

Model 185, K. 1422

5.1. Bericht van het gewestelijk arbeidsbureau betreffende een uitzending.

Tot deze laatste groep behoorden in Uden de landbouwers. Deze personen ontvingen een zogenaamde Ausweis, waarmee ze konden aantonen vrijgesteld te zijn. Met uitzondering van enkele Duitsgezinden werd op allerlei manieren getracht aan uitzending te ontkomen. De gemeente voerde bij voorbeeld voor enkele van haar ambtenaren aan, dat zij niet gemist konden worden wegens de drukke werkzaamheden voor het vliegveld. Ook tijdens de tewerkstelling in Duitsland probeerde men goedkeuring te krijgen naar Nederland terug te keren. Het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid gaf de volgende gegevens over de situatie in Uden:

In 1942, over de periode mei tot en met december, zijn 68 Udenaren in Duitsland tewerkgesteld. Van deze 68 personen kwamen velen te werken in Leipzig (verbetering van de "Reichsbahn"), bij Carl Zeiss te Jena of bij Krupp te Essen. In 1943, over de periode januari tot en met december, werden 78 Udenaren in Duitsland te werk gesteld. Er is geen duidelijke concentratie aan te geven waar ze te werk werden gesteld. In 1944 tenslotte, over de periode januari tot en met juli, werden 5 Udenaren op willekeurige plaatsen in Duitsland tewerkgesteld.

Nur gegen Vorlage des Rückkehrscheines und des Sichtvermerks (Passiertheins) ist der Grenzübertritt möglich. Der Rückkehrschein muß außerdem der Heimatsbehörde zum Nachweis der ordnungsmäßigen Beendigung des Arbeitsverhältnisses vorgelegt werden. Er ist daher sorgfältig aufzubewahren.

Rückkehrschein

Der Holländer Theunisz Theodor

(Vater und Familiennamen)

aus Uden Holland

(Geburtsort, Kreisamt)

geb. am 19.8.23, beschäftigt gewesen als Hilfspengler
ist berechtigt, in seine Heimat zurückzukehren.

Grund der Rückkehr: Krankheit

(Nichtauskunft ist an das Reichsamt)

Der Inhaber dieses Ausweises ist erkrankt - arbeitsunfähig - ungeeignet - hat seinen Arbeitsvertrag im Reichsgebiet erfüllt. Sein Arbeitsverhältnis ist ordnungsmäßig beendet.

Der Rückkehrer hat Fabrikarte bis erhalten.

Der Rückkehrer ist über die für die Mitnahme von Geldmitteln in deutscher bzw. der betreffenden ausländischen Währung geltenden Bestimmungen unterrichtet worden.

Ulm i.D. den 29.4.43
KLOCKNER-HUMBOLDT-DEUTZ AG 1941

WERK ULM
Gefühlens-

Berechtigung des Heimatsamts

Ulm a.D.

Der Fügung des Sichtvermerks (Passiertheins) zur einmaligen Ausreise wird zugestimmt.

Ulm a.D.

den 29.4.1943 1941

5.2. Goedkeuring om wegens ziekte naar het vaderland terug te keren.

VERKLARING.

De Commandant der Brandweer U D E N, verklaart hiermede dat J.G.M. Aldenhuijsen, houder van het persoonsbewijs U 3 / 000071, wonende te UDEN, Volkel, G 131, lid is der gemeentelijke plicht-brandweer.

Hij is het eenigst lid der brandweer dat in het dorp VOLKEL woonachtig is en is speciaal belast met het melden van branden aan den Commandant en het nemen van de eerste maatregelen, in afwachting van de aankomst der brandspuit uit UDEN.

Het dorp Volkel heeft + 2000 inwoners en beschikt over elf brandputten.

U D E N, 18 Juni 1943.

De Commandant voornoemd.

5.3. Verklaring van onmisbaarheid.

DE APRIL-MEISTAKING

Op 29 april 1943 maakte de bezetter bekend de Nederlandse militairen opnieuw krijgsgevangen te nemen. De achtergrond van dit besluit moet gezocht worden in een combinatie van de angst, dat deze militairen aan het verzet deelnamen en de behoefte van de Duitsers aan goedkope arbeidskrachten. Toen het nieuwtje onder de bevolking bekend werd braken spontaan stakingen uit.

Zo werden op vele plaatsen in Brabant, waaronder Uden, de melkleveranties gestaakt. De Duitsers grepen snel in, met name door leden van de besturen van de Jonge Boerenstand in hechtenis te nemen. Ofschoon Uden niet als een in deze melkstaking toonaangevende gemeente werd gezien, werden in Uden en Volkel in de nacht van 3 op 4 mei de voorzitter en secretaris van deze organisatie opgehaald en naar kamp Vught overgebracht. Voor Uden waren dat respectievelijk Has van den Elsen van het Voorst Loo en Antoon Vogels van de Hoeve. Voor Volkel betrof het Bart Verwegen en Antoon van Duynhoven. Na enkele dagen was de staking gebroken en keerden de opgepakte kaalgeschoren naar huis terug.

Dina van den Elsen vertelde in augustus 1999 over haar broer Has: *Has en Antoon werden door politieagent Rutten opgehaald. Has vroeg of Antoon niet thuis kon blijven, omdat diens vrouw "op het einde liep", maar dit hielp niet. Beiden werden naar Vught gebracht en daar kaalgeschoren en voortdurend onder druk gezet.*

Has vertelde later, hoe soldaten met geweer opmerkingen maakten in de geest van: Vandaag nog niet maar morgen schieten we jullie dood. Toen het bericht kwam, dat ze het kamp konden verlaten geloofden zij het eerst niet en dachten dat ze bij het weggaan zouden worden neergeschoten. Na hun vrijstelling werden zij in Bostel opgevangen en konden enigszins op verbaal komen.

Hiernaast staakten op het gemeentehuis ook enkele ambtenaren in deze dagen.

VORDERINGEN

In het "Verordnungsblad voor het bezette Nederlandsche gebied" werd op 21 juli 1942 een verordening gepubliceerd over de verplichting tot aangifte, alsmede de bevoegdheid tot verbeurdverklaring van metalen voorwerpen, waaronder kerkklokken. De actie was nodig, omdat Duitsland grote behoefte had aan diverse metalen, die door de oorlogssituatie moeilijk te verkrijgen waren. Een en ander werd gecoördineerd door de Rüstungsinspektion Niederlande.

Aangezien de grote klok van de Sint Petruskerk al voor de oorlog vanuit geschiedkundig oogpunt van grote waarde werd verklaard, werd deze van verbeurdverklaring vrijgesteld.

Uit Uden werden zeven klokken weggehaald. Allereerst werd de kleine, 830 kilogram wegende, klok van de Sint Petruskerk op 8 januari 1943, nadat ze vier weken op het kerkplein had gestaan, naar Duitsland vervoerd. Van de Kruisheren werden twee kleine klokjes meegenomen en uit het missiehuis verdween een 350 kilogram wegende klok, uit het Sint Jansgesticht een torenklokje en bij de Zusters Birgittenessen twee klokken. Ook in Volkel werden de klokken gevorderd. Op 10 december 1942 betrof dat de twee grote en op 25 juli 1943 het Angelusklokje. Uit Odiliapeel werd geen klok gevorderd.

De Duitsers hadden ook grote behoefte aan vervoermiddelen en vorderden daarom zowel auto's, fietsen en paarden. Bij paardenvorderingen kwam het nog wel eens voor, dat men voor een goed werkpaard een afgereden soldatenpaard terugkreeg. Het aantal auto's, dat in Uden op deze manier van eigenaar veranderde, is niet bekend, maar van de fietsen waren er tot oktober 1942 al 1014 stuks richting Duitsers verdwenen. Hierbij moet worden opgemerkt, dat in 1940 een fiets een veel kostbaarder bezit was, als thans.

WOONWAGENS

Begin 1943 werden de klachten over overlast welke met name landbouwers ondervonden van rondtrekkende woonwagenbewoners groter.

De burgemeester van Uden, dat een woonwagenkamp had, werd verzocht om maatregelen te treffen, maar antwoordde hiertoe niet in staat te zijn. Hij pleitte voor het samenbrengen in grote kampen:

Het radicaalste middel om van die menschen verlost te worden is, ze in een kamp te concentreren en goed te laten werken.

In juni werden dergelijke plannen openbaar gemaakt. Zo verscheen in de krant het volgende bericht:

Er worden thans stappen ondernomen om de woonwagenkampen in de twee Zuidelijke provincies des lands binnen afzienbaren tijd te doen verdwijnen. De bewoners van deze kampen zullen worden ondergebracht in een geconcentreerd kamp dat onder strenge politiebewaking zal komen te staan.

De gemeente moest in dat kader een inventarisatie van in de gemeente verblijvende woonwagenbewoners op sturen en in augustus 1943 werden de zonder reden rondtrekkenden verplicht zich te verzamelen in een kamp in Eindhoven. Eind augustus werd door de gemeente aangegeven, dat de achtergebleven woonwagens er rechtmatig waren.

In augustus 1944 werd door de burgemeester gesteld, dat er geen voor concentratie in aanmerking komende woonwagens in de gemeente verbleven.

OPHEFFINGEN

Uiteraard was er de bezetter alles aangelegen om zo spoedig mogelijk grip te krijgen op de Nederlandse samenleving. Het zal duidelijk zijn, dat hierin het ontbinden van organisaties en het vervangen door Duitsgezinde pasten. Reeds bij de capitulatie was het Nederlandse leger ontbonden en reeds in juli overkwam de Bijzondere Vrijwillige Landstorm hetzelfde. Deze organisatie behoorde niet tot het leger en had als leden een gedeelte van de mannelijke bevolking, dat in oorlogstijd kon worden opgeroepen om zich ter beschikking van de regering te stellen. Uden behoorde tot het corps "De Meijerij"

Ook de boerenorganisaties moesten het ontgelden.

Harrie van den Elsen schreef hierover in: "i kloppend hart van Uden"

Op 6 augustus 1941 kwam (ofschoon verwacht) het besluit van de bezetter dat de zelfstandigheid, de rechtspersoonlijkheid van de N.C.B. wordt opgeheven. Tezeldertijd werd ieder op de boogte gesteld dat O.F.J. Damave, Duits Rijkscommissaris benoemd was tot commissaris van de Katholieke Nederlandse Boeren- en Tuindersbond (K.N.B.T.B.) = N.C.B., L.L.T.B., L.T.B.

5.4. Ontslagdiploma

en A.B.T.B. en alle daarmee samenhangende standsorganisaties. Ook alle economische instellingen zoals C.H.V., aan- en verkoopverenigingen, veilingen, eiermijnen en zuivelbonden enz. vallen daaronder. De besturen moesten worden opgeheven, de algemene vergaderingen moesten terzijde gezet worden.

Uiteindelijk kreeg men van de bezetter gedaan, dat de economische instellingen mochten doorgaan met hun arbeid maar los van de standsorganisaties. Hiertoe werden ze alle overgedragen aan de handelsmaatschappij "Het Zuiden" te Eindhoven.

De Duitsers richtten voor de boeren in oktober 1941 een nieuwe organisatie op, de Landstand, waarvan alle boeren, tuinders en vissers geacht werden met hun gezinnen deel van uit te maken. In Uden had deze organisatie praktisch geen aanhang.

NIEUWSVOORZIENING

Al direct na de capitulatie mochten de kranten alleen nog onder censuur verschijnen. Zoals reeds eerder beschreven werd de censuur in Uden verzorgd door Ruppert. Het eerste nummer van de Nieuwe Udense Courant verscheen op 18 mei en dit was zonder enige aanpassing door de censuur gekomen. Het valt op, dat in de kranten gedurende de oorlog alleen over nietszeggende zaken geschreven werd. In 1941 werden de Udense kranten opgeheven of besloten niet meer te verschijnen: de Udense Courant waarschijnlijk in het begin van dat jaar en de Nieuwe Udense Courant op 1 oktober.

Omdat er de bezetter veel aan gelegen was de nieuwsvoorziening te controleren, werden radiotoestellen ingenomen. Op 8 november 1941 moesten de radiohandelaren de toestellen uit de handelsvoorraad inleveren en op 26 mei 1943 werden ook particulieren verplicht hetzelfde te doen. De totale opbrengst in de gemeente Uden bedroeg 397 toestellen. Om enige controle te kunnen uitoefenen of alle toestellen ook daadwerkelijk waren ingeleverd, ontvingen de Udense handelaren in radio's in een brief van 12 juni 1943 het bevel hun handelsregisters in te leveren.

EMPfangsBEWEIS	
ONTfangsBEWIJS	
Fabrikat: <u>Philips</u>	onbekend <u>2391</u>
Merk: <u>204 EU</u>	Apparatnummer: <u>E 81337</u>
Type: <u>204 EU</u>	Toestelnummer: <u>E 81337</u>
Ersatz- und Zubehörteile: _____	
Reserve-onderdelen en toebehooren: _____	
Name: <u>Van Huizen</u>	Vorname: <u>B A</u>
Wohnort und Strasse: _____	Woonplaats en Straat: _____
Beruf: <u>onderwijzer</u>	_____
Abgegeben am: <u>9 JUNI 1943</u>	_____
Afgegeven den: _____	_____

K 1016

MEESTERSTUUR VAN UDEN

Unterschrift der Annahmestelle

5.5. Ontvangstbewijs voor een ingeleverde radio.

GEMEENTEBESTUUR

Op 1 september 1941 vond er een ingrijpende verandering in het bestuur van de gemeenten, en dus ook van Uden, plaats. De burgemeester kreeg de bevoegdheden van raad en wethouders erbij. Na die tijd werden geen raads- en B&W-vergaderingen meer gehouden.

Op 17 juni 1943 kreeg burgemeester Buskens met onmiddellijke ingang ontslag. Hij moest daarbij ook zijn woning in de Kerkstraat verlaten en kreeg inwoning bij fruitteiler Henk van Mulekom. Toen hij een paar maanden later het bevel kreeg binnen 10 dagen de gemeente te verlaten, dook hij onder in Groesbeek, in het klooster Marienthal van de Zusters Carolus Borromeus, die ook het Sint Jansgesticht in Uden bedienden.

Inmiddels was op 5 oktober bekend gemaakt, dat Petrus Johannes (roepnaam Johan) Biemans tot burgemeester was benoemd.

Hij was geboren in Volkel op 6 februari 1901 als zoon van de postbode Thomas Biemans en Maria Jans en woonde met zijn vrouw Francisca Welten en zoon Rogier in de Mgr. Bosstraat. Hij was onderwijzer aan de jongensschool in Uden geweest en had in Duitsland voor tbc in een sanatorium gelegen. Ook was hij de auteur van het Udense volkslied: "We wone de grond in..."

Later was hij, nadat hij in augustus 1924 zijn aantekening Hoog Duits had gehaald, leraar aan de ULO-school geworden en had als zodanig een zeer goede naam.

Al bij de Duitse inval gaf hij blijk van Duitse sympathieën en ging in de zomer van 1941 openlijk tot de NSB over. Hij leidde de eerste openbare bijeenkomst van die partij in Uden op 5 juli 1941.

Op 15 november 1943 aanvaardde hij zijn functie, waarvan de krant "De Echo" een verslag maakte:

Voor de gemeente Uden was Maandag 15 November een historische dag: De installatie van den Udenaar P.J. Biemans tot burgemeester. De N.S.B.-vlag aan het raadhuis, de draperie op het bordes en de toot van de raadszaal met de portretten van Mussert en Hitler vormden uiterlijke teekenen van de innerlijke veranderingen, die bedien werden ingeluid en in de programrede van den nieuwen functionaris en in de andere redevoeringen werden aangekondigd of aangeduid. Van de belangstellenden noemen wij: J.A. Kutscher, referent bij den Beauftragte van den Rijkscommissaris en dezen vertegenwoordigende, H.G. Schnetkamp, kringleider van de N.S.B. te 's-Bosch en de vertegenwoordiger van den districtsleider, Dr. Pulles, burge-

meester van Eindhoven en vertegenwoordiger van den Kring van N.S.B.-burgemeesters, Th. Mooiman namens Staatsboschbeheer en de Burgemeesters van Veghel, Gemert, St. Oedenrode, Eindhoven, Vlijmen en Budel.

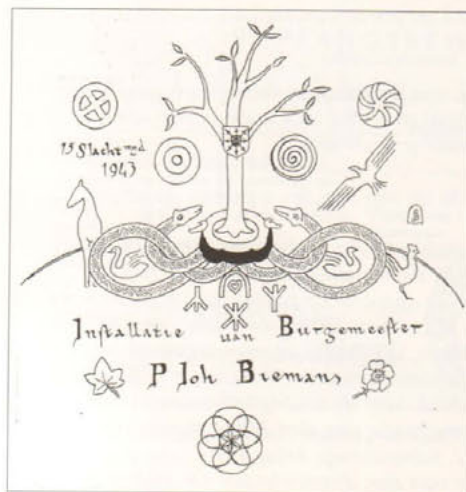
Aan de bestuurstaafel hadden plaats genomen de wethouders F. Hoefs en Jonkers en Secretaris Hoefs. Ook het secretariëpersoneel was voltallig aanwezig.

Hierna werd Biemans door wethouder Hoefs geïnstalleerd, waarbij de laatste een zeer sober toespraakje hield. Hierna nam Biemans het woord en hield een vrij weinig zeggende rede.

Een passage:

Mijn ideaal is een Udensche volksgemeenschap, een harmonie op den grondtoon van de nieuwe orde, maar waarvan het timbre wordt aangegeven door de Brabantsche sfeer, het Udensche milieu met eigen volksche en godsdienstige tradities, den eerbied voor het eigen verleden en den eigen aard.

Hierna spraken nog Krutcher, Schnetkamp, Pulles, Ruppert, de burgemeester van Veghel Sassen en de landstander Wagemans, waarna de nieuwe burgemeester met een dankwoord de installatie afsloot. Met een "Sieg Heil" op den Führer en "Hou Zee" werd de zitting besloten, waarna in Hotel Bellevue aan de genoodigden een goed voorziene Brabantsche koffietafel werd aangeboden.

5.6. Titelpagina van de installatie in het gastenboek van de gemeente.

Naast het bovenstaande krantenverslag ook een stukje uit het dagboek van P. de Groot:

Alleen de directe gemeenteambt. daarbij tegenwoordig; aanwezig leden van de beweging; burg. uit Veghel (Sassen) en Eindb. Op publieke tribune niemand aanwezig; B. Roossenboom als verslaggever; na afloop koffietafel, waaraan de wethouders niet deelnemen, evenmin de oppervachtmeester; mede tegenwoordig waren: Burg. van St Oedenrode (Tolbroek); van Gemert en Budel (Bouwman), niet de overige buurtburgemeesters Zeeland, Nistelrode, Erp, Wanroy, Mill en Schayk.

No.	<i>Gemeente Uden.</i>	
Onderwerp:		
UDEN, 3 Nov. 1943.		
Antwoord op brief van:		
Bijlage:	Aan den Commissaris der Provincie Noord-Brabant, <u>3-Hertogenbosch.</u>	
	Provincie Brabant Hoogedelgestrenge Heer,	
Hierbij zend ik Uw Hoogedelgestrenge de toespraak in Nederlandschen en Duitschen text, die ik voornemens ben te houden bij gelegenheid van mijn installatie als burgemeester der ge- meente Uden op 15 November 1943.		
De burgemeester		
<i>P. J. Biemans</i> P.J. Biemans.		

5.7. Aanbiedingsbrief van de toespraak van Biemans aan de Commissaris van de Koningin.

JODEN

De gedurende de oorlog door de Duitsers afgekondigde maatregelen tegen de Joden waren natuurlijk ook van toepassing op de Udenense.

Op 13 jan 1941 werd een verordening van kracht betreffende een aanmeldingsplicht van personen die geheel of gedeeltelijk van Joodse bloede waren. Op 2 mei van dat jaar werd afgekondigd dat alle Joden een gele ster met het woord Jood erop moesten dragen. Later werd bepaald dat met ingang van 10 april 1943 het verblijf van Joden in alle Nederlandse provincies Noord- en Zuid-Holland alsmede Utrecht verboden was. Wanneer we de Udenense situatie bezien, kunnen we concluderen dat aan het begin van de oorlog in Uden nog twee Joodse gezinnen woonden Wolf en van Zwanenberg.

Allereerst het gezin Wolf.

Dit bestond na het overlijden van Bram Wolf in 1933 nog uit zijn weduwe Rosa Wolf-Seijffers en zijn dochter Cato, die in 1893 was geboren. Verder woonde er reeds een aantal jaren een ongetrouwde zus van Rosa in, namelijk Helena (Leentje) Seijffers. Zij woonden in het huidige pand Vorstenburg 34.

Thé van Lanen uit het Groenewoud vertelde dat zijn familie zowel voor, tijdens als na de oorlog veel contact had met de familie Wolf. Nadat de drie vrouwen reeds enige tijd de Joodse ster hadden moeten dragen, kwam begin mei 1943 het bericht dat Leentje zich klaar moest maken voor vertrek. Moeder Rosa was zwaar ziek en boefde niet mee, terwijl dochter Cato thuis mocht blijven om voor moeder te zorgen. Thé heeft gezien hoe Leentje thuis werd opgehaald en hoe het ongeveer 80 jarige oudje hardhandig met een weinig bagage in één van de twee reeds volle bussen werd gestopt. Van haar werd tijdens de oorlog niets meer vernomen. Cato moest later ook weg, ofschoon moeder nog steeds ziek was. Wat exact de reden is geweest is moeilijk te achterhalen maar zij mocht bij aankomst (waarschijnlijk in Vught) weer meteen naar huis om voor moeder te zorgen. Onderweg zag ze veldwachter Baartmans, die haar achter op zijn fiets mee naar Uden nam. De schrik bij moeder Rosa en Cato was zo groot dat zij 's nachts niet meer alleen in huis durfden te blijven. Om deze reden ging Thé van Lanen er elke nacht slapen.

Bij de van Zwanbergfamilie verliep de zaak anders. Het gezin bestond uit David van Zwanenberg, zijn vrouw Judith van Leeuwen en hun dochter Elisabeth (Betty) die in 1923 geboren was. In 1942 werd David door de Joodse Raad voor Amsterdam aangewezen als de vertegenwoordiger voor Uden.

Verklaring — Bescheinigung	
Desgewenscht bij autoriteiten te toonen	Zur Vorlage bei allen Behörden
De hiernaafgevoerde gefotografeerde	Der nebenstehend abgebildete
van <i>David van Zwanenberg</i> geboren <i>24.9.95</i> te <i>Uden</i> wonend <i>Uden</i> wohnhaft zu <i>Uden</i> is bij den Joodschen Raad voor Amsterdam als <i>Vertegenwoordiger van Uden</i> is bevestigd <i>Vertruster für Uden</i> Amsterdam, <i>30 Juli 1942</i> <i>15 A 705</i>	
Handtekening: <i>D. van Zwanenberg</i> Unterschrift: JOODSche RAAD VOOR AMSTERDAM (A. Auscher) (Prof. Dr. D. Cohen) Voorzitters	

5.8. Bewijs van de Joodse Raad, dat David van Zwanenberg de Udenense vertegenwoordiger is.

Mevrouw Betty Stronkhorst-van Zwanenberg vertelde het volgende: Toen de dreiging groter werd, zocht David in het geheim naar mogelijkheden om met zijn vrouw en kind in veiligheid te komen. Hij betaalde aan een bekende fl. 3000 om met zijn gezin naar Engeland te kunnen ontkomen, maar zonder resultaat. Uiteindelijk besloot hij om onder te duiken. Ook weer in het geheim bracht hij zijn bezittingen zo goed mogelijk onder. Een kist met allerlei zaken werd in de tuin begraven en waardevolle grote spullen werden bij bekenden ondergebracht. Op een morgen constateerde de Udenense bevolking dat het huis leeg was. Dit vond plaats in de eerste maanden van 1943.

In Volkel in het begin van de oorlog ook een Joods gezin: Walter Selig en zijn vrouw.

No. 51

Onderwerp:

Ondersteuning van Joden.

Gemeente Uden.

UDEN, 26 Nov. 1942

Antwoord op brief van:

21-11-43

Afg. nr. 975

Bijlage:

Den heer Commissaris
der Provincie Noord-
Brabant,
s-Hertogenbosch.

Door het Burgerlijk Ambestuur in onze Gemeente worden ondersteund:
Rosa Seijffers en Cato Wolf, welke personen van Joodschen bloede zijn.

De burgemeester

P.J. Niemeijer

5.9. Correspondentie, betreffende de nog in Uden verblijvende Joden.

Selig was als vluchteling voor de Nazi's in april 1939 naar Nederland gekomen, maar werd op 15 augustus 1940 gearresteerd en naar Westerbork gebracht. Zijn echtgenote, die katholiek was, was inmiddels ook naar Nederland gekomen en had zich, mede omdat ze ziekelijk was, gevestigd bij de zusters in Volkel. Dokter Koning zou bewerkstelligd hebben, dat Selig zijn vrouw af en toe mocht bezoeken. Toen zij in oktober 1941 bedlegerig werd, mocht hij het kamp zelfs definitief verlaten en zich bij zijn vrouw vestigen. Hij werd verplicht de gele ster te dragen. Mogelijk waren er door de Duitsers nog andere voorwaarden aan zijn vrijlating gesteld. Toen het klooster in Volkel in juli 1942 door de Duitsers gevorderd werd vonden de Seligs onderdak bij de zusters in het Sint Jansgesticht in Uden, waar zij het einde van de oorlog meemaakten.

VLIEGVELD

Aan het begin van de oorlog werd besloten om in Volkel een vliegveld aan te leggen. In dit hoofdstuk wordt hier aandacht aan besteed. Hierbij zal weinig ingegaan worden op militaire facetten, maar meer op de gevolgen voor de inwoners van de gemeente Uden.

AANLEG

Op 10 augustus 1940 kreeg de burgemeester het verzoek zich in verbinding te stellen met de Bauleitung van het vliegveld Eindhoven. Daar werd gemeld, dat in de gemeente Uden een vliegveld zou worden aangelegd. De Duitsers wilden van hieruit de operaties vanaf de vliegvelden Gilze-Rijen en Eindhoven ondersteunen en daarom werd oorspronkelijk over een Nachtlandeplatz met drie onverharde banen gesproken, maar later bouwde men deze uit tot een Fliegerhorst met twee verharde banen.

In de gemeente Uden kregen de bewoners van een kleine 30 boerderijen en woningen opdracht om hun huizen te verlaten.

Het betrof huizen van de volgende gebruikers:

A. van de Ven (G 244), J. Rovers (G 193a), W. van Gaal (G 225), M. Rovers (G 242), A. van de Bungelaar (G 14), A. Verheijen (G 13), P. Herpers (G 12), W. van Berlo (H 23a), A. van Bakel (H 23), H. Hendriks (H 25), M. van Duynhoven (H 22), H. Bernards (H 20), M. Pittens (H), H. Laarakkers (H 21), W. Bouwmans (H 27), J. van de Weem (H 26), A. van de Boom (H 29), P.J. van de Rijt (H 28), J. van Dijk (H 30), J. van Bommel (H 32), J. van de Wijngaard (H 33), M.A. Vermeulen (H 35), H. van Dijk (H 34), Wed. van Haal (H 36), Wed. de Jager (H 37), Wed. C. Nooijen (H 40), M. Janssen (H 42) en Chr. van Vugt (G 243).

Als compensatie mocht de gemeente Uden aan de Kastanjeweg een achttiental woningen bouwen. In het huidige pand Kastanjeweg 66 is als herinnering hieraan een plaquette aangebracht. Ook moest veel landbouwgrond door de boeren worden afgestaan.

Voor de schadeafhandeling werd een gemeentelijke commissie opgericht. De Duitse firma Deisel trad op als aannemer en op grote schaal werden arbeidskrachten ingezet.

Piet de Groot schreef:

In najaar 1940 en voorjaar 1941 was er een geweldige vraag naar arbeidskrachten in verband met vliegveld Volkel. Uit verre omtrek kwamen dagelijks honderden arbeiders per fiets, te voet en per autobus hier werken; men sprak van 6000.

Het voordeel om te gaan werken aan de aanleg was, dat men dan niet in Duitsland hoefde in het kader van de Arbeitseinsatz. Zelfs uit Utrecht en Noord- en Zuid-Holland kwam men naar Volkel.

De eerste commandant was Hauptman Jeska.

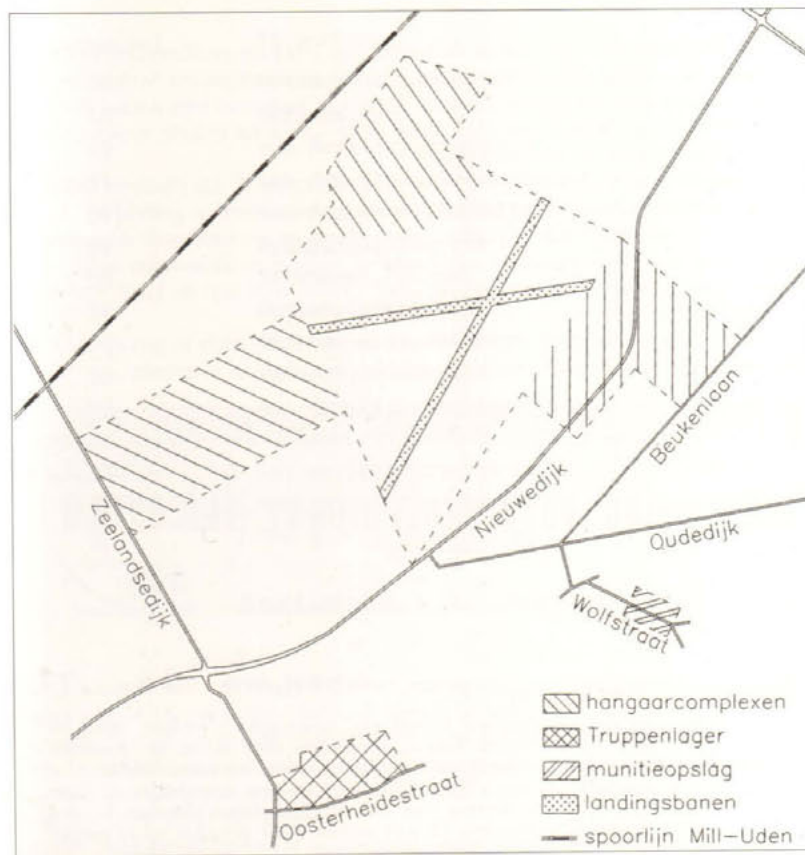
Reeds eind augustus waren er drie grasbanen klaar en in november was de eerste hangar klaar voor gebruik. De verkeerstoren en het zendergebouw volgden snel.

Hierna werd druk doorgebouwd. Allereerst de startbanen, die op de plaats lagen waar nu vliegveld Volkel gesitueerd is. In juli 1942 waren er twee klaar (1828 en 1645 meter lang), echter doordat de bitumenlaag niet voldeed, werden deze van een klinkerlaag voorzien. Ondertussen werkte men ook nog aan een derde baan, maar deze werd niet in verharde staat opgeleverd. Verder werden er op een drietal plaatsen hangars gebouwd en deze waren midden 1942 ook voor het grootste gedeelte opgeleverd. Een grote bunker, die muren had van twee meter beton, was vlak bij de startbanen gebouwd en bevatte onder andere een kaartenkamer en de telefooncentrale, waar de Blitzmädeln werkten. Ook voor andere diensten, zoals de technische dienst en de Landwirtschaft (het landbouwbedrijf op het vliegveld), werden onderkomens gebouwd.

Diverse gebouwen voor ondersteunende activiteiten, zoals de Kommandatur, de kantine, de keuken, het waslokaal, de hondenhokken en later het ziekenhuis werden in boerderijstijl gebouwd op de plaats, die wordt begrensd door de huidige straten Rechte Straat, Zeelandse Dijk en Oosterheidestraat. Dit complex stond bekend als het Truppenlager. Overigens de huidige Zeelandse Dijk, die voor de oorlog Wilhelminastraat heette, was omgedoopt in Adolf Hitlerstrasse.

Uiteraard moest het vliegveld ook tegen luchtaanvallen verdedigd kunnen worden en hiertoe werden buiten het veld diverse (ongeveer negen) luchtafweerposten gebouwd en ingericht. Deze waren uitgerust met zogenaamde FLAK's (Flugabwehr Kanonen).

Tot slot waren er nog een paar waarnemingsposten, zogenaamde Fluka's, ingericht, onder andere op de Bedafse Bergen in Uden en bij Everse in Sint Oedenrode voor het geven van luchtalarm.

6.1. Situatieschets van het vliegveld.

VLIEGVELD IN OPERATIE

De bezetting van het vliegveld was niet steeds hetzelfde. Zaken als de bedreiging van het Ruhrgebied en de noodzakelijkheid om vliegtuigen en hun bemanningen elders in te zetten waren hieraan debet. Zo werden er in begin 1940 Messerschmitt Bf 110 nachtjagers gestationeerd, die na enkele weken weer verdwenen.

Een verandering trad op toen in de herfst van 1943 de geallieerden het Ruhrgebied overdag gingen aanvallen. Op dat moment moest Volkel uitgerust worden met dagjagers. Daarom kwam in augustus een aantal Focke Wulf FW 190's op Volkel aan. Ook deze verdwenen na enkele weken weer. In het dagboek van P. de Groot staat:

Deze stationering had overigens nog een bijkomstigheid. De Duitsers stelden dat een aantal meisjes op het vliegveld tewerk moest worden gesteld en de gemeente werkte hier onder andere volgens Ruppert onvoldoende aan mee. Dreigingen zoals het oppakken van honderd meisjes en deze naar het Russische front sturen waren aan de orde. Uiteindelijk liep de zaak met een sisser af, toen de vliegtuigen weer verdwenen.

Ook werden lastgevingen uitgereikt voor mensen, die zich in geval van een calamiteit, op het vliegveld moesten melden om daar te assisteren.

Departement van Binnenlandse Zaken
GEMEENTE UDEN. *Venhuizen*
LASTGEVING VOOR „HULPDienst VliegVeld“
 Aan **B. A. Venhuizen** 1943
 No. 101 te
 Gemeente Bestuur van UDEN, Wijk G No. 77

Indien zich op het VliegVeld Volkel een catastrofe voordoet, moet de Bauleitung op zeer korten termijn kunnen beschikken over de in de gemeente aanwezige arbeidskrachten, alsmede over een groot aantal vervoermiddelen.

De Commandant van het VliegVeld heeft mij daarom opgedragen U hiermede op grond van de Verordening van den Wehrmachtbefehlshaber in den Nederlanden van den 23en Augustus 1943 in catastrophale gevallen op te roepen tot het verrichten van diensten en werkzaamheden op het VliegVeld Volkel.

Deze oproep **VERPLICHT** U om bij het bekend worden van het wachwoord „Hulpdienst vliegVeld opkomen“ al Uwe werkzaamheden te staken en U onmiddellijk en zoo snel doenlijk, indier eenigszins mogelijk voorzien van een schop en met paard en wagen of kar, naar het vliegVeld te begeven en U te melden aan den ingang op den provinciaalweg Uden-Mill, voorbij Oosterens en tot het nauwgezet verrichten van alle diensten en werkzaamheden, welke alsdan van U worden verlangd. De aldaar gegeven bevelen en instructies hebt U op te volgen.

Z. O. Z.

6.2. Lastgeving om zich in geval van een catastrofe op het vliegveld te melden.

Hulstheuvcl	15 personen	8 paarden
E 48	Rutten, Theodorus J.	P en K
48	Hurkens, Jan	
49	van Katwijk, Gerardus A.	P en K
51	van den Elsen, Theodorus J.	P en K
52	van den Akker, Lambertus	P en K
52	Spierings, Albertus A.	
53	Verstegen, Petrus	
54	Rutten, Gerardus A.	P en K
54	van der Rijt, Albertus A.	
55	Visser, Fransiscus	
56	van der Rijt, Martinus J.	P en K
56	van der Heijden, Marinus	
57	Heijmeriks, Walterus G. J.	P en K
58	van Louken, Hendricus A.	P en K
59	van der Burgt, Johannes	

6.3. Inventarisatie op de Hulstheuvcl van beschikbare mannen, paarden en karren.

De betekenis van het vliegVeld werd groter toen op 8 november 1943 de zogenaamde IIIe Gruppe van JG-1 vanuit Leeuwarden naar Volkel kwam. De taak van de op Volkel gelegerde vliegtuigen was om de geallieerde begeleidingsvliegtuigen aan te vallen, waarna de zware bommenwerpers doelwit van andere vliegtuigen konden zijn. Deze groep bleef tot eind februari 1944 actief op Volkel.

In mei 1944 maakten Ju-88 nachtjagers, die van radar voorzien waren, hun opwachting op Volkel. Vanuit Deelen kregen zij hun informatie om de bommenwerpers aan te vallen.

De camouflage van het vliegVeld was zeer goed verzorgd. Op hangars waren ramen geschilderd, zodat deze boerderijen moesten voorstellen, banen werden geheel groen geschilderd, zodat ze niet contrasteerden met de weilanden.

Zelfs witte papieren dienden als kippen. Ondanks dat bleef het vliegVeld voor de geallieerden niet onopgemerkt en met enige regelmaat werd het aangevallen.

6.4. Deze wegwijzer, bij het vliegveld, toonde bovenaan als doorlopende weg de Adolf Hitlerstraat (de huidige Zeelandse Dijk).

Nadat reeds vele kleine aanvallen hadden plaatsgevonden, bijvoorbeeld op 13 oktober 1941, 26 juni 1942 en 26 maart 1943, werd behoorlijke schade aangericht bij het bombardement op 8 maart 1944, waarbij een aantal militairen (mogelijk wel 10) en een burger, de 36-jarige Petrus Janssens, die in Volkel woonde, omkwamen.

Het is te begrijpen, dat bij een dergelijke operatie, zeker in oorlogstijd ook ongelukken gebeurden. Bekend zijn een groot aantal crashes van Duitse vliegtuigen op of nabij het vliegveld. In sommige gevallen vielen hierbij ook slachtoffers te betreuren.

VORDERING VAN GEBOUWEN

Gedurende de bezetting kwam het regelmatig voor, dat de Duitsers gebouwen in de gemeente voor hun activiteiten vorderden. In de meeste gevallen werden kloosters of scholen voor dit doel geselecteerd. Deze werkwijze had voordelen: de gebouwen kwamen direct beschikbaar en waren minder gevoelig voor bombardementen door de geallieerden, omdat ze relatief ver van het vliegveld in bewoonde omgeving lagen.

6.5. De Bauleitung van Volkel, gefotografeerd voor de ATO-remise in Uden.

Zo moest op 21 juli 1941 in Volkel de villa van Aldenhuijsen ontruimd worden, teneinde de Bauleitung van het vliegveld daarin onder te brengen.

Op 21 september van hetzelfde jaar werd het patronaatsgebouw in Odiliapeel opgeëist voor magazijnruimte. Ook het missiehuis aan de Volkelseweg ontkwam niet aan dit lot. De studenten werden in Veghel ondergebracht, terwijl een aantal andere diensten in Uden konden blijven.

In "Sprokkelingen" van april 1993 werd beschreven:

Zo moet ook het missiehuis reeds in 1941 ontruimd worden. De rector, Van de Laar, staat voor een schijnbaar onmogelijkheid, maar er is niet over te praten; het moet. Voor 5 november moet het bele missiehuis ontruimd zijn, behalve de kapel, de bakkerij, de wasserij en de boerderij.

Ze mochten hun huisraad meenemen. Voor meer dan 100 studenten en hun leraren moet een plaats gevonden worden. Er wordt een behoorlijke plaats gevonden in Veghel. Over verschillende gebouwen in de Blauwe Kei verdeeld, was dit de plaats waar studenten en docenten hun ballingschap zouden doorbrengen. De laatste week voor de vastgestelde datum was er een slopende bedrijvigheid, de ene karrevracht bouten schotten, schoolbanken, tafels en kasten na de andere vertrok richting Veghel.

De aanvankelijke onmogelijke aanzegging is werkelijkheid geworden. Het missiebuis St. Willibrord is ontruimd. Precies het 30e jaar van het verblijf in Uden 1911-1941, moeten ze het klooster en de school verlaten.

Op 4 november 's avonds om half zeven, vertrekt een lange, voor de jongere studenten een ietwat avontuurlijke stoet, Veghel binnen. De meesten niet wetende dat deze ballingschap 3 jaar moet duren en dat ze de oude Willibrord nooit meer zouden bewonen. Ik zal, zo schrijft een van de broeders, me niet wagen aan een beschrijving van het surregaat missiebuis, wel dat mensen en huisraad hopeloos door elkaar lagen.... Een aantal Paters kregen bij de buurtbewoners in de Maasstraat te Uden onderdak. Bij de kinderen Verhoeven, Maasstraat 13, verbleven pater Goemans, pater Hakman, pater Hoeimakers en pater Starts. Ze sliepen in de boerderij waar het warm was en al was het een nood.....op dat moment was iedereen blij met een onderdak. Het waren jonge paters, die niet mee naar Veghel verhuisden; ze waren bestemd voor de missie...

Het grootste aantal broeders is in Uden gebleven; de boerderij, de bakkerij en de wasserij eisten de nodige werkrachten. De administratie en de boekhandel zijn ook in Uden gebleven. De eerwaarde zusters van het St. Jansgesticht gaven daar ruimte voor. De boekwinkel is de enige in Uden; de Udenaren waren daarop aangewezen. De meeste broeders wonen op de boerderij van het missiebuis. De varkensstal werd refter, de zolder de slaapzaal en het kippenhok kleermakerij. Van het verlaten hoofdgebouw is de kapel en de sacristie nog in gebruik, dat is maar een tijdelijke zaak want de Duitse commandant liet weten dat kazerne en kapel niet samen kunnen gaan. Er is toen op de boerderij een kippenhok tot kapel omgetoverd, klein en primitief maar toch netjes, zo zegt de broeder, en bovendien devoot. De Duitsers laten het gebouw 13 maanden leegstaan en intussen zaten ze in de historische winter van 1941-1942 met klapperende tanden terugverlangend naar een verwarmd missiebuis, en het huis de Blauwe Kei werd missiebuis de Blijke Kou genoemd. Het missiebuis wordt door een vrij gering aantal manschappen bewoond; soms alleen door NSB-ers. Er stonden enkele vliegtuigmotoren, werkbanken en veel gereedschap. Achter het missiebuis bouwde men twee grote loodsen die vol zaten met steenkool.

Op 16 april 1942 ontvingen de Kruissheren bericht, dat zij hun gebouwen binnen acht dagen ontruimd moesten hebben. De twee laagste klassen van het college werden buiten Uden, namelijk in Sint Agatha en in Hees bij Nijmegen ondergebracht. De hoogste klassen vonden een onderkomen bij diverse Udense gezinnen, voornamelijk op de Hoeven en op Bedaf. Enkele studenten gingen naar Vorstenbosch. Een beschrijving van de Hoevense situatie stond indertijd in "Sprokkelingen":

Voor de vier hoogste klassen werd in Uden onderdak gevonden. De verst verwijderde nederzetting was die op de Hoeven; daar werd de poeësis ondergebracht. Jan van den Elsen nam het op zich dat te organiseren. De jongens sliepen op de zolders van de omliggende boerderijen. De stal bij M. v.d. Brand werd ingericht als studiezaal en leslokaal. Bij Tieske van Lanen werkte de kok en was de keuken ondergebracht. Kok was broeder Fons van Veghel; een echte Udenaar en geboren op Bedaf. Kruisbeheer R.D. van Geer had de leiding over dit groepje van 35 studenten. Hij werd door de Hoevenaars de pastoor van Hoeven genoemd.

De Hoeven, zo staat geschreven, was een wereldje op zichzelf en werd wel de "Heerlijkheid Hoeven" genoemd. Vooral toen in September de poeësis retorica werd. Zo kwam er ontbeffing van de bisschop en mocht bij van de Brand in de stal de Heilige Mis gelezen worden. De boeren op de Hoeven zorgden ervoor dat de studenten niets te kort kwamen.

De paters verbleven bij Udense families, en zij ontmoeten elkaar voor het ontbijt en in de avond in de paar vertrekken in het klooster, die zij hadden mogen behouden, te weten de bakkerij en enkele belendende ruimten. De bibliotheek en het nachtkoor waren vergrendeld. In de Kruissherencomplexen werden officieren en manschappen van de vliegbasis ondergebracht.

6.6. Muurschildering in het college van de Kruissheren

Voor het doen van werkzaamheden werden meisjes uit de omgeving gevraagd. Dit leidde nogal eens tot discussies, reden waarom de burgemeester van Veghel in juni 1944 in een krantje zijn visie gaf:
*Zooals reeds bekend heeft de Commandant van de Fliegerhorst te Volkel ons opgedragen, om meisjes te vragen voor het doen van werkzaamheden in het klooster der E.E. Kruisbeeren te Uden. Hij wees ons met den grootsten nadruk er op, dat het deftige meisjes dienden te zijn van deftige ouders....
Wat de daar vertoevende manschappen en officieren aangaat, kan ik vaststellen, dat het frissche jonge mannen zijn, zoons van dokters, advocaten, professoren bankdirecteurs en dergelijken.*

Weer wat later, op 22 mei 1942 werden twee kamers van het Wit Gele Kruisgebouw in Odilapeel gevorderd voor administratieve werkzaamheden. Op 18 juli van hetzelfde jaar moesten de zusters van Odilapeel hun klooster verlaten en vonden onderdak bij de familie van Oort. De huisvesting werd naar de stichteres van de orde en naar de van Oort familie genoemd: Rosa-oort. Op 23 juli 1942 betrokken de zusters het klooster weer, aangezien het nog steeds niet gebruikt werd door de Duitsers. Ook op 18 juli kregen de zusters van Volkel opdracht om de volgende dag het klooster, de kleuter- en de meisjesschool ontruimd te hebben. De jongensschool in Volkel had al eerder dit lot ondergaan. Ook hier werden oplossingen gezocht om de kinderen toch enig onderwijs te kunnen aanbieden. In 1942 werd een gedeelte van de pastorie, waarin alleen de pastoor mocht blijven wonen, ingericht als tehuis voor de bruiden van de Führer. Ook in dat jaar moest de Sint Petruschool ontruimd worden. Deze werd gebruikt voor de opslag van kleding en dergelijke. De klassen werden over een groot aantal plaatsen ondergebracht. Zo zaten klassen in de veiling, de timmerwinkel van Martien Versteegde in de Marktstraat, de etalage van de meubelzaak van Fried van Oort in de Kapelstraat, het kantoor van Oliehandel van de Putten en op de zolder van de sacristie van de Petruskerk. Op 19 april moesten de Volkelse zusters, die inmiddels weer in hun klooster woonden, dit opnieuw ontruimen, alsook de weer in gebruik genomen meisjesschool. Tenslotte werd in juli 1943 ook het pand van de dames Schoenmakers gevorderd. Hierin werden Duitsers en Rijksduitsers ondergebracht, die lid waren van de brandweer van het vliegveld. De garage werd vergroot om te dienen als reparatie-werkplaats. Voor de opslag van onderdelen, maar ook explosieven werd op de hoek van de Professor Pulsersstraat en de Oliemolenstraat een barak gebouwd. Ook het huis van de familie Versteegde uit Volkel moest worden ontruimd in verband met het vliegveld.

Als de Duitsers bepaalde gebouwen niet meer nodig hadden, werden ze weer aan de eigenaren teruggegeven. Zo kregen de Kruisheren op 21 mei 1943 te horen, dat zij het klooster en het college weer mochten betrekken. Waarschijnlijk was de oorzaak dat de daar ingekwartierde militairen naar het Oostfront vertrokken waren.

Ook de jongensschool kwam weer leeg.

Echter tegen het einde van 1943 waren weer een aantal gebouwen nodig. Daarom moesten op 30 november voor de tweede maal het klooster in Odilapeel, alsmede alle klaslokalen ontruimd worden. 19 November 1943 werden de Kruisherengebouwen en de jongensschool ook weer gevorderd. Op 29 december werd het huis van oud burgemeester Buskens in beslag genomen en in januari 1944 een gedeelte van het Sint Jansgesticht om te dienen als Krankenabteilung. Op het dak werd in dat kader een groot rood kruis aangebracht.

Op 30 augustus 1944 was de pastorie in Volkel aan de beurt.

V 1-INSTALLATIE

In 1944 werd begonnen met de bouw van een installatie op het vliegveld, waarin V-1's konden worden geprepareerd om ze daarna vanaf een vliegtuig te lanceren. Zowel bij de bouw, alsook in de omgeving moest alle metaal verwijderd en vermeden worden, om de besturing van de V-1's niet te ontregelen. Van gebruik van de installaties is het niet gekomen, omdat deze bij het bombardement van 15 augustus 1944 beschadigd werden.

BEGRAAFPLAATS

Voor de luchtverdediging hadden de Duitsers ons land ingedeeld in een aantal "Raumen" en deze sloten aan bij het operatiegebied van een vliegveld. In zo'n Raum werden centrale begraafplaatsen aangelegd voor omgekomen geallieerden.

Dit gebeurde ook in Uden. Hier werden geallieerde vliegers, die waren neergeschoten in het gebied, waarvan de grens globaal bepaald werd door de plaatsen Uden, Veghel, Den Bosch, Tiel, Arnhem, Duitse grens, Gennip, Boxmeer en weer Uden, gegraven. Met name geallieerde bommenwerpers, die werden aangevallen door de Duitse jagers van het vliegveld Venlo storten vaak in het gebied Uden neer.

Op 14 juni 1941 verzocht de Duitse weermacht om een begraafplaats in Uden en gekozen werd in overleg met de burgemeester en de pastoor voor de ongewijde begraafplaats naast het kerkhof van de Petruskerk. Hierop was in de meidagen van 1940 reeds de Nederlandse militair Weddepohl begraven. Reeds op 15 juni vond de eerste begrafenis van drie geallieerden plaats.

Toen in mei 1943 116 personen op het kleine kerkhofje begraven waren, was het vol en er moest een alternatief gezocht worden.

Dit werd het oude kerkhof van de in 1886 afgebrande Petruskerk, aan de huidige Burgemeester Buskensstraat.

Het kerkbestuur wilde meewerken aan deze oplossing en nadat ook het bisdom toestemming had gegeven voor de overdracht van het kerkhof aan de gemeente, werd het gereed gemaakt voor zijn nieuwe functie. Op 27 mei vond er de eerste begrafenis plaats van 13 militairen, de bemanningen van bij Malden en Neerbosch neergestorte vliegtuigen.

Als de begrafenis plaatsvonden werd in het algemeen het volgende protocol gevolgd. De Duitsers leverden de kisten af bij het lijkenhuisje van het Sint Jansgesticht in de Kerkstraat.

Nadat vanuit het gemeentehuis gezorgd was voor het delven van een graf, werden de overledenen meestal tegen de avond met militaire eer begraven.

6.7. Begrafenisstoet in de Kerkstraat. Deze foto werd door Antoon Scheepens vanuit zijn lunchbroom genomen

VERZET

Als we over verzet praten, moeten we ons, zeker in het begin geen goed georganiseerde groepen voorstellen, maar meer individuen, die later meer in een verband gingen werken. Ook is het onjuist mensen, die zwart handelden en hiermee grof geld verdienden, tot het verzet te rekenen omdat zij Duitse wetten overtraden.

ALBRECHT

In maart 1943 werd een jonge beroepsofficier, H.G. de Jonge, boven Nederland gedropt. Hij zette een zeer groot spionagenetwerk op, dat de geallieerden van veel informatie voorzag. Uden behoorde bij dit net tot het rayon Mill, waar Marius, de schuilnaam voor P. Josten uit Mill het commando voerde.

In het Nederlands Instituut voor Oorlogsdocumentatie bevinden zich nog gegevens hierover:

Marius en Chris. District Mill en verdere omgeving. De heer P. Josten te Mill en Chriseen ondergedoken chemische student ten huize van de familie Josten. Beiden hebben veel voor het verkenningswerk gedaan. Hun werk gaven zij door aan het postadres te Vught. Hun district was niet belangrijk met uitzondering van het vliegveld te Volkel.

Er bestaat nog een lijst van het commando Marius met een groot aantal namen van plaatsen en gehuchten. Geconcludeerd kan worden, dat Marius op deze plaatsen informanten had zitten. Voor Uden staan op de lijst: Bitswijk, Duifhuis, Heikant, Hengstheuveel, Hoeven, Hoogstraat, Hultje, Kooldert, Lagenheuveel, Loo, Odiliapeel, Oosterens, Rakt, Slabroek, Uden, Volkel en Weeg.

Van de informatie, zoals deze werd doorgezonden, zijn voor Uden slechts enkele voorbeelden bewaard gebleven:

In Uden. 8 juni 1944.

Kruisberenklooster en College: ± 100 man personeel, waarvan 20 vliegerofficieren en 40 à 50 man grondpersoneel, de rest is transportpersoneel en groene wacht (10 man), die om de 24 uur wordt afgelost. Een Rijksduitscher heeft het beheer over de militaire goederen. De noodige werkmeisjes zijn bijna allen gevorderd.

Jongensschool: Is een groote opslagplaats voor levensmiddelen en kleding. De laatste weken is hier ook vermoedelijk munitie opgeslagen. Streng

bewaking door de groene wacht. Zonder bijzondere schriftelijke machtiging wordt niemand toegelaten.

Klooster Zusters Franciscanessen: Is een officiers-beim, 10 personen, de helft van het klooster is ontruimd.

Ziekenhuis: Gedeeltelijk ingericht als lazaret, er zijn 2 zware zieken, 13 minderzware patiënten en 1 arts. De helft van het ziekenhuis is ontruimd.

De Hoofdingang staat onder Duits toezicht.

Postkantoor: Er is een militaire telefoonwacht van 10 man, blauwe uniform met groene epauletten.

Garage A.T.O.: 10 à 15 wagens, sterkte van de wacht 4 à 5 man.

Huis van de dames Schoenmakers: Is een brandweerkazerne, 2 wagens, sterkte ± 20 man.

Missiehuis en retraitehuis aan de Volkelsche weg: Hier zijn 300 man ondergebracht, waarvan 65 vliegerofficieren, de rest is grondpersoneel.

Huize Ter Linde: is ontruimd en wordt gerestaureerd om waarschijnlijk als kwartier voor officieren te worden ingericht. Het diende vroeger als verblijfplaats etc. van de Hollandsche z.g.n. Moffen-girls.

Bauleitung 1 en 2: Sterkte 10 man, allen zijn Rijksduitsers voor bouwwerken op het vliegveld. Bewapend met revolver. (pistool).

Langs de spoorbaan Uden-Mill ter hoogte van het vliegveld worden loopgraven gemaakt.

Volkel (Vliegveld) 9 juli 1944.

Er worden op het vliegveld steenen stoelen gemetseld van 12 x 12 M. Ze mogen geen ijzer bevatten. Doel onbekend. Volgens uitspraken van militairen zijn ze bestemd voor een nieuw geheim magnetisch wapen. Toch lijkt dit onlogisch, omdat ze in de nabijheid der hangars worden gebouwd, waarin veel ijzer is verwerkt.

Uden..

23 Augustus 1944.

Er hebben zich hier gevallen van muiterij onder de vliegerofficieren voorgedaan. De daders werden onmiddellijk doodgeschoten.

ONDERDUIKERS EN LO

Naar mate de oorlog langer duurde, waren er meer mensen, die door de bezetter gezocht werden. Van G.W. Versteegde weten wij, dat het volgende in Volkel gebeurde:

Begin mei 1942 wilde men bij de familie v.S. op de Kleuter hooi uit de hooiberg halen voor het vee. Ze ontdekten daarin twee mannen die ze niet verstonden. Via gebarentaal en een enkel woord Frans begreep men dat het

twee Franse krijgsgevangenen waren. Toen er een poosje later een student bij hen kwam die behoorlijk Frans sprak, hoorden ze het verhaal. Het waren twee Franse soldaten die in Duitsland in een krijgsgevangenenkamp gezeten hadden en gevlucht waren. Dat was gebeurd op de verjaardag van Hitler. De bewaking was dan maar op halve sterkte omdat er geestes- en gefuifd werd door de Duitsers. De twee mannen hadden deze gelegenheid aangegrepen om te voet te vluchten. Ze liepen 's nachts en overdag bielden ze zich schuil in hooibergen en dergelijke. Meestal liepen ze langs spoorbanen. In Venlo waren ze over de Maasbrug gegaan met de bedoeling de spoorlaan richting België te volgen. Bij kruispunt Beugen waren ze overgestapt op een andere lijn en zo in Volkel terecht gekomen. Er werd hun uitgelegd hoe ze nu verder moesten richting Boxtel en daarna naar het zuiden. De mannen kregen te eten en de gelegenheid zich te wassen. Toen de avond viel vertrokken ze weer. Er werd hun nog wat proviand toegestopt en ze verdwenen in de donkere nacht. Of ze ooit in Frankrijk zijn aangekomen, is niet bekend, uit veiligheidsoogpunt zijn er geen adressen uitgewisseld.

Met name vanaf 1943 werd het aantal mensen, dat op de vlucht was groter en vaak moesten zij onderduiken. Een schatting na de oorlog gaf aan, dat in Uden ongeveer 200 onderduikers waren ondergebracht. Globaal gezegd konden deze in drie categorieën worden verdeeld. Allereerst betrof het personen, die onderdoken om zich te onttrekken aan verplichte te werk stelling.

7.1. Onderduikers in Uden in het Kattenbool (buidige Knokerdweg). V.l.n.r. Henk, die bij Willem van Lanen was, Joop Schravemade bij Marinus van Lanen en Koos bij Jan de Groot.

7.2. V.l.n.r. Tom Masdin en Don Hatley in oktober 1945 bij hun demobilisatie.

Verder de Joden: deze groep was voor de personen, die hen een onderduikplaats gaven, een zeer gevaarlijke aangelegenheid. Werden deze onderduikers namelijk ontdekt dan werden ook de onderduikgevers op transport gesteld. Om deze reden vertelden de organisaties, die deze Joden onderbrachten op de onderduikadressen vaak dat het om protestanten ging. De laatste groep bestond uit neergestorte vliegeniers, die via een onderduikroute weer naar Engeland werden teruggestomd.

Zo stortte op 17 juni 1944 een Halifax vlak buiten Uden, in Vorstenbosch, neer. Enkele militairen waren uit het in nood verkerende vliegtuig gesprongen en een ervan, de Canadees Tom Masdin, landde met zijn parachute op de Hulstheuvel, waar hij terecht kwam bij Hein Rutten. Hij werd verborgen en de ondergrondse werd gewaarschuwd. In één dag leerde hij in de stal fietsen en vertrok daarna verkleed als veekoopman naar een volgend adres op weg terug naar Engeland, via Tilburg en Antwerpen. Echter helaas werd hij daar door de Duitsers gearresteerd. Een van de boordschutters uit hetzelfde vliegtuig, Don Hatley, viel op Bedaf helaas in Duitse handen. Uiteraard waren de voortvluchtigen en onderduikers aangewezen op mensen, die hen wilden helpen. Dit helpen betrof zowel het zoeken naar

en beschikbaar stellen van een onderduikadres, alsook het vervoer ernaar toe, maar ook het verzorgen van distributiebonnen. De organisatie die zich hier mee bezighield was de Landelijke Organisatie voor hulp aan onderduikers, (de L.O.). Uden behoorde tot het district Noord-Brabant-Oost V; Veghel, ook wel De Meijerij genaamd. Het districtshoofd was Frans Nuchelmans.

Na de oorlog werd over zijn verzetsmotief verklaard:

Moest in Maart '43 onderduiken: leeftijdsgrens plus militair. Kwam in Enschede terecht op turfstrooiselbedrijf van een oom. Ontdekte dat daar onderduikers werkzaam waren, die papieren vervalsten. Kon echter zeer moeilijk contact met hen krijgen omdat hij R.K. was en zij Christelijk. Is daar toen vertrokken i.v.m. verbod verblijf in Noordelijke provincies. Kwam in Veghel op adres waar hij vroeger als militair was geweest. Besloot daar te gaan werken. Kwam toen in contact met Fons Raaymakers uit Mill, oud sergeant. Deze bracht hem in contact met Harry Otten te Erp. Groepje groeide tot plm. 5 medewerkers. Op één der bijeenkomsten kwam Kobus (Joe Russel) vanwege Ambrosius uit Limburg. Gaf enige instructies. Nuchelmans kreeg daarop uitnodiging naar Venray te gaan, waar hij een briefje meekreeg, zijn aanstelling als districtsleider De Meijerij.

Het district omvatte de plaatsen: Beek en Donk, Boekel, Erp, Gemert, Uden, Veghel en Zeeland. De coördinatie vond plaats via vertegenwoordigers uit die plaatsen, de duikhoofden. Zij ontmoetten elkaar op zondagmorgen bij de familie Otten in Erp en bespreken zaken als de betrouwbaarheid van onderduikadressen, het aantal te plaatsen onderduikers, voorziening van distributiebonnen, verdeling van illegale tijdschriften en waarschuwingssystemen in geval van nood.

Voor Uden waren meestal Jan van Sleeuwen of Jan van Oers aanwezig.

Na de oorlog verklaarde Harrie Otten:

Wij hebben dit werk kunnen doen met behulp van o.a. Henk van Cleeff en Dr. Van der Heijden Amsterdam, Paul Reijbroek en Gerard Wassenberg uit Boekel, Toon Corsten te Gemert, Frans Nuchelmans, Twan Teunissen, Jan v. Oers en Jan v. Sleeuwen, Jan Bode, Cor v. Lanen en vele andere goede Nederlanders en Erpenaren.

Voor het onderbrengen van de onderduikers via de L.O. waren in Uden ook een aantal personen actief. Een hiervan vertelde:

De drijvende kracht in Uden was Jan van Sleeuwen uit de Kapelstraat. In zijn contacten met het hoofdkwartier, zoals de wekelijkse besprekingen bij de familie Ottens in Erp, werd bij meestal bijgestaan door Jan van Oers. Voor het werk binnen Uden had men een onderverdeling in een soort districten. De meeste onderduikers kwamen van een door de Kruisberen bediende parochie uit Rotterdam.

LEGITIMATIE No. 221
 uitgereikt aan functionarissen der
LANDELIJKE ONDERDUikers ORG. (L.O.)
 afd. Noord-Brabant Oost
 geldig tezamen met het persoonsbewijs.

District no. V

Naam de Groot, Johannes A.

Schuilnaam en no. ---

Nr. Pers. bew. 43-002043

Functie in L.O. Erz. bonk. / o-d-ers

Functie in mil. dienst lid B.V.G. Uden.

Functie in andere il. org. ---

De gewestelijke (rijks) leider N.B.O.
[Handwritten signature]

[Circular stamp: LANDELIJKE ONDERDUikers ORG. NOORD-BRABANT OOST]

7.3. Legitimatiebewijs van de LO.

Van Jan van Sleeuwen kreeg men de gegevens en bij het afhalen van de trein geschiedde de identificatie meestal via doorgescheurde papiertjes, die uiteraard dienden te passen.

Hij zorgde ook voor de bonkaarten, die daarna werden rondgebracht.

Waarschijnlijk verkreeg hij die van de rayonleiding uit Erp.

Hiernaast of in samenwerking met de groep van van Sleeuwen brachten ook anderen in Uden nog onderduikers onder. Als voorbeeld de Udense pater van het Missiehuis, Dr. Th. Verhoeven, die als gevolg van de ontruiming van het Missiehuis in Veghel verbleef. Na de oorlog werd door de gemeente het aantal indertijd in Uden ondergedoken personen op 200 geschat.

SABOTAGE EN KP

In de loop van de oorlog werd voor de Duitsers de noodzaak van bewaking van objecten, die zich leenden voor sabotage, steeds groter. Dat hierbij niet altijd sprake was van bewuste sabotage tegen de bezetter, maar dat ook diefstal bewaking noodzakelijk maakte, laat zich raden. Reeds op 16 juni 1941 stelde Buskens op last van de weermacht een barakkenwacht in en in september 1942 werd hetzelfde gedaan bij het onderstation van de PNEM. Op 22 januari 1943 deed Burgemeester Buskens als hoofd van de politie een oproep om zich vrijwillig beschikbaar te stellen voor de bewakingsdienst tegen sabotage. Uit de archieven blijkt, dat er ongeveer 20 personen zich lieten inschrijven. Met name in 1944 werd de bewaking steeds

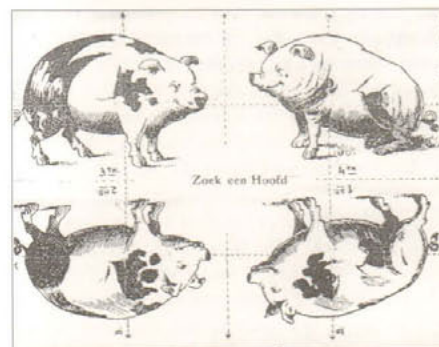
noodzakelijker en werden mensen gedwongen ingezet. Zo verplichtte burgemeester Biemans in een brief van 3 februari 1944 de boeren uit de omgeving om de Flakstelling aan de weg Uden - Zeeland te bewaken en moesten in juni 1944 leegstaande Duitse barakken en Flakstellingen rond Uden met drie ploegen van drie man bewaakt worden.

Op 20 april 1944 meldde P. de Groot in zijn dagboek:

Schuren bij hulzenfabriek branden af: duidelijk een geval van sabotage.

Mede als gevolg hiervan liet Biemans in opdracht van de directeur-generaal van politie de sabotagegevoelige projecten in de gemeente inventariseren en kwam tot de conclusie, dat geen additionele brandgevaarlijke opslagen bewaakt dienden te worden, aangezien het hulzenfabriek reeds verscherpte bewaking gekregen had.

Het was niet altijd duidelijk wie verantwoordelijk was voor de sabotage. Wel is zeker, dat de groeperingen, die actief waren bij de LO, dus de groep rond Jan van Sleeuwen, zich ook meer gingen bemoeien met dit soort werk. Men zocht hiervoor een commandant en vond deze, nadat Piet van Helvoirt wegens gezinsomstandigheden had afgezien van deze taak, in de persoon van commies Van der Heijden. Deze groep kan gezien worden als de KP Uden.

7.4. Het blad boven geeft na juist vouwen het resultaat rechts.

STUDENTEN

Uden kende in de oorlog een aantal universitaire studenten, die in Utrecht studeerden. In de confrontatie van deze studenten met de Duitsers gebeurde er soms zaken, die tot arrestatie of onderduiken leidden. Zo berichtte Piet de Groot in zijn dagboek eind januari 1943:

Student de Visser van Loo, studerende in Utrecht geïnterneerd.; stud. A.P. de Groot sedert 8/2 ondergedoken.

Twee kinderen van Dr. Koning (Hermine en Jan) sedert begin Dec., gevangen gezet; Hermine half Januari weer vrij.

Mevrouw Koning- van Sleuwen mocht de latere dokter Jan Koning in de gevangenis in Amsterdam af en toe opzoeken. Hij was kaalgeschoren, had een baard en zat onder de luizen. Hij werd indertijd gevangen gezet voor zijn aandeel in het verbranden van een archief in Utrecht, waar hij op de universiteit zat. Nadat hij vrij was gekomen verbleef hij thuis.

In en rond Uden verbleef ook regelmatig de ondergedoken student economie Hans Schoon. Hij was de zoon van de in de twintiger jaren in Uden praktijk hebbende dierenarts Johannes Schoon, die gehuwd was met de Udense Johanna van Elk. Hij was in Uden in 1921 geboren. Hij kwam na de bevrijding om toen hij als tolk met de geallieerden meetrok. Op zijn bidprentje werd het een en ander over zijn onderduiken beschreven.

Jong en vol idealen, gezond naar lichaam en ziel, bielt zijn leven de mooiste beloften in. Toen onze overweldigder ook de geestelijke vrijheden der studentengemeenschap wilde aantasten was de keuze voor hem niet moeilijk. Gedurende ruim anderhalf jaar, leefde hij als onderduiker in en om zijn geboortedorp. Naast de bebartiging zijner studie vond hij hier tijd en milieu om zijn godsdienstig leven en wereldbeschouwing te verdiepen.

INLEIDING TOT DE BEVRIJDING

Nadat de geallieerden in juni 1944 in Normandië waren geland, begon de bevrijding met de dag meer gestalte te krijgen.

BOMBARDEMENTEN OP VLEGVELD

Als voorbereiding op wat later Operatie Market Garden genoemd zou worden, stond bij de geallieerden de vernietiging van het vliegveld Volkel op het programma. Reeds eerder waren bombardementen uitgevoerd, maar vanaf juli werd meer systematisch te werk gegaan. De documentatiegroep Volkel hierover:

B-17 Vliegende Forten van de 41e Combat Wing deden op 5 juli 1944 een grote aanval op Volkel. 36 B-17's openden hun bomdeuren om 8.30 op 24.000 voet hoogte.... De B-17's voor Volkel vlogen Nederland in boven Amsterdam, vandaar naar het IJsselmeer. Daar werd van koers veranderd om 8.09, boven de Veluwe een nieuwe koers om 8.21 en vandaar rechtstreeks naar vliegbasis Volkel. Na één van deze aanvallen telt men op een luchtfoto meer dan 800 kraters op het veld!

Op 15 augustus, de feestdag van Maria Tenhemelopneming, die als zondag gevierd werd, zetten de geallieerden de verwoesting voort. Rond 12 uur 's middags markeerden vliegtuigen het doel, waarna Engelse Lancasters in drie kwartier ongeveer 1000 bommen afgooiden. De gevolgen waren dramatisch. Twee leden van het grondpersoneel kwamen om, terwijl aan de landingsbanen, de telefooninstallatie, de krachtleiding, de benzineopslag, de VI- installatie en een aantal vliegtuigen grote schade werd toegebracht.

De pastoor van Volkel, van Vroonhoven, schreef later:

...op de feestdag van Maria-Tenhemelopneming badden des middags om 12 uur de Engelsen in de korte tijd van drie kwartier in een heftige aanval liefst 964 bommen op het vliegveld gesmeten. Een reusachtige stofwolk verduisterde het zonlicht, wij konden op straat nog geen 100 meter ver kijken; die stofwolk trok door naar het Noorden en werd in de namiddag nog zelfs in Den Bosch waargenomen.

Ook in Uden beleefde men angstig het bombardement.

Om half elf vonden twee eerste Heilige Missen plaats.

Albert de Jager droeg deze op in de Kapel van de Kruissheren en Dorus van den Elsen van de Hulstheuvel in de Sint Petruskerk.

Toen de mis van Dorus uit was en de eerste mensen reeds de kerk verlieten, begon de aanval en Pastoor de Louw maande de mensen om in de kerk te blijven en tussen de banken te gaan liggen.

Daags daarna werden mannen uit de omgeving van Uden gedwongen, waarbij zelfs razzia's werden uitgevoerd, om aan de herstelwerkzaamheden deel te nemen. Boeren moesten met hun paarden en karren voor de werkzaamheden verschijnen.

Duizenden personen werden gedwongen aan de werkzaamheden deel te nemen, maar ook velen doken onder om er zich aan te onttrekken. De gemeentebesturen uit de diverse plaatsen, die mannen voor het herstel moesten leveren, doken eveneens onder om op deze manier niet te hoeven meewerken. Dit gebeurde in Zeeland, Boekel en Nistelrode. Het lukte de Duitsers toch nog om van het beschadigde vliegveld twintig Ju 88 bommenwerpers te laten opstijgen.

8.1. Luchtfoto van het vernielde vliegveld. Iets links van het midden zijn de startbanen te zien.

Nog eenmaal kwam er een groot bombardement. De reeds eerder aangehaalde documentatiegroep:

Op 3 september kwam de grote en beslissende klap voor de Luftwaffe op Volkel. Op die dag veranderden o.a. Halifaxen van het Canadese 426 squadron, Mosquito's van het 109 Pathfinder squadron en Lancasters, ± 300 vliegtuigen totaal, het gehele veld in een maanlandschap.

De straaltvliegtuigen hadden de aanval echter zonder al te veel schade doorstaan en wisten vanaf de rolbaan op te stijgen en verdwenen richting Duitsland.

8.2. Gebombardeerde bangaar.

TREIN

Plannen waren gemaakt door het verzet om, indien dit nodig was, de spoorwegen op grote schaal te saboteren. Het startsein zou via een code (een slagzin) op de radio gegeven worden. Toen deze in de eerste dagen van september werd uitgezonden, was ook de spoorlijn Boxtel- Gennip doelwit. Op diverse plaatsen op deze lijn werden vernielingen aangericht. Het Udense verzet verzorgde in dit kader in de nacht van 4 op 5 september op Duifhuis een ontsporing.

Een van de deelnemers vertelde hierover:

Jan van Sleuwen en nog drie andere mannen gingen allereerst in Boekel twee derailleurs balen. Dat zijn ijzeren apparaten, die op de rails werden geschroefd en die zorgden dat de trein bij passage ontspoorde. Jan was als enige gewapend en had een pistool met één patroon tot zijn beschikking.

Als plaats waar de ontsparing zou plaatsvinden koos men de grens tussen Uden en Veghel bij Duifhuis, om op die manier bij eventuele represailles de aandacht iets van Uden af te leiden. Het aanbrengen gebeurde ook door vier man, waaronder weer Jan van Sleuwen.

Nadat ze op de spoorrails waren geschroefd, wachtten ze, tot de trein kwam. Hij was laat en reed langzaam. Bij het passeren ontspoorde hij inderdaad, maar door de lage snelheid alleen aan de voorwielen van de locomotief.

Na de ontsparing werden door de Duitsers boeren van Duifhuis uit hun bed getrommeld om de inzittenden van de trein, een groot aantal Duitsers en enkele Duitse vrouwen, met paard en kar naar Uden te brengen.

De hiervoor beschreven ontsparing, alsmede andere ongeregeldeheden, die zich op de spoorlijn bij Eerde voordeden, waren er de reden van dat de Duitsers in het vervolg vlak voor iedere trein een lorry met Grüne Polizei uitstuurden en dat op spoorwegsabotage hoge represailles in het vooruitzicht werden gesteld.

DINSDAG 5 SEPTEMBER 1944, DOLLE DINSDAG

Op maandag 4 september was mede door de uitzending van een toespraak van premier Gerbrandy op radio Oranje, een geruchtenstroom op gang gekomen in Nederland, dat de geallieerden reeds Breda hadden bevrijd, en dat ze spoedig verder zouden doorstoten. In dat kader begon de Luftwaffe in het zuiden van het land de vliegvelden te ontruimen, waarbij voorraden werden vernietigd, als men hiervoor nog tijd meende te hebben. Frieda Aldenhuijzen beschreef het vertrek van de Bauleitung uit hun door de Duitsers gevorderde woning uit Volkel: *'s Nachts om 2.37 zien we de Bauleitung vertrekken met 2 groote auto's. Even later nog een N.S.B.-er. 's Morgens de deuren open van ons huis en de buurhui en werkvolk v d Baul aan 't balen. Na een uur heeft Andries het huis gesloten. V.m. om 10 uur brand de tent af tussen ons huis en W. Hermans en even later 5 van de 7 tenten langs ons schutting. Op het vliegveld is bijna alles vertrokken; 140 varkens zijn geslacht en gaan mee naar Duitsland en de kleinere varkens worden door boeren en burgers gebaald.*

Heessen beschreef een aantal gebeurtenissen van die dag in de kom van Uden: *In den morgen van 5 September 1944 omstreeks 5.45 uur werd de R.K. Jongensschool in de Kerkstraat te Uden, tegelijk met het z.g. Barackenlager Bitswijk en een tweetal barakken aan de Veghelse Dijk door de Duitse Weermacht in brand gestoken.*

8.3. *Op deze foto, die vanaf de molen van Jetten werd genomen, zijn op de achtergrond de brandende barakken aan de Veghelse Dijk te zien.*

In de jongensschool was zeer veel materiaal, waaronder duizenden dekens en bedovertrekken enz. enz. opgeborgen. De terstond uitgerukte brandweer slaagde er in de belendende perceelen die zeer veel gevaar liepen, te behouden. De woningen van Berendsen en van Eldonk waren reeds ontruimd wegens het brandgevaar. Het uitbranden van de barakken aan de Veghelse Dijk verliep zonder gevaar voor de belendende perceelen. Toen het barackenlager Bitswijk

bijna was uitgebrand, kwamen de daarin opgeborgen projectielen tot ontploffing. Groote stukken ijzer vlogen de lucht in, doch behalve het uitbranden van een korenberg met inhoud van Cbr. van Rijbroek, C 147 en enkele gevallen van begin van brand liep alles zonder ongelukken af.

College en klooster der Kruisbeeren werden door de Duitschers ontruimd. De aanvankelijke vrees dat zoowel klooster als college zouden worden opgeblazen bleek gelukkig ongegrond.

Omstreeks tien uur v.m. werd door de Duitse weermacht brand gesticht in de barak staande bij Louwers in de Stationsstraat en korten tijd daarna in de gebouwen van het Missiehuis St. Willibrordus.

Een broeder van het missiehuis beschreef de brand als volgt:

Om kwart over tien zagen we opeens een man in Duits uniform die een revolver en een benzinesfles bij zich had. Wij herkenden hem onmiddellijk. Het was, zo staat geschreven, Petermann, de Duitser die tijdens de bezetting van het missiehuis opzichter was en zich voordeed als iemand die het goed met de broeders meende, die desalniettemin niet te vertrouwen is. Hij begaf zich naar de gymzaal, in de volksmond de sigarenkist genoemd. Wij wisten niet eens dat hij al begonnen was met de brandstichting en dat hij naar het tweede doel op weg was. Toen de schurk ons, paters en broeders, zag staan trok hij zijn revolver en riep in het Duits: Ga weg daar en snel alsjeblief, ik schiet.

Hij had blijkbaar geen getuigen nodig bij zijn beldendaden. Ze trokken zich wat terug; je weet niet waartoe zo'n misdadiger plotseling toe in staat is.

Weldra zagen we rook en vlammen uit deur en ramen komen en het duurde niet lang of beide gebouwen, werkplaatsen, bakkerij, wasserij, alles stond in lichters laaie. We hadden gehoord dat er enkele bommen in huis lagen. Met enige voorzichtigheid begonnen we met emmers water de bakkerij en de wasserij te behouden. Daar lag onze meelvoorraad. Met inspanning zijn wij er uiteindelijk in geslaagd voor een groot deel onze taak te volbrengen. Terwijl we aan het blussen waren zagen we opeens rook uit de dakstoel van de kapel opstijgen. Onmogelijk kon de brand van de aula naar de kapel overslaan; duidelijk dat de vernielers ook weer met eigen hand het vuur heeft aangestoken. In de namiddag van 5 september kwam de Udense brandweer te hulp. Na uren blussen was er weer enige hoop dat het hoofdgebouw gespaard zou blijven. Tegen de avond staakte de brandweer hun werkzaamheden; reden onbekend. Mogelijk was de reden dat alle vloeren met benzine waren overgoten, waardoor de vlammen zich telkens een weg baanden door de gebouwen. Machteloos moest men toezien. Tegen middernacht bereikte de brand opnieuw zijn hoogtepunt. Kort na 12 uur weerklonk een hevige ontploffing. Het vuur spoot omhoog als de uitbarsting van een vulkaan, aldus ooggetuigen.

Wat is er gebeurd? De brandstichters hadden drie bommen, elk van 259 kg, tegen de muren van het gebouw geplaatst. Een van die bommen is door de hitte van de brand ontploft en heeft naast brand een enorme vernieling aangericht. De twee andere bommen zijn wonder boven wonder niet geëxplodeerd, ofschoon de kratten waarin ze verpakt waren, gedeeltelijk door het vuur zijn verteerd. De gehele nacht woedde de brand nog door. Verbrijzelde muren, weggezakte vloeren, scheefgeduwde wanden, kromgetrokken ijzeren binten, rokend puin was het einde van het missiehuis te Uden.

8.4. Missiehuis na de vernieling.

Over de brand in de barakken bij Louwers schreef Heessen verder: Ofschoon door Duitsche militair en die den brand in gemelde barak hadden gesticht uitdrukkelijk werd verklaard dat er voor de omwonenden absoluut geen gevaar dreigde, kwam omstreeks 10.45 uur een zware bom, naar schatting 500 K.G., gelegen naast een privaat en door niemand gezien, tot ontploffing. Onder de vele omstanders waren talrijke slachtoffers. Terstond werden gedood:

Cornelius van der Lee, 57 j., Christina A.B. de Groot, 14 j. (dochtertje van den bloemist), Hendrica J.C. de Groot, 17 j. (dochtertje van den wagenmaker), Maria Th. Th. de Groot 13 j. (dochtertje van den wagenmaker), Cleophas H.J. de Groot 4 j. (zoontje van den wagenmaker). Een onbekende Duitsche militair die later door Duitschers is opgebaald.

Gewond werden:

Christianus A.B. de Groot, 12 j. (van den wagenmaker, op 9 Sept. aan de bekomen verwondingen overleden), Fientje Hoefs (beenwond) Jo Hoefs-Diks (licht gewond), Antoon Hoefs (zeer zwaar gewond), Sjaak Ebben (licht gewond), Sjeff Hoefs (zeer zwaar gewond aan hoofd en op 27 september in het ziekenhuis in Den Bosch overleden), Joseph de Groot (licht gewond), Wim Hoefs (hoofd en schouderwond), Frans van Dijk (armwond), Th. Johannes de Groot (wagenmaker been verbrijzeld).

8.5. De omgekomen kinderen van wagenmaker de Groot. V.l.n.r. Hendrica, Maria, Cleophas en Christianus.

De gewonden werden door de Luchtbeschermingsdienst en talrijke hulpverlenende burens overgebracht naar het St. Jansgesticht waar Dr. Koning en zijn zoon alsmede Dr. Schaab hulp verleenden. De dooden werden allen geborgen in het lijkenhuisje van het St. Jansgesticht en daar geïdentificeerd.

De brandweer die inmiddels bij den brand van de school was ingerukt - gevaar voor uitbreiding bestond toen niet meer - was van de barak bij Louwers doorgereden naar het Missiehuis. Aan blusschen viel daar niet te denken. Het plan om de opslagplaatsen bij Louwers eveneens in brand te steken werd niet uitgevoerd na de belofte door Louwers gegeven dat bij alle opgeborgen machines onklaar zou maken. Inmiddels was men begonnen met het laten springen van bijna alle gebouwen op het vliegveld, alsmede van de geheele Vliegerborst-kommandantur op Oosteres. Slechts een klein aantal hangars bleef staan. Des namiddags twaalf uur verliet Burgemeester Biemans de gemeente. Het zeer drukke verkeer in de richting Grave dat reeds vanaf Woensdag elken dag ongeveer verdubbelden en in den morgen zeer jachtig was nam in de middaguren aanmerkelijk af. De telefonische verbindingen waren in den loop van den voormiddag alle verbroken. Alle gebouwen die bezet waren door de Deutsche weermacht waren verlaten. In de kom van Volkel werden tegenover de opslagplaats van den NCB een barak en op het terrein van de Bauleitung (Villa Aldenbuijzen) enkele kleine barakken in brand gezet. Ook de oude school in Odiliapeel werd door brand vernield.

Zeer veel inwoners van Uden en verre omtrek maakten van de gelegenheid gebruik om alles wat bruikbaar was van de ten deele verbrande gebouwen naar huis te sleepen. De buit was zeer verschillend daar de Duitschers in hun overhaaste aftocht ook veel gebruiksgoederen hadden achtergelaten. Een dertigtal trekossen werd grootendeels geslacht en opgegeten. Er ontstond gebrek aan zout wegens het inzouten dezer dieren. Anderen namen karrevachten hout, varkens, schapen, konijnen, steenkool, olie enz. enz. mee naar huis.

Ruppert verliet, evenals hiervoor reeds beschreven Biemans deed, Uden, nadat hij al zijn huisraad en bezittingen aan burens had geschonken.

Over de situatie in Odiliapeel werd verhaal gedaan in "Dorp aan de Dijk": 's Morgens om half 6 berichtte een Duitse soldaat dat de munitiedepôts opgeblazen zouden worden en dat de zusters daarom beter konden vertrekken. Allen vluchtten ze achter de Peel in, vanwaar ze de bele dag op afstand getuigen konden zijn van de vele explosies. 's Avonds om 6 uur toen alles rustig was, ging men terug naar de pastorie. Soldaten waren er niet meer. Zij waren overijld gevlucht en hadden alles achtergelaten.

TUSSEN DOLLE DINSDAG EN DE BEVRIJDING

Bij het beschrijven van deze periode moet onderscheid gemaakt worden tussen gebeurtenissen, die geïnitieerd werden door de geallieerden en die van de bezettende macht.

De acties van de geallieerden betroffen alle handelingen vanuit de lucht. Achteraf is duidelijk, dat ze allemaal plaatsvonden in het kader van de voorbereidingen voor de Operatie Market Garden, waarbij Uden aan de beoogde corridor naar Arnhem lag. Zo werden op diverse dagen treinen aangevallen en bombardementen uitgevoerd.

Op woensdag 6 september werd omstreeks 3 uur in de middag in de Kleuter een personentrein beschoten, waarbij een Duitse spoorwegman, Johann Hermann, zwaargewond werd en later op de dag in het Sint Jansgesticht overleed.

De dag daarna werd omstreeks dezelfde tijd, ook in de Kleuter, een leger-trein beschoten, die met doden en gewonden zijn reis naar Bostel voortzette. Op zondagmorgen, de tiende september, was het rond 8 uur in de Kleuter weer raak, toen een trein met acht inzittenden werd beschoten, waarbij de twintigjarige Rudolf van der Meeren omkwam. Ook op 12 september werd een trein, die uit de richting Mill kwam, aangevallen, maar dit had geen persoonlijk letsel tot gevolg.

Op dezelfde dag werd de begrafenis van het vierde kind van de familie de Groot, dat als gevolg van het ontploffen van de bom op Dolle Dinsdag overleed, door aanvallen verstoord. Vader de Groot vertelde later:

Christiaan kreeg een zelfde plechtige uitvaart, n.l. door het lijk door drie geestelijken aan het ziekenhuis af te laten halen. Zijn rustplaats was bij zijn voordien ter aarde gestelde zusjes en broertje Cleo. Tijdens de graflegging scheerde de engelse typhon rakelings over het kerkhof, zodat tot tweemaal toe alle aanwezigen onder de struiken en beggen dekking zochten voor het mitrailleurgeschut. Pas na enkele dagen kon de kist in het graf bijgezet worden. Er bleken enkele kogelgaten in de kist te zitten.

Op 13 september viel rond 3 uur in de namiddag op de Maasstraat richting Missiehuis een tweetal bommen, die alleen wat materiële schade veroorzaakte.

Op zondagmorgen, de zeventiende september, toen Operatie Market Garden al begonnen was, werden om kwart over acht weer een tweetal aanvallen met boordwapens uitgevoerd.

Allereerst op de locomotief van een munitietrein, bij wachtpost 28, iets voorbij de Kleuter en verder op een losse locomotief bij de brug over de Leijgraaf.

Bij deze laatste aanval werden zeven personen gewond, die door de luchtbeschermingsdienst naar het Sint Jansgesticht werden gebracht. Het betrof

voornamelijk brandwonden en Dr. Leesberg uit Veghel en veearts Bollen uit Uden verleenden, mede ook omdat er nog meer gewonden werden binnengebracht, assistentie bij het verzorgen van de gewonden. Van hen overleed de Nederlandse machinist Jansen uit Nijmegen dezelfde dag, evenals de Duitser H. Remmers. De Duitser W. Böhne stierf een dag later. Later zouden nog twee Duitsers, Reuter en Koopman aan hun verwondingen overlijden.

Tijdens de volgende dagen werd door de geallieerden ook nog een aantal andere aanvallen uitgevoerd.

Ingrijpende bombardementen vonden op zondag 17 september plaats, toen een viertal plaatsen aangevallen werden. Allereerst was dat de munitietrein, waarvan de locomotief, zoals hiervoor reeds vermeld werd, al eerder die dag met boordwapens was uitgeschakeld. Hierbij vielen geen persoonlijke ongelukken. Dat was ook niet het geval toen een terrein bij het vliegveld richting de Lagenheuvel werd gebombardeerd. Hierbij werd wel veel vee gedood, dat later door de plaatselijke slagers werd geslacht en verdeeld onder de bevolking.

Verder werden ook nog Duitse barakken, in de buurt van de Hoeven, gebombardeerd, waarbij de vijftienjarige C. van der Ven aan zijn arm gewond werd.

De ergste gevolgen had het vierde bombardement. Dit werd uitgevoerd op Oosterens.

In "Volkel van bezetting tot bevrijding" werd dit als volgt beschreven:

Op zondagmorgen 17 september 1944 onder de Hoogmis hoorde men ineens vliegtuigen heel laag overkomen en bommen afwerpen. Sommige mensen liepen de kerk uit, anderen liepen uit de banken en gingen tegen de buitenmuur zitten.

De bommenwerpers vlogen in groepjes van zes en wierpen splinterbommen af. Job. v.d. Heuvel pakte zijn dochtertje uit de wieg en liep naar buiten op weg naar de schuilkelder. Hij werd zeer zwaar gewond aan beide benen. Zijn vrouw Netje die enkele passen achter hem aanliep werd in de bals getroffen en was op slag dood.

Op het moment dat Job. v.d. Heuvel getroffen werd, dacht hij dat hij in een kuil viel. Hij riep zijn tante die bij hem inwoonde om de baby te pakken en binnen onder de tafel te gaan zitten. Kleine Anny had slechts een klein schrammetje. Gelijktijdig wilde de 18-jarige Rika van Dijk naar een buurmeisje gaan. Ook zij werd op de stoep dodelijk getroffen. De slachtoffers werden met spoed naar het St. Jansgasthuis te Uden gebracht. Daar overleed Job. v.d. Heuvel de volgende dag. Het dochtertje Anny werd liefdevol opgenomen door een kinderloos echtpaar in Boekel. Tijdens het bombardement was ook de boerderij van v.d. Heuvel afgebrand en een aantal huizen in de omgeving werd flink beschadigd.

Bij v.d. Heuvel woonde tijdelijk een oom en een tante in, Mie en Nelis v.d. Heuvel die eerst in het bejaardenhuis woonden, maar wegens de ontruiming hiervan onderdak hadden gevonden bij hun neef. Totaal berooid en verdrietig wisten zij niet waarheen. Er werd aangeklopt bij de zusters in de boterfabriek en ze konden komen. De schoolbanken werden nog wat hoger opgestapeld en er werd een plaatsje voor hen ingeruimd.

Ook werd Erich Schaaf, een Duitse militair in het Sint Jansgesticht opgenomen, nadat hij die dag gewond was geraakt door geallieerde boordwapens.

Tijdens de gehele periode, maar met name op 11 september aan het begin van de avond, op 12 en op 17 september was het in het luchtruim boven Uden een drukte van jawelste van geallieerde vliegtuigen. Antoon de Groot schreef op 12 september in zijn dagboek:

Bijna voortdurend waren vandaag Geallieerde bommenwerpers en jagers te horen of te zien. Op het ogenblik dringt een constant gedreun tot me door veroorzaakt door een lange school bommenwerpers die leeg uit Duitsland terugkeren. Ze vliegen (boem!!) niet in gesloten formatie maar verspreid. Vanmiddag vlogen de Amerikanen hoog en onzichtbaar in de richting van Duitsland. Er worden zeer zware luchtaanvallen op Duitse steden gedaan in de laatste dagen.

Ook ging er een oproep van de geallieerden voor de illegaliteit uit zoals Antoon de Groot op 17 september beschreef:

Er is een oproep gericht tot 't Nederlandse ondergrondse leger om in actie te komen. Aan officieren en manschappen van het Duitse leger in Nederland is bekend gemaakt dat de Nederl. ondergrondse strijders onder het geallieerde opperbevel staan en dat ze beschouwd moeten worden als behorende tot een georganiseerd leger. Wreedheden tegen deze strijders bedreven, zullen streng worden gestraft. Aan de Ned. bevolking is verzocht deze strijders te helpen, inlichtingen te verschaffen, onderdak te verlenen enz.

Ze zijn herkenbaar aan een band om de arm met daarop de letters "Oranje".

Heel anders verliepen de gebeurtenissen, die de Duitsers uitvoerden. Na Dolle Dinsdag hadden zij zich gerealiseerd, dat de bevrijding toch wat langer zou gaan duren. Twee batterijen veldgeschut, die bestonden uit 180 militairen met 150 paarden, werden in de Sint Janstraat en het Groenewoud gelegerd. Op woensdagavond en reeds op donderdag werden door deze soldaten bij boeren paarden gevorderd. Op zaterdag 9 september keerde burgemeester Biemans terug.

Antoon de Groot vertelde in zijn dagboek over de vlucht van Biemans op Dolle Dinsdag:

Hij werd in Goch gearresteerd en voor de keus gesteld terug te keren naar zijn post of de kogel. Hij heeft van twee kwade het minste gekozen.

Op zondag 10 september rond half 8 in de avond begonnen de Duitsers hun indertijd afgebroken vernielingshandelingen voort te zetten. Vanaf half 8 in de avond maar ook op maandag voor de middag lieten zij hangars op het vliegveld springen en op maandag rond half elf in de morgen werd in de afgebrande barakken in de Bitswijk ook nog oorlogsmateriaal opgeblazen. Als gevolg hiervan sneuvelden zeer veel ruiten in de Bitswijk

Op dinsdag 12 september verplichtten Duitsers inwoners van Uden om op het vliegveld te helpen bij het laden van materialen. Hiertoe werden ook in de Marktstraat mensen opgepakt. Toen deze wegluchtten om zich aan de verplichting te onttrekken werd er gevuurd, waarbij het 8-jarig dochtertje van onderwijzer W. Prinssen door het been werd geschoten.

Vader Prinssen schreef later in zijn oorlogsverhaal:

Op Dinsdag-morgen, 12 September, werden er mensen van de straat opgepakt, om op het vliegveld te werken. 's Morgens om 9 uur waren er twee jonge mannen in onze straat. Er kwam een Duitse feldweibel, die deze twee jonge mannen mee wilde nemen naar het vliegveld. Zij liepen weg en de mof schoot. Op dat moment was ook mijn dochtertje van 11 jaar. De mof raakte de jongelui niet, maar schoot mijn dochtertje dat aan de overzijde van de straat liep, door het been. Het scheenbeen was versplinterd. De mof liet haar liggen. Ik heb hem niet gezien, hij kwam niet eens zijn leedwezen betigen, die wildeman.

Op 13 september stelde de commandant van het vliegveld, Majoor Lange, als tegenprestatie voor de gedwongen hulp, die de Udense burgers op het vliegveld hadden gegeven, de kolenvoorraad van het vliegveld, die bij het Missiehuis lag, beschikbaar.

Biemans moest met geweld ingrijpen bij de verdeling en om mistoestanden te voorkomen liet hij de gehele voorraad met vijftig gevorderde karren naar de markt, bij het busstation van de ATO brengen.

Ook de daaropvolgende dagen pakten de Duitsers mensen van straat op. Antoon de Groot vermeldde op 15 september:

Uden schijnt uitgestorven te zijn. De mannelijke bevolking vertoont zich bijna niet op straat. Op elk moment van de dag loopt men gevaar door een groepje moffen op een auto te worden geladen en naar het vliegveld te worden gebracht. Daar moet men dan munitie sjouwen, of zoals 't Jan Heessen gisteren verging, bommen balen uit 't staatsbos en deze op 't vliegveld deponeren op plaatsen waar de bomtrechters niet dicht genoeg bij elkaar liggen. Het vliegveld met alles wat erbij boort geeft een beeld van vernielin-

THE SUNDAY EXPRESS LONDON OCTOBER 22 1944

Britain is swinging away from German bullets—and R.A.F. flowers

Domestic co

In a few lines

Youth, sent to
wrong court,
is free

A YOUTH of 16, George Nicholls, accused of housebreaking, was discharged at Northampton Assizes yesterday and his case dismissed—because it had been committed to the wrong assizes.

Originally sent for trial, by

8.6. Foto uit "The Sunday Express London" van 22 oktober 1944, waarin wordt beschreven dat de door Duitse kogels gewonde Ria Prinssen van de RAF bloemen kreeg.

gen zoals men 't zich nauwelijks kan voorstellen. Alle hangars, kazernes en andere gebouwen zijn opgeblazen. Het vliegveld zelf doet denken aan een foto van een maanlandschap. En nog steeds gaat men voort met vernielingen. Op het moment volgen de ontploffingen elkander op met tussen pozen van enkele minuten. We raken onderband gewoon aan dat plotselinge dreunen en rammelen van deuren, ramen en vensters.

In de loop van de vooravond van de zeventiende september vertrok Biemans uit de gemeente.

Antoon de Groot vermeldde, dat op die dag ook Ruppert Uden verliet. Dit betekent, dat waarschijnlijk ook hij naar Uden was teruggekeerd, nadat hij op Dolle Dinsdag was vertrokken. Later werd over zijn vertrek een liedje geschreven, waarvan de eerste acht regels luiden:

Den Ujesen Hond

Den Ruppert is n'n hond, zin Toon Kont.

Mar we zijn 'm kwijt, zin Frans v.d. Rijt.

Da's niks, zin Willem Schiks.

Mar we moeten 'm hebben, zin toen Kees Ebben.

Dan moet 'm mar zuuken, zin Vrouw Verbueken.

As g'm nog mar kunt vijne, zin Bertje Wijnen.

Ik geleuf da ge da wel kunt, zin Hendrik Frunt.

Dan gon w'm met z'n allen boalen, zin toen van Dormaolen. etc

BEVRIJDING

Nadat op 17 september Operatie Market Garden was begonnen, bereikten de geallieerden daags daarna Uden en ving die dag de bevrijding aan.

MAANDAG 18 SEPTEMBER

Na de grote bedrijvigheid in de lucht op 17 september begon deze maandag aanvankelijk rustig. De reeds eerder geciteerde Prinsen vertelde hierover later: *Op Maandag 18 September, zagen wij hier de laatste Duitsers. In deze laatste week zagen wij slechts af en toe nog maar een Duitser. Iedere dag verwachtten wij de Engelsen hier te zien. Ons geduld werd lang op de proef gesteld. Den belen dag stonden wij uit te kijken, of zij nog niet kwamen. Wij boorden al gauw, dat de Engelsen in Veghel waren, en er werd niets dan goed van verteld. Velen wandelden naar Veghel om hen te zien enom een Engelse cigaret.*

Inmiddels was in de middag de lucht weer vol vliegtuigen.

In de Udense Courant van september 1950 werd over deze dag geschreven: *Gedurende de dag telt men tweeduizend overvliegende machines, weer met zwevers achter zich. Twee maken een noodlanding, een op Hengstbeuvel en een op Bedaf. Deze laatste doet de Duitsers van de wachtpost op de berg op de vlucht slaan. In hun haast pakken ze nog de fietsen af van hen, die nieuwsgierig naar de gelande vliegtuigen gaan kijken.*

Tussen vijf en zes uur in de middag kwamen de eerste Amerikanen van de Airborne Divisie in Uden aan en ontmoetten daar de Duitsers, die van Bedaf kwamen. Antoon de Groot beschreef:

Ze kwamen met een wagentje hier naar de kazerne om een marechaussee als gids mee te nemen. De hele buurt stroomde juichend en dansend van geestdrift op de kazerne af en bestormde onze bevrijders met handdrukken, wensen en hoerab-geroep. Even later werd gemeld dat bij de kapel 6 Duitsers werden gevangen met de hulp van Piet van Helvoirt. Ze baden schrik als dieren toen de Amerikanen met hun automatische geweren in de hand de gebate moffen fouilleerden en met de handen in de hoogte naar een wagen werden gestuurd, waarin ze naar Veghel werden gebracht. Een der nu zo vreesachtige moffes begon zelfs te huilen toen bij het bevel zich om te keren en naar de wagen te gaan niet verstond en meende neergeknald te worden. Over deze arrestatie doet ook het gerucht de ronde, dat de hond van de

Duitser, die op Bedaf de leiding had, Sjorske, nog wilde aanvallen maar meteen door een geallieerde werd neergeschoten. De K.P. kwam hierna in actie en Antoon de Groot vervolgde zijn dagboek met:

Nu scheen de tijd gekomen voor de afdeling Uden van het ondergrondse leger om in actie te komen. Onze commandant reed al voorbij met het geweer over de schouder en een oranje band om de schouder als berkenningsteken van het verzetsleger.) De mannen van het verzetsleger zouden te voorschijn komen, om de bevrijders te helpen, de orde te bewaren, de belangrijkste plaatsen te bezetten, de landverraders te arresteren en vele andere dingen meer. In het College v. d. Kruisberen werden we voorzien van een geweer met munitie, welk oorlogstuig daar met koppels, helmen, bandgranaten, laarzen, lantaarns, revolvers enz. was achtergelaten. Er kon slechts een korte tijd besteed worden aan het onderricht voor het banteren van ons wapen, maar het vuren en laden is al heel eenvoudig. De meesten hadden nooit een geweer gebanteerd, maar ik voelde me safe en was vastberaden nu, met een wapen in de hand voor een stelletje moffen niet terug te deinzen. We waren met een veertigtal jongens: v.d. Heijden (een controleur) was al enige maanden geleden als onze commandant uitgekozen, daaronder Piet v. Helvoirt, verder noem ik nog onze Harrie en Joban, Tinie van Donzel, Corry Philipsen, Wim Peters, Jan van Sleuwen, Jan van Oers, Gerrit Bern. en vele anderen. Met Gerrit Bernards en Wim Peters kreeg ik tot taak het postkantoor te gaan bezetten en de weg te zuiveren wanneer er nog Duitsers mochten komen.

De straten stonden vol mensen die zich met oranje hadden getooid. Bij sommigen stond stomme verbazing in hun blikken te lezen, vele anderen gaven een groet van bewondering, nog anderen juichten en zwaaiden ons toe, en sommigen lachten wat minachtend (vooral mensen, die zich 't ergst misdragen hebben onder het moffenbewind, of niet "de ergsten", want die vertoonden zich niet, maar de minder ergen.)

Inmiddels was de geallieerde patrouille met de Duitse gevangenen terug naar Veghel vertrokken.

Ook in de kapel van de Kruisberen was hetgeen was gebeurd niet onopgemerkt gebleven.

In de kapel der Kruisberen galmt na het Lof het Wilhelmus op orgel door de gewelven.

DINSDAG 19 SEPTEMBER

Rond half negen in de morgen verschenen de eerste van een lange stoet geallieerde voertuigen van de Britse Guard Armoured Divisie, waaronder vele zware tanks. De doortocht ging de gehele dag richting Zeeland door.

9.1. Opschrift op de zijkant van een tank: Londen - Uden - Berlijn 19 sept.

Al spoedig besepte de bevolking, dat Uden bevrijd was en vertoonde zich dolgelukkig op straat. Het wegdek was niet overal bestand tegen het zware materieel en op de bocht, waar het oude raadhuis had gestaan, moesten al spoedig door de firma Louwers reparatiewerkzaamheden worden uitgevoerd. De eerder genoemde Udense Courant van 1950:

Zwart, vuil en vol stof met strakke blikken zitten de mannen in de tanks door de nauwe spleten te kijken en rijden zij de gevaartes in de richting Zeeland. In een oogwenk 'n enorme belangstelling, die dagen zal aanbouden. Er wordt gejuicht en gefubeld en om cigarettten gevraagd.

Op de Niemeskant in Volkel kwamen enkele zweefvliegtuigen neer.

WOENSDAG 20 SEPTEMBER

De hele dag trokken de geallieerden met hun voertuigen door Uden. De bevrijdingsvreugde was goed merkbaar. Weer een beschrijving uit de krant: *Van 's morgens tot 's avonds hebben de voorbijtrekkende de volle belangstelling. Zij worden met bloemen omhangen. Men klimt op verschillende voertuigen, blij een eind te mogen meerijden. Goed bedoeld wordt met fruit gegooit, al komen sommige exemplaren wel wat te hard aan.*

9.2. Doortocht van de geallieerden op de boek Sint Janstraat- Kerkstraat.

De KP had controle op de hoofdwegen en op in de gemeente aanwezige vreemdelingen.

De geallieerden vorderden een groot aantal gebouwen. Een aantal was tot de bevrijding door de Duitsers gebruikt. Het betrof onder andere de volgende gebouwen: het oud college, het college, de bewaarschool, de meisjesschool, de U.L.O.-school, het retraitshuis en de A.T.O.-garage, alsmede een groot aantal woonhuizen, waaronder die van burgemeester Buskens, de dames Coenen, notaris Stael, Ruppert, Frankefort, Peerenboom en de firma Louwers

Aan de bevolking van Uden werd via een omroeper gevraagd om met ongeveer 100 mannen op het vliegveld te assisteren bij het opknappen van de startbaan, zodat deze voor geallieerde operaties gebruikt kon worden. Al spoedig hadden zich voldoende vrijwilligers gemeld.

In Volkel werden onder zeer veel belangstelling de doden, die op 17 september op Oosteres waren gevallen, begraven.

DONDERDAG 21 SEPTEMBER

Op deze dag ging het transport van militair materiaal door, zoals in 1950 werd beschreven:

Onder gelui der klok trekt de Irene Brigade Uden binnen. Men wil van iedere soldaat weten waarvan hij komt, wat natuurlijk niet lukt. Enkele uit deze streek roepen de naam van hun woonplaats. De Duitsers zitten gevaarlijk dichtbij. Niemand denkt eraan, evenmin als de werkman aan zijn werk, de winkelier aan zijn winkel of de boer aan zijn niet gerooide aardappelen denkt.

De eerste aanzet voor de zuivering werd gegeven, waarover Antoon de Groot vertelde:

Tevens vandaag de Udense N.S.B.-ers, pro-Duitsers en oorlogsmisdadigers opgehaald (tenminste een aantal) Dit binnenbrengen onder het gejoel van de bevolking maakte op mij een walgelijke indruk.

Ook Heessen berichtte hierover:

Er wordt door de K.P. een begin gemaakt met het arresteren van N.S.B.-ers en andere verdachte personen.

9.3. De geallieerden werden op deze wijze begroet in de Kerkstraat.

Dit had een minder clot verloop. De gearresteerden werden in groepen van het gemeentehuis over de straat naar het Kruisbeerencollege - hoofdkwartier van de K.P. - gebracht.

Een grote menigte stond daarbij op het Kapellein. Denzelfden dag bleek de ORDE-DIENST in functie te zijn getreden. Vooral den eersten tijd waren er tusschen de K.P. en de O.D. veel strubbelingen, blijkbaar grotendeels over de verantwoordelijkheid omtrent de verrichte arrestaties.

De achtergrond van de voorgaande opmerking was, dat de OD, dat stond voor Orde Dienst, in werking was getreden. Deze dienst was vanuit Engeland voorbereid om in geval van bevrijding, het tijdelijke gezagvacuüm op te vullen. In Uden was dokter Schaaf de voorzitter en waren de dieren-arts Bollen en Hoekstra van de distributiedienst actief. Het probleem nu was, dat de OD bevelen uitgaf, maar dat de KP hen niet als hiertoe bevoegd zag. Daarnaast was het zo dat ook de geallieerden zelf bevelen uitgaven. Ten aanzien van de arrestaties waren er nogal wat schoonheidsfoutjes, zoals onder andere blijkt uit de verklaringen van mensen, die de arrestaties mee moesten uitvoeren:

De KP kreeg opdracht mensen op te halen. Van wie de namen kwamen was hen niet duidelijk. Er moesten ook mensen opgebaald worden, waarvan de KP-ers zich afvroegen waarom deze moesten worden opgebaald. Sommigen werden weer losgelaten en later soms ook weer opgebaald.

Ze werden naar het hoofdkwartier van de KP, gevestigd boven in het college van de kruisberen, gebracht en hier ging het er af en toe niet zachtzinnig aan toe.

De gevangenen werden soms geslagen en moesten "gymnastiek" doen. Sommige KP-ers hadden met deze behandelingsmethoden grote moeite. Om half zes in de middag stortte een Engelse Dakota op het vliegveld neer, waarvan de bemanning omkwam.

Tussen Moleneind en Hoogstraat bij de Leijgraafbrug stortte een zelfde vliegtuig neer, waarvan de bemanning zich per parachute kon redden en waarvan er een aantal op het Loo neerkwam. Jaren later beschreef het Brabants Dagblad hoe een en ander in zijn werk ging bij parachutist Parker aan de hand van hetgeen mevrouw Spierings - van Dijk zich herinnerde: "Zijn parachute bleef steken in de middelste van drie kersenbomen achter onze boerderij op het Loo. Samen met mijn zuster Nolda trokken we de parachute uit de boom en brachten hem bij ons binnen." Al na een half uur is de ondergrondse ter plekke om Parker af te voeren. Parker wil de gastrijke familie zijn parachute aanbieden maar moeder van Dijk staat erop dat die wordt meegenomen. Al snel blijkt dat een goede beslissing te zijn. Na het vertrek van Parker komt een Duitse patrouille informeren of er een piloot in huis is geweest. Een ontkennend antwoord is voldoende om de Duitsers weer te laten vertrekken.

VRJDAG 22 SEPTEMBER

Ofschoon de geallieerde troepen reeds enkele dagen door Uden trokken, waren er nog geen troepen permanent gelegerd. Deze kwamen om ongeveer 11 uur van uit Veghel aan. Het betrof ongeveer 150 soldaten van het 506e regiment onder commandant Chase. Toen zij Uden bereikt hadden, begon de aanval van de Duitsers op de corridor. De bedoeling was deze af te snijden en hierdoor Operatie Market Garden te laten mislukken. Voor Uden betekende dit, dat er bedreiging kwam van twee kanten en wel vanuit Volkel en nabij Duifhuis.

Chase liet zijn troepen door Uden rondtrekken en daarbij schieten, om op die manier de indruk te wekken, dat er behoorlijk wat geallieerden in Uden aanwezig waren. Bij de gevechten en beschietingen viel een burgerslachtoffer in Volkel, de 16-jarige Jans Verwegen, en werden verschillende huizen in brand gestoken.

Een tweetal Volkse sfeerschilderingen. Riek van Duinhoven in "Sprokkelingen":

Pastoor en Kapelaan zaten in de toren toen de Duitsers de kerk inkwamen. Die bemerkten de vee: beren, maar deze gingen gauw op de orgelkast liggen. Door een kerkraam zagen ze nog dat er op straat een Duitser werd doodgeschoten, die bij Jan Wassenberg werd binnengegredren.

Ook mevrouw Gabriëls-Verstraten beleefde het een en ander:

Wij zochten onze toevlucht in de schuur van de buurman waar we dachten dat we veilig waren. Maar de Duitse troepen stuurden ons allemaal weg, ook de buurman met zijn gezin. We moesten uit de schuur en naar de kerk. Er werd flink over en weer geschoten. Mijn man en ik namen onze fietsen mee. De buurvrouw die aan de andere kant van ons woonde riep: "Waar gaan jullie toch heen, 't is levensgevaarlijk. Ze hebben hier juist in huis een meisje doodgeschoten, terwijl ze voor het raam stond. Ze was op weg naar huis maar schulde bij ons voor het oorlogsgeweld."

Met de fiets aan de hand gingen we niet naar de kerk maar over de zandweg die nu Leeuwestraat heet, naar mijn ouders. Langs de zandweg baden de Duitsers om de 10 meter mangaten gegraven en in elk daarvan zat een Duitse soldaat met een geweer in de aanslag. Gelukkig lieten ze ons ongemoeid.

Over Duifhuis rukten de Duitsers op tot de Hoogstraat, om op die manier ook daar de corridor af te sluiten. Hierbij moesten de bewoners van Duifhuis hun huizen verlaten.

Albert Spierings verelde hierover later in het Brabants Dagblad:

Op een kapotgeschoten locomotief richtten ze een mitrailleursnest in, vanuit waar ze de Veghelse Dijk bestreken. Vier Amerikanen sneuvelden bij Van Bockmeer.

Waarschijnlijk bedoelde Spierings vier geallieerden, aangezien de Engelsen, J. Rennie en G.P. Draper waarschijnlijk onder de gesneuvelden waren. Spierings vervolgde:

Twee Britse verkenningsvliegtuigen, Austers, werden neergeschoten. De twee inzittenden van het eerste toestel werden in de rug geschoten, toen ze probeerden te vluchten; hun toestel ging in vlammen op. De tweede ging naar rechts en maakte een noodlanding in een beg. 200 meter achter onze boerderij."

Het bovengenoemde eerste toestel kwam bij de Hoogstraat neer en de inzittenden P. Hazell en C. McCorry werden ter plaatse begraven. De inzittenden van het tweede werden gered. Een van hen was brigade-generaal Chilton.

In de loop van de middag gingen de geallieerden in de tegenaanval. Heessen schreef:

Door Typboons werden aanvallen gedaan op de Duitse formaties. Tengevolge daarvan kwam het gebucht Duifhuis te midden van het oorlogsgeweld te liggen met het gevolg dat drie huizen, een schuur en een booiërg afbrandden. Wonder boven wonder hadden geen persoonlijke ongelukken plaats. Tegen den avond versterkingen der Engelsen met eenige tanks. Licht granaatvuur der Duitschers op Uden. 's Nachts meer granaatvuur, wat schade veroorzaakt op het Veld aan eenige woningen.

ZATERDAG 23 SEPTEMBER

Met name in de morgen, rond half 9, werd in Uden door granaatvuur nog aanzienlijke schade veroorzaakt op het Groot- en Klein-Veld, alsook in de Kerk- en Kapelstraat. Prinsen vertelde in zijn oorlogsverhaal:

Wij waren in de kerk, en boorden de scherven tegen het kerkgebouw komen. In angst vluchten wij achter de dikste pilaren! Na ongeveer een half uur werd het schieten iets minder en vluchtten wij uit de kerk naar de kelder van de verwarming, die achter de kerk lag. Daar zaten wij absoluut veilig! Wij hoorden de granaten vlakbij fluiten en inslaan! Na ongeveer drie kwartier kwam het hoofd van de luchtbeschermingsdienst ons zeggen, dat wij naar huis konden gaan, maar vlak langs de huizen moesten lopen. Wij hebben toen geen granaten meer waargenomen. In de Marktstraat waren veel ruiten stuk, en een huis had een voltreffer gehad. Wonder boven wonder was er niemand gedood of gewond. Om ongeveer half elf begon het schieten opnieuw, maar nu korter en minder bevig als 's morgens. Wij hoorden dat de toestand der Engelsen in Veghel critiek werd, en dat zij op versterkingen wachtten. Wij bleven kijken, of er eindelijk geen tanks zouden komen, om het pleit ten voordele der Engelsen te beslechten. Eindelijk na den middag om vier uur, kwamen er drie tanks uit de richting Nijmegen terug. Een boerageroep begroette hen en de beste wensen gingen met hen.

De geallieerden begroeven ook drie omgekomen collega's: de op vrijdag in of rond Uden omgekomen P. Heffernan en de op zaterdag door granaatvuur op het Veld gesneuvelde R. Burton. Zij behoorden tot de Guards Armoured Division. De gevechten in Volkel, welke gepaard gingen met verwoestingen aan huizen en boerderijen ging in de morgen nog door. Frieda Aldenhuijzen schreef op:

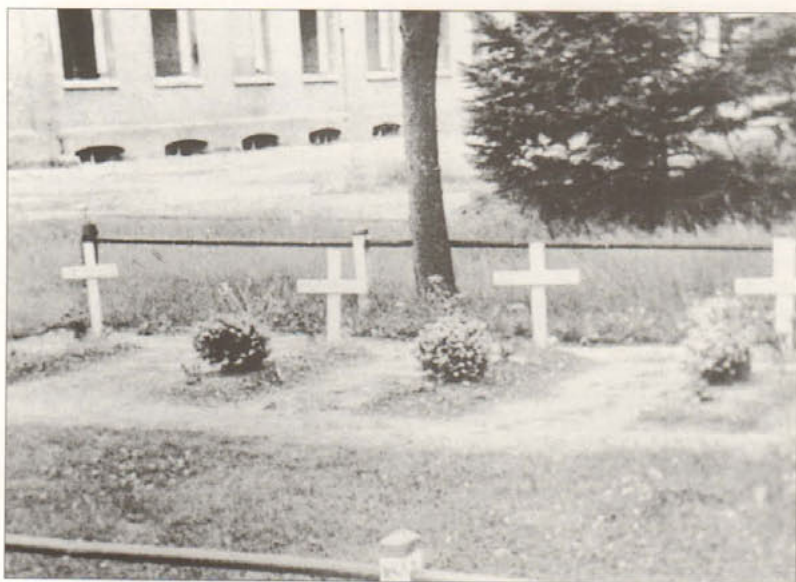
De heele Zaterdagvoormiddag loopten Duitsers, stelen fietsen enz. De Engelse beschieten de Kerk, de molen. Huizen enz. Wij zitten in huis in de kelder; bij Bos is brand, dit zien wij vanuit de kelder, er worden bedden naar beneden gegooit en ze roepen om hulp. Grard en Andries gaan blussen. Andries komt gauw terug en is weer thuis, toen de zwaarste slag kwam, waar bijna al ons glas stuk ging en 8 jonge kippen en 3 banen dood zijn. Nu blijven we niet meer in huis omdat we denken dat ons huis in brand gestoken is; we wagen het om buiten naar den schuilkelder te lopen en schrikken erg bij het zien dat de trap van de schuilkelder en het kippenbok weggeslagen zijn. Dit was om ± 4 uur. Om half 5 komt het buishouden van Verbofstad bij ons in de schuilkelder. Grard is intussen weer terug v Bos en omstreeks half 6 komen 2 Engelschen aan de schuilk. Om 6 uur is een Eng tank in den tuinhof en Grard gaat met de Eng achterom naar Antoon. Deze zijn nog steeds in de kelder en weten nog niet dat het glas zoowat allemaal stuk is. Nu komen vele Eng vliegtuigen met zweefvliegtuigen landen waar ze kunnen en deze hebben munitie, levensmiddelen en een jeep of moter met manschappen bij zich. Wij zijn vrij!!!

De balans van de afgebrande huizen in Volkel, gedurende 22 en 23 september, werd gegeven in "Volkel van bezetting tot bevrijding":

Marinus Henst v.d. Heuvel B.283 (schuur), Willem v.d. Locht-v.d. Wijst en Job. v.d. Wijst-v. Duynhoven (boerderij) G.63, Grard Gabriëls-Verstraten G.64 (boerderij), Willem v.d. Rijf-Bos G.70 (boerderij), Janus v.d. Aa-v. Duynhoven G.66 (boerderij), Hein Wassenberg G.67 (schuur), Nol de Wit G.69 (huis) Jan Straatman-v. Zuylen G.71 (boerderij), H. v.d. Wetering-v.d. Rijf G.72 (boerderij), Kinderen Thijssen F.68 (huis), Frans de Groot-v.d. Locht F.63 (boerderij), Toon v.d. Elzen-Bongers F.58 (boerderij), Job. Versteegde-Huvenaars F.49 (huis + bedrijfsruimten), Janus van Goor-Alders G.118 (woonhuis), Kees v.d. Kandelaar G.97 (boerderij), Toon v.d. Heuvel G.191 (boerderij)

Tegen de avond werd duidelijk dat de gemeente Uden weer bevrijd was en naar later bleek nu voorgoed.

Bij de gevechten waren waarschijnlijk vier Duitse militairen gesneuveld: twee, Schmall en een onbekende, op de Vloed, Noll op de Velmolen en Scheier op Duifhuis. Ondertussen was er gedurende de dag nog meer gebeurd. Bij het afgebrande missiehuis werd een Engelse tank, die be-

9.4. Veldgraven bij het missiehuis.

schietingen op Volkel uitvoerde, zelf getroffen door Duits granaatvuur. De vier inzittenden, Archer, Carpenter, Burton en Long of Wraxall, kwamen allen om. Zij werden begraven in veldgraven nabij het missiehuis.

In het weidegebied tussen de buurtschappen Duifhuis, Eikenheuvel, Hoenderbos en Veldmolen landden meer dan 20 gliders, doordat de leider van de groep zich bij het bepalen van het tijdstip van loskoppelen schijnbaar vergist had. Zijn doel was namelijk Overasselt. Ook werden drie vliegtuigen, zogenaamde C-47's, die de gliders trokken, neergeschoten. Een kwam neer bij de Niemeskant en brandde geheel uit. Op Kooldert, in de richting van de Leijgraaf, stortte een tweede neer, waarbij een bemanningslid later op de Kraanmeer gevangen werd genomen. De derde stortte eveneens op Kooldert neer, en het gewonde bemanningslid kon als boer vermomd voor op een transportfiets naar Uden worden gebracht.

Intussen is de verhouding tussen de OD en de KP er niet beter op geworden. Antoon de Groot schreef:

9.5. Neergekomen glider V.I.n.r. voor: Janus en Marietje den Dekker, achter: Jan, Martien en Harrie Geurts.

...bebben we keet gemaakt over verbouding OD - KP. De OD heeft een bekendmaking rondgestuurd, waarin de KP de schuld krijgt van alle ongerechtigheden die er zijn voorgevallen

ZONDAG 24 SEPTEMBER

De geallieerden namen het beheer in Uden over en begonnen met behulp van wethouder Hoefs, die als waarnemend burgemeester optrad, zaken te regelen.

Een aantal passages uit het logboek van Heessen:

De militaire Commandant van Uden Mr Waite komt zich presenteren en ontvangt inlichtingen van de Burgemeester. Zoo mogelijk zal een militaire auto ter beschikking van de brandweer worden gesteld. Met goedvinden van de Militaire commandant. wordt het Klooster in Volkel, zoo noodig beschikbaar gesteld voor het onderbrengen van de daklozen, mits tevoren een inventaris wordt opgemaakt van alle aanwezige goederen. De Burgemeester heeft een militairen pas gekregen.

Kapitein Moes heeft gevraagd om veel werklui, ook paard en wagen en stratenmakers om de werkzaamheden op het vliegveld te beginnen. Engelsch Officier heeft inlichtingen gevraagd omtrent aantal inwoners, hoofdberoep, bewoonbare woningen, aanwezige banken banksaldo, postkantoor, aantal personen in Duitschland, voedselvoorraden, ambulance, steenkolen, benzine. Hij verzoekt de winkeliers te doen weten, dat zij aan militairen niets behoeven te verkoopen, daar de Engelschen voldoende voorzien zijn. Hij vraagt of er een verbod is zich niet meer dan 6 KM van de woonplaats te verwijderen. (Indien naar oordeel Burgemeester niet noodzakelijk, hoeft dit niet) Niet noodzakelijk. (B)

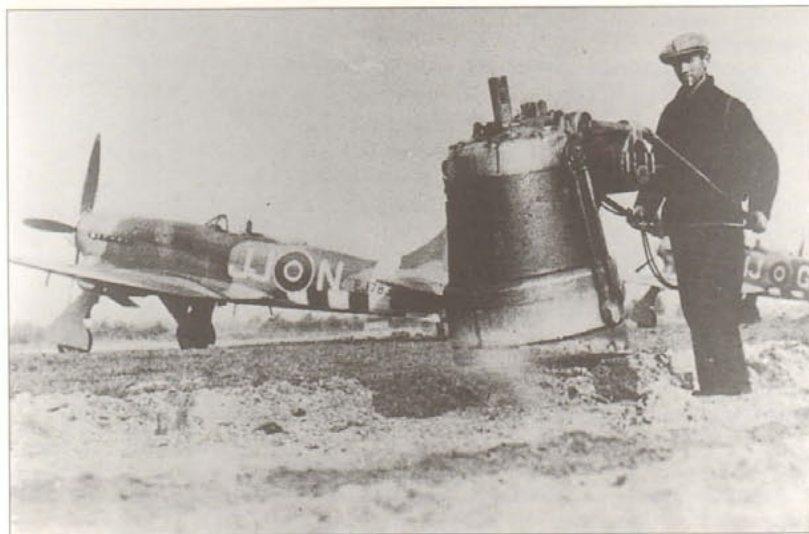
Op het oorlogskerkhof werd de Engelse militair E.J. Bowers begraven, die de dag daarvoor door granaatvuur op het Veld gesneuveld was.

EERSTE PERIODE NA DE BEVRIJDING

Deze periode werd gekenmerkt, door een aantal gebeurtenissen, die alle te maken hadden, met het definitief in bezit nemen van Uden door de geallieerden. Het huis van burgemeester Buskens werd aangewezen als hoofdkwartier. Ondergebracht werden hierin de militaire commandant, majoor Colling, die op 25 september Waite was opgevolgd, alsmede de Nederlandse majoor van der Lande, die aan hem was toegevoegd. Nog enkele andere gebouwen, in Uden maar ook in Volkel en Odiliapeel wer-

9.6 Udenaren assisteren bij het berstel van het vliegveld.

9.7. Voor het opknappen van het vliegveld voerden de geallieerden zwaar materiaal, waaronder deze stamper aan. Op de foto de Udenaar Toon van de Lee.

den door de geallieerden in gebruik genomen. In het algemeen waren het de gebouwen, die een aantal dagen daarvoor door de Duitsers verlaten waren. Hiernaast werd grote haast gemaakt met het weer operationeel maken van het vliegveld. Huis aan huis werden oproepen gedaan om zoveel mogelijk op het vliegveld te komen werken en ongeveer 500 arbeiders uit Uden gaven hieraan gehoor.

Op de 26 september was een bruikbare grasstrip beschikbaar en daags daarna landde het eerste geallieerde vliegtuig op Volkel. Op de 28-ste was reeds een bakstenen strip te gebruiken, zodat het vliegveld weer als operationeel kon worden beschouwd. Heessen schreef:

Op 28 September 1944 des namiddags om 15.25 werden in tegenwoordigheid van den Militairen commandant Majoor Colling, alsmede eenige Engelschen officieren, den Nederlandschen Majoor Van der Lande, de Burgemeester en de Commandanten van de Ordedienst en de gemeentebtenaren de Nederlandsche en de Engelsche Oorlogsulag gebeschen. Een drierwef boera werd uitgebracht op H.M. Koningin Wilbelmina en op

Koning George en Generaal Eisenhower. Een eenvoudige doch treffende plechtigheid.

Een groot gedeelte der arbeiders op het vliegveld is huiswaarts gezonden. een vaste kern van een 100tal mensen kan voorlopig in dienst blijven.

In de eerste weken na de bevrijding van Uden vonden er ook nog oorlogshandelingen plaats. Uden was reeds bevrijd, maar de Duitsers lagen bijvoorbeeld nog in Heesch en kwamen op verkenning in Uden.

Johan van Kessel was er ooggetuige van:

Op de zesentwintigste september vond een gevecht plaats in de buurt van de huidige T-splitsing van de Steeuwichtweg en de Karperdijk.

Vanuit Uden over de huidige Karperdijk kwam een jeep met enkele geallieerden en een lid van het verzet uit Uden. Zij zagen een drietal Duitsers op fietsen op de huidige Steeuwichtweg aankomen en er ontstond een vuurgevecht. Twee Duitse soldaten konden zonder hun fietsen ontkomen, terwijl de derde, Jacob Ambrosius, sneuvelde. Hij werd daags daarna in Uden gegraven.

Ook vanuit de lucht dreigde er nog gevaar. Nadat op 4 oktober omstreeks 1 uur in de middag in Odiliapeel twee Duitse bommen waren gevallen, die alleen glasschade hadden veroorzaakt, berichtten Heessen op 5 oktober:

's-Nachts omstreeks vier uur worden twee bommen afgeworpen door een Duits toestel. Op de Molenbeide wordt een jongen van 8 j. gedood (Wilhelmus van Heeswijk) schade ontstaat aan de omliggende woningen. De woning B 257 wordt zwaar beschadigd. een nabij de stroobulzenfabriek gevallen bom veroorzaakt schade aan het station en de daarbij omliggende huizen. (voornamelijk glasschade) in de afgelopen week is reeds voor ongeveer 300 m2 glasbommen afgegeven, waarvoor nog steeds glas voorhanden is.

Op 6 oktober in de namiddag was het in Odiliapeel weer raak, toen een bom reeds in de lucht tot explosie kwam waarbij in een bieteenveld de 19-jarige Johanna van Dijk omkwam, terwijl de 24-jarige Johannes van Dijk zwaar gewond werd.

Op 12 oktober kwam eveneens in de lucht nabij het vliegveld 's morgens om half negen een soort splinterbom tot ontploffing en doodde de 72-jarige Hendrikus Hendriks en op het vliegveld de 41-jarige Udenarbeider Johannes van der Lee, terwijl G. Smits en Riepe gewond werden. In die periode vonden boven Uden ook nog een aantal luchtgevechten plaats waarbij vliegtuigen werden neergeschoten.

Verder hadden het Militair Gezag en het gemeentebestuur de handen vol aan het verzorgen van de zaken, die voor het directe levensonderhoud noodzakelijk waren. Allereerst betrof dat natuurlijk voedsel, waarbij er nogal wat discussie over de toegewezen rantsoenen was. Heessen schreef:

9.8. Geallieerden trekken door de Kerkstraat

9.9. Bij de lunchroom van Scheepers werd even gerust

6 October 1944.

Ernstige klachten komen binnen betreffende de toegewezen rantsoenen boter en melk. Door de distributie is slechts beschikbaar gesteld: per periode van 14 dagen: boter 125 gram, melk 3 1/2 liter voor kinderen 0-4 j.

Nadat alle pogingen bij den distributiedienst, alsmede den Gemachtigden van den Voedselcommissaris te Tilburg, om rantsoenen te verhoogen hadden gefaald, geeft Majoor van der Lande, Militair Commissaris opdracht de rantsoenen te verhoogen tot minstens gelijk aan de toestand tijdens de Duitse bezetting. De Burgemeester heeft daarop de distributiedienst te Uden opdracht gegeven beschikbaar te stellen per periode van 14 dagen: boter: 300 gram; melk: 14 liter voor kinderen van 0-4 j. en 7 l. voor kinderen 4-13 j., daarboven 13 liter taptemelk. De distributiedienst wordt zoo spoedig mogelijk, dat is Zaterdagmorgen, met de genomen maatregel op de hoogte gesteld. Het gevolg was protesten van de Distributiedienst te St.-Oedenrode en de plaatsvervangend voedselcommissaris. De burgemeester handhaaft zijn genomen maatregelen.

Ook werd actie ondernomen om de elektriciteitsvoorziening weer op gang te krijgen en voldoende brandstoffen beschikbaar te hebben. Wat dat laatste betreft, werd omdat de kolentoevoer stagneerde, brandhout uit de gemeentebossen beschikbaar gesteld.

VERHOUDING OD - KP

Zoals al eerder opgemerkt, was de verhouding tussen de OD en de KP, overigens zoals op de meester plaatsen in Brabant, na de bevrijding steeds verder verslechterd. De leden van de OD werden door de KP-ers gezien als mensen die in deze oorlog nog niets presteerden, maar die na de oorlog met grote medailles willen gaan strijken.

Inmiddels kampte de KP met het probleem van een grote toeloop van nieuwe leden, die zich ook in het conflict tussen KP en OD konden gaan mengen. Een en ander resulteerde erin, dat vanaf begin oktober de nieuwe leden onder leiding van Jan van Sleuwen werden ingedeeld bij de Stoottroepen der Nederlandse Strijdkrachten en de reeds lang bij de KP zijnde leden gingen behoren tot de zo genaamde Koninklijke Patrouille. Deze laatste kreeg steeds minder te doen en de frustratie over het niet uitkomen van de idealen, waarvoor ze zich hadden ingezet, steeg.

9.10. Jan van Sleuwen als stoottroeper.

TOT MEI 1945

Terwijl het noorden van Nederland haar hongerwinter beleefde, werden in het bevrijde zuiden en dus ook in Uden een aantal maatregelen genomen in het kader van de afrekening met de collaborateurs en vonden een aantal gebeurtenissen plaats, die te maken hadden met het feit, dat het noorden nog niet bevrijd was.

Aan de controle, die de geallieerden in Uden uitvoerden, was te merken wanneer de strijd zich niet geheel naar wens ontwikkelde. Zo werden tijdens het Ardennenoffensief van de Kerstdagen van 1944 onder de bevolking strenge controles op persoonsbewijzen uitgevoerd.

KP, OD, INTERNERING EN ZUIVERING

Zoals al eerder beschreven werden, bij en direct na de bevrijding, een aantal mensen opgepakt. Al meteen leidde dit tot een conflict tussen de OD en de KP. De periode tot eind oktober 1944 werd in Uden gekenmerkt door deze machtsstrijd.

Het verschil van mening betrof voornamelijk de vraag hoe om te gaan met personen, die zich gedurende de bezettingsperiode door passief gedrag on-Nederlands hadden gedragen. Met name de "machthebbers" op het gemeentehuis waren hierbij onderwerp van de discussies en de KP verweet de OD bepaalde personen te sparen.

Mensen werden door de KP gearresteerd en op last van de OD weer vrijgelaten, om later soms weer gearresteerd te worden. Ook andere maatregelen werden genomen, zoals Antoon de Groot beschreef:

Wij hebben bij 24 meisjes en vrouwen uit wijk A (de kom) een briefje bezorgd, waarmee hen wordt meegedeeld dat ze tot nader order niet meer op straat mogen verschijnen omdat ze zich tijdens de Duitse bezetting op een ergelijke wijze gedragen hebben.

Inmiddels waren er ook ontwikkelingen omtrent het burgemeesterschap. Zoals eerder beschreven was Biemans op 15 november 1943 de eerder door de Duitsers geschorste Buskens opgevolgd.

Biemans verliet Uden op 17 september 1944. Na de bevrijding werd de "Tijdelijke Voorziening Bestuur Provincies en Gemeenten" van kracht, waarin bepaald werd dat in principe diegene burgemeester zou worden, die

dat op 10 mei 1940 was. Indien niet mogelijk, zou de oudste wethouder als waarnemend burgemeester optreden.

Aangezien Buskens bij de bevrijding nog zat ondergedoken, werd wethouder F.L. Hoefs waarnemend burgemeester.

Op 2 oktober keerde Buskens in de voormiddag in Uden terug, maar werd niet in zijn functie hersteld. De militair-commissaris, majoor G. van der Lande, bepaalde dat F.L. Hoefs waarnemend burgemeester bleef.

Later op 17 oktober werd nog gesproken over de positie van Buskens, tussen enerzijds de waarnemend commissaris der Koningin, Smits van Oijen en anderzijds leden van de OD, dokter Schaab, Hoekstra en de opperwachtmeester van de marechaussee de Boer.

Uiteindelijk werd, met als ingangsdatum 2 oktober 1944, bepaald door het Militair Gezag, dat Buskens het uitoefenen van de functie van burgemeester moest staken.

Het Militair Gezag (MG) was de instantie, die met de geallieerden meetrok en zolang de Nederlandse regering nog niet was teruggekeerd namens haar de meest dringende zaken behandelde.

Men liet Buskens alle rechten, die aan zijn vroegere functie verbonden waren behouden.

10.1. Waarnemend Burgemeester
Hoefs in brandweeruniform.

De situatie werd steeds dreigender en bereikte op 19 oktober een hoogtepunt, toen de KP vanuit Eindhoven opdracht kreeg een aantal Udenaren te arresteren. Zelfs over waarnemend burgemeester F.L. Hoefs werden verdachtmakingen geuit.

Antoon de Groot schreef de dag daarna in zijn dagboek:

De dag van gisteren was voor ons als K.P.er een zeer bijzondere. De gebeurtenissen van deze dag hadden veel weg van een "putch", een poging van de KP om in Uden aan de macht te komen. De laatste weken hadden we gegevens en bewijsmateriaal verzameld over een aantal personen uit Uden die wegens hun wangedrag de weldenkende Udense bevolking tegen zich in het harnas gejaagd hebben. De vriendjesbevoordeling en minachting voor de mindere man deden onze baren van verontwaardiging te berge rijzen. Gisterenmorgen kregen we per koerier uit Eindhoven de opdracht de volgende personen onmiddellijk in hechtenis te nemen en naar Eindhoven over te brengen.

Namens de OD kwam Schaab in actie en dit leidde tot een onderzoek, waarover Heessen op 21 oktober 1944 schreef:

In den namiddag komt de Militair Commissaris de Majoor Ridder de van der Schueren naar Uden teneinde een onderzoek in te stellen naar de daar heerschende toestanden. Door hem worden verschillende notabelen gehoord. Voor zijn vertrek deelt de Majoor den Burgemeester mede dat hij rustig zijn werk moet doorzetten; dat er een bevel tot inbechtenisneming van de burgemeester is geweest, doch dat dit direct gestopt is; dat het becritiseeren en het maken van rapporten zeer makkelijk is en altijd te verwachten voor vooraanstaanden; dat hij Maandag te Eindhoven een belangrijke bespreking zou hebben o.a. over "Uden" en dat hij hoopt dat de rust in Uden spoedig zou terugkeeren.

De rust keerde in Uden langzamerhand terug, toen inderdaad enkele voor de KP besmette personen geïnterneerd werden en Dr. Schaab aftrad als commandant van de OD. De KP werd in Uden opgeheven en de leden namen of ontslag uit dienst of werden alsnog bij de Stoottroepen ingedeeld. F.L. Hoefs bleef waarnemend burgemeester.

Het Militair Gezag koos er later, in maart 1945, toch voor een ander waarnemend burgemeester te benoemen. Het was de 30-jarige Tilburger J. Poort, tot op dat moment hoofdamtenaar op de secretarie in Tilburg en o.a. belast met het beheer van N.S.B.-goederen in die plaats. Al vrij snel na zijn benoeming berichtte Poort aan het Militair Commissariaat voor Rijksherstel in Tilburg, dat de goederen van Duitsers, NSB-ers en landverraders niet beheerd worden door de gemeente maar door de NBS (Nederlandse Binnenlandse Strijdkrachten).

Hierin werd spoedig daarna verandering gebracht.

Eind 1944 begon de regering verdere richtlijnen te geven voor de zuivering. Deze was allereerst bedoeld voor overheids- en semi-overheidspersoneel. De bedoeling was dat onderzocht werd welke personen door hun gedrag aanstoot hadden gegeven. Deze mochten met of zonder behoud van salaris (respectievelijk staking en schorsing) hun functie niet uitoefenen totdat hun gedrag nader beoordeeld was. In Uden vond zuivering plaats voor de burgemeesters, de gemeenteamttenaren, de politie, het PTT-personeel en ofschoon onder een kerkelijk schoolbestuur het onderwijsgevend personeel. Een en ander gebeurde niet openbaar.

Van de procedure voor het gemeentepersoneel is het meest bekend. Zoals reeds beschreven kwam Buskens niet terug en de zaak Biemans werd formeel afgehandeld: met ingang van 10 januari 1945 werd hij geschorst en met ingang van 22 oktober 1945 kreeg hij ingevolge het Zuiveringsbesluit van 1945 ontslag uit zijn burgemeestersambt, waarbij alle rechten, die uit de uitoefening voortvloeide, vervallen werden verklaard.

Voor de zuivering van gemeentepersoneel moest een commissie van advies gevormd worden. In januari 1945 berichtte de burgemeester aan de Commissaris van de Koningin en de Militaire commandant van het district Den Bosch, dat er een commissie was ingesteld, bestaande uit notaris A.J.J. Stael (voorzitter) en hoofd der school J. van Oort en chef rayonkantoor VVO W.J. van den Elzen. Deze ging echter niet aan het werk, daar Stael een samenstelling op bredere basis met bijvoorbeeld de burgemeester en een kruisheer had verwacht.

Eind maart lukte het wel een commissie te laten beginnen. De leden waren: A.J.J. Stael (voorzitter), dokter B.G. Koning, W.J. van den Elzen, aannemer J. Versteegde (Volkel) en het oud gemeenteraadslid A.W. Aldenhuijsen. Als secretaris (zonder lid te zijn van de commissie) werd aangesteld P. van Helvoirt.

Zoals gezegd werden ook andere ambtenaren en semi-ambtenaren gezuiverd.

Uiteraard was het ook nodig tegen personen, die niet tot bovenstaande groepen behoorden en die zich hadden misdragen, op te treden. Er werd een politieke recherche bij het militair gezag gevormd. Uden hoorde bij Kring IV van Veghel.

Om iedereen in de gelegenheid te stellen, gegevens over vermeende foute personen ter beschikking van de autoriteiten te stellen, kon men verklaringen afleggen.

Gedacht moet hierbij worden aan N.S.B.-ers, Rijksduitsers, zogenaamde moffenmeiden en personen, die economisch hadden gecollaboreerd door voor het Duitse leger te werken.

Er verscheen in de Graafsch Courant van 23 februari 1945 bij het Udens nieuws de mededeling, dat op de secretarie hiervoor formulieren beschikbaar waren.

Ook konden vanaf 1 april 1945 verklaringen van politieke betrouwbaarheid worden afgegeven. Voor Uden kon men de aanvragen voor een formulier voor politieke betrouwbaarheid krijgen bij de politieke rechercheur in de gemeente. Het aanvraagformulier moest voor Uden aan de achterzijde worden ingevuld door opperwachtmeester Bataille. Hierna moest men zich met het ingevulde formulier in Veghel voegen. Op basis van de gegevens werd wel of niet tot verdere actie overgegaan.

De regering was inmiddels begonnen met het installeren van organen, die met de berechting van de bovengenoemde personen belast zouden worden, maar tot de tweede helft van 1945 kwamen deze nog niet in actie. Een en ander betekende dat een aantal personen geïnterneerd was en andere thuis zonder werk zaten.

In Uden was er sprake van ongeveer 30 personen, die geïnterneerd werden. Het betrof één Rijksduitser (niet Ruppert, want die was gevlucht), N.S.B.-ers en verder personen, die Duitsgezind waren geweest in de oorlog of waarvan men dat meende.

Opgemerkt dient te worden, dat Uden in de vorm van de zusters uit het Sint Jansgesticht en die uit Odiliapeel veel meer Rijksduitsers kende, maar deze werden niet vervolgd, daar hiertoe geen enkele reden was.

ONDERWIJS

Een zaak, die zo spoedig mogelijk opgelost moest worden was het onderwijs. Aangezien scholen waren verwoest of in beslag genomen, moest naar noodlokalen worden gezocht.

In Uden werd eind november voor de jongens en begin december voor de meisjes weer, zij het in beperkte vorm, met onderwijs begonnen. De lagere scholen in Volkel en Odiliapeel kenden grotere problemen en konden pas later met het onderwijs weer beginnen.

Ook in december vond de ULO-school weer een mogelijkheid om te beginnen met de lessen, ook hier onder moeilijke omstandigheden.

EVACUÉS

Bij de verdere bevrijding van Nederland werden veel mensen gedwongen te vluchten en deze werden als evacués in de reeds bevrijde gebieden zoals Uden ondergebracht.

Op 10 oktober 1944 kreeg notaris Stael de opdracht van de burgemeester van Uden om als evacuatie-commissaris voor de gemeente op te treden.

Allereerst werd door hem in dat kader de beschikbare inkwartieringsruimte geïnventariseerd.

Enkele dagen later kwamen de eerste groepen, voornamelijk uit de Betuwe vanuit plaatsen als Driel en Elst, aan en Stael schreef hier het volgende over:

Bij den aanvang mijner taak waren er slechts 5 officieel aangegeven évacués in Uden,....

Op 16 en 17 October kwamen de eerste groepen vluchtelingen in totaal ruim 500 Uden binnen, via de verzamelplaats, destijds in het voormalige Arbeidskamp te Nistelrode gevestigd. Op den 17den arriveerde nog een groep van ruim 30 personen, afkomstig uit Heeswijk, evenals de vorige transporten door Engelsche wagens gebracht. Voor de ontvangst van al deze vluchtelingen stelde de Pastoor van Uden zijne Parochiekerk bereidwillig beschikbaar. Door Dr. Jacobstaahl van gemeld Verzamelkamp werd kort daarop de aankomst van nog 1000 vluchtelingen aangekondigd en later door een evacuatie-commissaris uit Lent nog van 800 personen uit de Betuwe. Nadat alles voor de ontvangst in gereedheid was gebracht, werden de bovengenoemde aankondigingen ingetrokken. Sedert zijn de évacués op eigen gelegenheid naar Uden gevlucht en door mij, in opdracht van Majoor Colley, ondergebracht.

De evacuée Benjamin Jansen uit Driel beschreef in 1991 hoe een aantal Drielenaren in Uden werden ondergebracht:

Voordat we bij het grote, oude huis waren, waar de molenaar Jetten toendertijd woonde, stond daar vlak voor, links van de Kapelstraat, een mooi nieuw uitzienend huis. Daar hebben we zolang op het tuinmuurtje gezeten, totdat men voor ons een evacuatie-adres gevonden had. Want Frans de Wuffel en Hendrik Volkers, die met zijn vrouw ook met onze groep meegegaan was en uit Nijmegen afkomstig waren, waren intussen samen even naar het gemeentehuis gegaan om ons daar aan te melden.

Na een half uurtje kwamen ze terug en baden voor allemaal een evacuatie-adres meegekregen. Wij kwamen bij de familie H.A. van Mill-Van der Putten, brood- en banketbakker, Kapelstraat in Uden terecht. De anderen kwamen daar dichtbij in de buurt. Het was dezelfde straat, als waar wij op het muurtje zaten. Maar we moesten een eindje teruglopen tot enkele huizen voorbij de Kruisherenkapel en net vóór het café van Janus van Lanen. Zo waren we dan, na een wandeling van vele uren, eindelijk in onze nieuwe evacuatieplaats aangekomen...

Bij Van Mill kregen we de slaapkamer van de kinderen toegewezen. Die werd met ledikanten en al ontruimd. We zouden dus nog wel een paar dagen in het stro moeten slapen. Er waren nog wel een paar logeerbedden, maar die hadden de Engelse soldaten in gebruik, die daar ingekwartierd waren. Mijn broer en ik hebben toen bij de naaste burens stro gehaald.

Burgemeester van Uden.

Nr. 4716.

Onderwerp: Verslag betreffende den toestand der gemeente.

Antwoord op brief van: 25 October 1944, Nr. 44.

Uden, 13 December 1944.

Bylagen: ----

Bij dezen heb ik de eer Uwe Excellentie beleefd te berichten, dat de voedselvoorziening in deze Gemeente vrij regelmatig functioneert en althans tot op heden geen aanleiding geeft tot bezorgheid. Tengevolge van de stagnatie in den kolenaanvoer is er gebrek aan brandstof. Ter voorziening in den uitersten nood is door de Gemeente uit de gemeenteboschen hout beschikbaar moeter worden gesteld.

De gezondheidstoestand van de getroffen en de evacue's is over het algemeen goed. De Evacue's gekomen uit het doorgangshuis te Nistelrode zijn vluchtig gekeurd, Allen zijn ondergebracht bij de ingezetenen of hebben uit eigen beweging onderdak gevonden bij familieleden of in de kloosters. Voor de evacue's is een paarkeuken opgericht en voor de behartiging hunner belangen en de voorziening van kleeding en schoeisel is een Evacuatiebureau opgericht onder leiding van een Evacuatiecommissaris.

Een en ander heeft mijne bijzondere aandacht en ik stel mij voor bij ongunstige wijziging van den toestand U met de veranderde omstandigheden in kennis te stellen.

Omtrent den gang van het onderwijs zal ik U binnen een paar dagen nader rapport uitbrengen.

Den Heer Commissaris der Koningin
in de Provincie

Noord-Brabant.

De Burgemeester van Uden.

10.2. Verslag van de toestand van de gemeente

10.3. Personeel van de gaarkeuken voor het veilinggebouw. De namen van de mannen met een boed op, v.l.n.r. P. Lammers, directeur van het zuivelfabriek, notaris Stael en waarnemend burgemeester Frans Hoefs.

Dat was bij de familie Van Lanen, zij hadden een boerderij en tevens een café. Daar was dus voldoende stro aanwezig. We hebben toen meteen onze slaapgelegenheden in orde gemaakt, dan was dat alvast gebeurd.

Dergelijke groepen vroegen natuurlijk om zeer veel voorzieningen, zoals kleding, schoeisel en dekens. Voor de voeding werd op 21 oktober een gaarkeuken in de buurt van de zuivelfabriek geopend, die tot 13 februari 1945 bleef bestaan.

De taak van Stael werd op 18 december overgenomen door de afdeling Bevolking van de gemeente-secretarie.

De evacués verbleven nog tot de bevrijding van Nederland, in mei 1945, in Uden.

Volgens opgave van de gemeente waren toen officieel 975 personen in Uden ondergebracht geweest.

UDEN ALS DOORVOERPLAATS

De aanvoer van militairen en materieel vanuit het zuiden naar de frontlijn vond plaats via de zogenaamde corridor. Aangezien deze door de kom van Uden liep, bracht dat de nodige problemen met zich mee.

Om de doortocht van de voertuigen zo veel mogelijk te vergemakkelijken werd op 27 september bepaald dat alle rijdend burgervervoer in de Kerk- en Kapelstraat - tussen van Oers en Jan van Sleeuwen- verboden was. De daaropvolgende dagen bleef het een drukte van jawelste. Enkele citaten uit het logboek van Heessen van die dagen:

Sedert eenige dagen krioelt het in Uden van militairen. Alle gebouwen die maar enigszins daarvoor bruikbaar zijn zijn in beslag genomen.

Het verkeer in de Kerkstraat is zeer intensief per dag van 8-19 uur passeeren naar globale telling 10.000 motorvoertuigen.

Bekend wordt gemaakt, dat voor alle rijdend verkeer met een snelheid van minder dan 30 km per uur worden gesloten verklaard de wegen:

Overweg Mariabeide - grens Uden- Zeeland.

Grens Boekel - Uden - plein Oud raadbuis te Uden.

plein garage Smits Volkel - ingang Vliegveld.

Door de politie en de OD wordt streng controle uitgeoefend.

Benjamin Jansen beschreef zijn belevenissen:

Want op of langs de grote wegen was het nooit zo rustig, omdat die altijd bezet waren door het massale militaire verkeer, dat dag en nacht doorging. Vooral de hoofdweg, die vanuit het zuiden via Eindhoven, Veghel en Uden naar Grave en vervolgens naar Nijmegen liep. Die weg was dag en nacht overvol, omdat het een aan- en afvoerroute was, waarover het militaire verkeer zich verplaatste.

Op het laatst, toen de oorlog bijna teneinde was, was die weg in zo'n slechte staat, dat bij door fietsers bijna niet meer te berijden was. Het hele wegdek was totaal vernield.

Het was dan ook geen wonder, dat in die periode een aantal ernstige ongelukken plaatsvonden.

Op 18 november 1944 overleed de broeder-kruisheer Herman van Boxmeer als gevolg van een ongeluk in het drukke militaire verkeer. In januari 1945 werd Toon van den Heuvel uit Volkel aanreden door een militair voertuig. Hij overleed enkele dagen later aan zijn verwondingen. In april 1945 gebeurde er nogmaals een dodelijk ongeluk met een militair voertuig en wel in de Bitswijk, waarbij het zontje Cor van de familie Schellekens omkwam.

In het verlengde van het feit, dat Uden doorvoerplaats was, lag ook de behoefte van de geallieerden aan onderkomens. Tot eind november werden

gebouwen en woonhuizen gevorderd. Enkele voorbeelden zijn: de bioscoop en het postkantoor, de woonhuizen aan de Markt van van der Aa, van den Avoirt en Verkuylen. Ook in Volkel werden een aantal gebouwen door de geallieerden opgeëist: de twee schoolgebouwen, de bedrijfsgebouwen van Smits en Versteegde en enkele woonhuizen. In Odiliapeel werd het klooster, de school en de onderwijzerswoning ook door de geallieerden gebruikt. Rond Kerstmis 1944 betrof het aantal gevorderde gebouwen en woonhuizen in de gemeente Uden ongeveer vijftig.

VLEGVELD

Ter ondersteuning van de oprukkende geallieerde legers werden op Volkel steeds meer vliegtuigen gestationeerd. In deze periode gebeurde er, voornamelijk op het vliegveld een aantal ongelukken waarbij in enkele gevallen ook piloten gedood werden.

In januari 1945 verloor Hent Verkuylen uit Volkel bij het sneeuwruimen in de buurt van een startbaan zijn beide handen toen een vliegtuig van de baan slipte en hij met de propeller in aanraking kwam. S. Duin werd bij dit ongeluk ook gewond.

Nadat de Rijn bij Wesel in maart 1945 door de geallieerden was overgestoken, werden de vliegeniers en hun materiaal dicht bij het front geplaatst en vanaf half april was vliegveld Volkel praktisch geheel verlaten.

TERUGKEER ARBEIDSINZET

Zoals eerder beschreven, verbleven een groot aantal Udenaren in het kader van de arbeidsinzet in Duitsland en konden, aangezien dit land nog niet gecapituleerd had, niet naar Uden terugkeren. Over het algemeen had de familie ook geen contact meer met de tewerkgestelden en daardoor geen idee hoe het met hen ging, zelfs niet of zij nog in leven waren.

Pas toen ook bepaalde delen van Duitsland bevrijd waren, kwam hierin verandering.

In februari 1945 kon men formulieren verkrijgen voor inlichtingen over nog in Duitsland tewerkgestelde arbeiders.

Vanaf 13 maart 1945 kwam de stroom van terugkerenden op gang.

Naast Udenaren, die terugkeerden, kwamen ook een aantal personen uit het noorden van ons land aan, die nog niet naar hun woonplaatsen konden terugkeren.

Ze brachten allen een formulier van de Dienst der Grensbewaking mee, waarop onder andere verslag werd gedaan van het verhoor, dat bij de grensoverschrijding had plaatsgevonden. Aan de hand hiervan kreeg men een classificatie als betrouwbaar, verdacht of onbetrouwbaar.

De laatste groep kwam niet naar Uden, maar werd geïnterneerd, terwijl de verdachten in Uden nader aan de tand werden gevoeld. Vanaf de genoemde dertiende maart tot aan de bevrijding van Nederland in mei, kwamen ongeveer 25 Udenaren terug en werden een 40 noordelingen op diverse plaatsen in Uden gehuisvest.

Ook verschenen er berichten over tewerkgestelden, die niet meer zouden terugkeren.

Op 23 maart 1945 verscheen in de Udensche Courant het bericht dat de Udenaar J. van de Akker op 31 januari in Bonn bij rangeerwerkzaamheden dodelijk was verongelukt. Hij liet vrouw en drie kleine kinderen na.

KONINKRIJK DER NEDERLANDEN			
Plaats voor aanhechting formulieren		A. Registratie letter en nummer V.D. datum	B. NATIONALE TUIT (na toelating)
		C. 1. 1/3 45	D. 1. 1/3 45
DIENST DER GRENSEBWAUKING.		V.D. 1. 1/3 45	
PERSOONSAANWIJZINGEN.		DIENSTAAANWIJZINGEN.	
1. NAAM EN VOORNAAM(EN): (in blokketiers) VERHOEVEN, CORNELIS 2. Geboorteplaats: Land: Laatste woonplaats: 3. Adres: 4. Beroep: 5. VERBODEN NAAR BUITENLAND: 6. Gevolgen: 7. Als: 8. ONGERUWD: 9. REHANDLING FORMULIER: 10. HANDTEKENING HOOFD V.D. 11. GEBIEN HOOFD O.C. 12. GEBIEN COM-MANTANT B.D.		1. IN HET BEZIT VAN DE VOLGENDE IDENTITEITSPAPIEREN EN REFERENTIES IN WOONPLAATS: 2. INBEGRIJPPEN VOORWERPEN: 3. BEVINDINGEN VERHOOR: 4. LENGTE: 5. KLEUR HAAR: 6. OGEN: 7. NEUS: 8. OOR: 9. GEBIT: 10. GEBIT: 11. GEBIT: 12. GEBIT: 13. GEBIT: 14. GEBIT: 15. GEBIT: 16. GEBIT: 17. GEBIT: 18. GEBIT: 19. GEBIT: 20. GEBIT: 21. GEBIT: 22. GEBIT: 23. GEBIT: 24. GEBIT: 25. GEBIT: 26. GEBIT: 27. GEBIT: 28. GEBIT: 29. GEBIT: 30. GEBIT: 31. GEBIT: 32. GEBIT: 33. GEBIT: 34. GEBIT: 35. GEBIT: 36. GEBIT: 37. GEBIT: 38. GEBIT: 39. GEBIT: 40. GEBIT: 41. GEBIT: 42. GEBIT: 43. GEBIT: 44. GEBIT: 45. GEBIT: 46. GEBIT: 47. GEBIT: 48. GEBIT: 49. GEBIT: 50. GEBIT: 51. GEBIT: 52. GEBIT: 53. GEBIT: 54. GEBIT: 55. GEBIT: 56. GEBIT: 57. GEBIT: 58. GEBIT: 59. GEBIT: 60. GEBIT: 61. GEBIT: 62. GEBIT: 63. GEBIT: 64. GEBIT: 65. GEBIT: 66. GEBIT: 67. GEBIT: 68. GEBIT: 69. GEBIT: 70. GEBIT: 71. GEBIT: 72. GEBIT: 73. GEBIT: 74. GEBIT: 75. GEBIT: 76. GEBIT: 77. GEBIT: 78. GEBIT: 79. GEBIT: 80. GEBIT: 81. GEBIT: 82. GEBIT: 83. GEBIT: 84. GEBIT: 85. GEBIT: 86. GEBIT: 87. GEBIT: 88. GEBIT: 89. GEBIT: 90. GEBIT: 91. GEBIT: 92. GEBIT: 93. GEBIT: 94. GEBIT: 95. GEBIT: 96. GEBIT: 97. GEBIT: 98. GEBIT: 99. GEBIT: 100. GEBIT:	

10.4. Formulier van de Dienst der Grensbewaking, betreffende uit Duitsland terugkerenden.

V-1's

Aan het einde van de oorlog zetten de Duitsers een nieuw vergeldingswapen in, dat onder andere gebruikt werd om Londen en Antwerpen te vernielen. Deze wapens kwamen op weg naar hun doelen ook over Uden. Soms ging er iets mis en bereikte de V-1 haar doel niet en stortte eerder neer. Tussen eind januari en begin maart 1945 vielen er vier op het grondgebied van de gemeente Uden, waarbij gelukkig geen doden of gewonden te betreuren waren.

Een viel er op de spoorlijn in de buurt van de strophulzenfabriek waardoor alle ramen in de buurt sneuvelden.

Op 26 december 1944 stortte er een neer in Odiliapeel, in de buurt van het vliegveld.

De derde viel op Bedaf bij de Leijgraaf en de vierde op Slabroek.

Benjamin Jansen, die geëvacueerd was bij bakkerij van Mil beschreef het neerstorten van een V-1 in Uden.

Ik hoorde hem vanuit de verte al aankomen, hij was hoog in de lucht, maar er was nogal bewolking. Daarom zag ik hem niet meteen. Even later kwam hij uit de wolkenmassa tevoorschijn en bijna op hetzelfde moment stopte de moter. Meteen kwam hij al met de neus schuin naar omlaag. Ik stond naast de bakkerij op het erf achter het woonbuis. Enkele seconden later hoorde ik een vreselijk harde slag. De losse stukken stopverf vlogen uit de ramen en de cement, waarmee de dakpannen aangesmeerd waren, kwam van het dak afroetsen. Er was opeens een grote stofwolk door de enorme luchtdruk. Mijn broer en ik gingen ook meteen kijken. Al gauw kwamen we bij de plaats aan. De vliegende bom was net buiten Uden, naast een binnenweg in een weiland, terecht gekomen. Er was een groot gat in de grond geslagen van ongeveer vijf meter middellijn. Er omheen lagen tientallen pamfletten verspreid, die allemaal in de Engelse taal gedrukt waren. Die V 1 was dus blijkbaar voor Londen bestemd geweest.

HEROPBOUW

BEVRIJDING VAN NEDERLAND.

Op 5 mei 1945 capituleerden de Duitsers in Nederland en enkele dagen later ook in hun eigen land. Uiteraard was de vreugde hierover groot. Op allerlei wijzen gaf men hier uiting aan. Er werden bijvoorbeeld teksten van liedjes verkocht, waarin de gevoelens van de bevrijding beschreven werden.

Wijze: Ouwe Taaie.

Er was er eens een Führer

Vol lust en avontuur

Hij had aan wapens geen gebrek, geen gebrek,

Hij viel Rusland aan, zijn beste Oosterbuur,

Maar de Rus, die sloeg 'm in z'n nek, in z'n nek.

Ouwe Taaie

Laat je front maar waaien,

Want daar zit geen elastiek meer in. (berbalen)

De Mof is verdwenen,

De Tommy's zijn bij ons,

Ons Nederlandje is weer vrij,

De krommen Seys is benen

En Mussert heeft de bons,

En daarom zijn we nu zoo blij.

Ouwe Taaie

Laat je front maar waaien,

Want daar zit geen elastiek meer in. (berbalen)

De dood aan de Mofsen,

Naar Vugt met de N.S.B.

Het brandmerk voor iedre Mofsenmeid.

Nu waait weer ons Driekleur

En waait Oranje mee,

En daarom zijn we zoo verblijd.

Ouwe Taaie

Laat je front maar waaien,

Want daar zit geen elastiek meer in. (berbalen)

11.1. Boog, die bij het bevrijdingsfeest stond op de hoek Kerkstraat, Marktstraat en Sint Janstraat.

Ook werden er voorbereidingen getroffen om een groots opgezet bevrijdingsfeest te vieren. Dit vond plaats op 31 augustus 1945. Aan de optocht deden meer dan 50 groepen en praalwagens mee. Op 1 september had nog een kinderfeest plaats.

Inmiddels waren per 1 juni 1945 alle vorderingen van gebouwen door de geallieerden opgezegd, zodat de eigenaars er weer gebruik van konden gaan maken. In een enkel geval gaf dat nog wat problemen, zoals uit een brief van pastoor de Louw betreffende de schadevaststelling voor het parochiehuus bleek:

Toen wij in Sept. het bericht kregen, dat het op 1 Juni '45 was vrijgegeven, was het in feite niet eens vrij. Het hoofd der school, die dit gebouw voor het onderwijs hard nodig had, heeft in Juli gepoogd, om er in te gaan.

Ogenblikkelijk werd geprotesteerd door geallieerde soldaten. Het geval werd voorgebracht aan den Town-Major te Oss. Toen werd ons meegedeeld, dat het gebouw gevorderd bleef voor ontspanning der geallieerde soldaten. De dansende meisjes van Uden zullen U kunnen getuigen, dat zij er in de

maanden Juni-Sept. volop hebben kunnen dansen met de geallieerde soldaten. Reden waarom wij U beleeft verzoeken tot 1 October dus over de maanden Juni, Juli, Aug. en Sept. uit te betalen

THUISKOMSTEN

Zoals in de vorige hoofdstukken beschreven, verbleven er in Uden een groot aantal onderduikers en evacués. Ook nadat Nederland bevrijd was en Duitsland gecapituleerd had, kwamen er nog een 20-tal personen bij, die nog niet naar hun woonplaats in het noorden konden vertrekken. Voor de hiervoor genoemde personen werden begin juni een tweetal georganiseerde transporten naar hun woonplaats georganiseerd.

Hiernaast kwamen ook nog een 40 Udenaren, die in Duitsland te werk waren gesteld, naar Uden terug. Later, op 8 juli 1945 meldde de Udense Courant, dat nog 13 jongens in Duitsland verbleven.

Een aantal kwam normaal, zoals in het vorige hoofdstuk beschreven. Een enkeling, zoals Jan Goossens, had tijdens zijn verblijf en bevrijding speciale dingen meegemaakt.

Jan was tewerk gesteld in Duitsland en stelde zich borg voor een collega, die wegens heimwee voor een korte periode naar Nederland terug mocht. Deze collega dook echter onder en Jan werd bestraft. Uiteindelijk kwam hij in Dachau terecht onder kampnummer 149368. Na de bevrijding van het kamp werd hij met een groep van 120 personen op 25 mei met een transport, dat georganiseerd was door leden van de Gemeenschap Oud-Illegale Werkers Nederland, naar Nederland teruggebracht. Na enige tijd enigszins op krachten te zijn gekomen, kwam hij in zijn concentratiekampkleding naar huis. Zijn vrouw was bij de bevrijding van het kamp reeds op de hoogte gesteld van zijn aanwezigheid daar.

Op 26 oktober 1945 schreef dezelfde krant, dat Wies van Sleuwen (van de familie van Sleuwen-van Veghel uit de Kapelstraat) thuisgekomen was. Zij werd op 17 oktober 1943 in het ziekenhuis in Den Bosch door de Duitsers gearresteerd wegens de hulp bij de ontsnapping van een gevangene, Kees Streef. Deze werd door haar verpleegd op een kamer, waarop ook een zieke SS-er lag, die tevens de bewaking van Streef voor zijn rekening nam. Op de avond, dat Streef uit het ziekenhuis werd gehaald door vrienden had Wies van Sleuwen ervoor gezorgd, dat de SS-er zo diep sliep, dat hij niet kon ingrijpen. Voor dit aandeel in de ontvoering werd zij gearresteerd en verbleef 5 maanden in een cel in Haaren, waarna ze naar de kampen Vught en later Ravensbrück werd overgebracht. In dat laatste kamp werd ze door graaf Bernadotte bevrijd en naar Zweden overgebracht om aan te sterken. Van daaruit vloog zij op 22 oktober naar Nederland terug.

Op 28 november 1945 kon de Udense bevolking lezen, dat de vroegere Udenaar Th. Hoefs, die een lange tijd in een Japans concentratiekamp had doorgebracht, op weg naar huis was.

Een derde groep van terugkerenden waren de Stoottroepen. Zij waren, nadat ze zich bij de Stoottroepen hadden gemeld, naar het front gestuurd en met de geallieerden over de Rijn Duitsland ingetrokken. Een aantal werd daar ingezet bij de bewaking van kampen, waar tewerkgestelde buitenlanders werden verzameld en naar huis getransporteerd.

Na de capitulatie van Duitsland werden de soldaten van de Stoottroepen naar Nederland teruggezonden, waar ze konden kiezen uit ontslag uit dienst of uitgezonden worden naar Indië.

Meerdere feiten over de lotgevallen van Udenaren, die tijdens de oorlog buiten Uden actief waren geweest en daarvoor soms door de bezetter werden gestraft, werden in kleinere of grotere kring bekend.

VERMISTEN

Een aantal personen kwam helaas niet terug en de berichten die binnenvielen over vermisten werden talrijker.

In de Udensche Courant van 22 juni 1945 werd gemeld, dat Gerrit Bouwmans was overleden. Hij was in augustus 1944 door Ruppert opgepakt, wegens de weigering om in Duitsland te gaan werken. Na ontsnapt te zijn uit zijn gevangenschap in Amersfoort was hij opnieuw gegrepen en op 8 oktober 1944 te Zwartsuis gefusilleerd. Hij werd op 8 juli 1945 in Uden herbegraven.

Er kwamen nog meer berichten: op 4 januari 1946 werd bekendgemaakt, dat Marie Bonaerts, die was gehuwd met G. van Dongen, op 35 jarige leeftijd reeds in 1943 in een Japans concentratiekamp was overleden. Verder schreef de Udense Courant op 25 mei 1945, dat de familie Poulussen van Melle bericht had ontvangen, dat zoon Theo op 8 april van dat jaar in Baden Baden aan long-

11.2. Gerrit Bouwmans.

ontsteking was overleden. Hij verbleef toen al twee jaar in Duitsland. In juni 1945 kreeg de familie de Groot van Zoggel eenzelfde bericht over zoon Gerard. Hij was op 19 februari in Würzburg overleden.

In Odiliapeel betreurde men het overlijden van Piet van Lieshout, die op 30 mei 1944 in Aschaffenburg overleed.

Er waren ook personen die vermist werden, zoals A. de Groot en A. Claassen. Van de laatste werd de volgende reconstructie gemaakt:

Op 15 juni 1943 is Adrianus Claassen, geboren 15 februari 1923, naar Duitsland gezonden voor arbeidsinzet, waar hij tewerk werd gesteld te Vorst, gelegen nabij München-Gladbach. De naam van de werkgever was Totzius. In januari 1944 is hij met 13 dagen verlof geweest, waarna hij wederom terugkeerde naar Vorst. Op een gegeven ogenblik werd hij aldaar opgepikt door de G.P. en overgebracht naar Krefeld. Ondanks de herhaalde pogingen van zijn werkgever die zijn werknemer weer gaarne in dienst bad, is het deze niet moge gelukken om zijn verblijfplaats te achterhalen. Een zekere J.F. Tamiaans is lotgenoot en vriend geweest van bovengenoemde Claassen. Achtereenvolgens hebben zij beide gezeten in de concentratiekampen Oraniënburg, Neugamme en Sachsenhausen. Vanuit dit laatste kamp werden zij op transport gesteld, doch bij dit transport werden zij van elkander gescheiden. Tamiaans voornoemd is later naar Nederland teruggekeerd, doch van Claassen is sindsdien, ondanks navragen bij het Rode Kruis en Repatrieringscommissie niets meer vernomen.

Van nog meer personen werd het duidelijk, dat zij in Uden niet meer zouden terugkomen. allereerst was dat de Joodse familie Van Zwanenberg. Enkele jaren geleden vertelde Betty Stronkhorst-van Zwanenberg wat er na het vertrek van de familie uit Uden was gebeurd:

David had na zijn vertrek uit Uden als onderduikplaats de omgeving van Apeldoorn gekozen. David en zijn vrouw gingen in Uggelen in pension. Zowel Joodse als niet-Joodse personen, hadden daar hun toevlucht gezocht. Een in het pension ondergedoken Duitse Joodse familie maakte het de pensionhouder zo moeilijk, dat hij deze bij de Duitsers aangaf. Deze familie raadde na haar arrestatie de andere onderduikers in het pension, die allen werden gearresteerd en weggevoerd. Zo werden David en zijn vrouw naar Sobibor getransporteerd en daar vergast op 23 juli 1943. Reeds meteen na het onderduiken was dochter Betty gescheiden van haar ouders. Na in Apeldoorn en Uggelen ondergedoken te hebben gezeten, baalde een marchaussee haar zogenaamd als gevangene op, maar bracht haar in feite naar zijn ouders in Hoofddorp in de Haarlemmermeer. In die plaats bracht ze uiteindelijk drie jaar, tot de bevrijding, bij pleegouders door. In dit gezin is ze, zoals ze benadrukt, zonder dwang overgegaan tot het protestantisme. Zij

bad een vals persoonsbewijs op naam van Marie van Schijndel, geboren in Beugen en Rijkevoort. Na de oorlog ging ze met haar pleegbroer terug naar Uden. In de tuin werd de kist met bezittingen opgegraven. Van de andere spullen van haar ouders kon ze slechts een klein gedeelte achterhalen.

Van de uit Uden weggevoerde Jodin Leentje Seijffers werd bekend, dat ze op 14 mei 1943 in Sobibor was omgebracht.

Tot slot kwamen een viertal Udenaren, die dienst hadden genomen in het Duitse leger, niet meer terug, omdat ze waren omgekomen of werden vermist.

MUNITIE

Gedurende de oorlog was veel munitie op plaatsen terecht gekomen, waar deze eigenlijk niet hoorde. Reeds op 23 maart 1945 was gemeld, dat door onvoorzichtigheid met een projectiel bij de familie Kloosterman een kind zwaargewond werd en later overleed.

11.3. Bomkraters op Slabroek.

Na de oorlog werd begonnen met het onschadelijk maken van die munitie. Oproepen verschenen in de kranten om plaatsen waar munitie lag aan te melden en op Slabroek werd een perceel aangewezen en gebruikt om de verzamelde munitie te laten ontploffen.

Toch gebeurden er af en toe nog ongelukken doordat volwassenen en kinderen onvoorzichtig met gevonden munitie omgingen. Op 5 oktober 1945 kwamen bij H. van de Rijt op de Veghelse Dijk twee kinderen om bij het spelen met een gevonden granaat, die ontplofte en op 4 oktober 1946 verongelukte de zeventienjarige P. Theunisz van de Hoevenseweg bij het omgaan met munitie.

ZUIVERING

In het vorige hoofdstuk werd beschreven, dat de zuivering was aangevangen en dat mensen geïnterneerd waren.

Intmiddels waren tribunalen en bijzondere gerechtshoven in het leven geroepen om de personen, die verdacht werden van het feit, dat ze zich niet goed gedragen hadden in de oorlog, te berechten.

De tribunalen bogen zich over de lichtere gevallen, die niet zozeer een strafbaar feit hadden gepleegd, maar die door handelen of nalaten zich toch onvaderlands gedragen hadden.

De bijzondere gerechtshoven behandelden de echte misdaden.

Geconstateerd kan worden, dat de afhandeling van de diverse zaken veel te wensen overliet. De autoriteiten waren geheel begrijpelijk, onvoldoende op de grote stromen voorbereid. Daarom ook dat hier en daar de nodige misers werden gemaakt.

In het najaar van 1945 werd een wetsbesluit Politieke Delinquenten-1945 aangenomen, dat het mogelijk maakten gedetineerden in vrijheid te stellen. Dit kon zowel voor- als onvoorwaardelijk gebeuren.

Voor zover na te gaan, bleven na uitvoering van deze wet nog 10 tot 15 Udenaren gedetineerd. Onder hen waren ook de zogenaamde brood-N.S.B.-ers. Dit waren de personen die vanuit armoede N.S.B.-ers waren geworden. Hierbij de geschiedenis van een van hen.

Hij was in de vijftig en ging vrijwillig op het vliegveld werken, aangezien hij op een andere manier niet langer de kost kon verdienen.

Tevoren werd hij lid van de N.S.B., ondanks zijn antipathieën. Als wachtman ging hij in dienst bij de Bauleitung op het vliegveld en later bij de Wehrmacht. Hij colporteerde met VoVa, collecteerde voor Winterbulp en behield zijn radio.

Over deze personen moest het tribunaal een uitspraak doen. Hun goederen werden in beslag genomen en al naar gelang de situatie werden deze ter

H. RUTTEN, UDEN

De Notaris H. J. A. MELIS te VEGHEL

zal ten verzoeken van Notaris Stael te Uden, als beheerder over het voormalige vermogen van den rijksduitscher J. A. Ruppert,

PUBLIEK VERKOOPEN:

Koop 1. Het woon-winkelhuis met werkplaats, erf en tuin te Uden, a.d. Kapelstraat A 281, groot 4,35 are, in huur bij den Heer A. de Wilt.

Koop 2. Het woonhuis met erf en tuin te Uden, a.d. Kapelstraat A 287, in huur bij den Heer M. Willems.

Aanvaarding in genot der huur vanaf de betaling.

De veiling geschiedt met machtiging van het Ned. Beheersinstituut en volgens de richtlijnen, bedoeld in art. 7 van het Vervreemdingsbesluit. Onroerende Zaken. Dientengevolge hebben bepaalde personen recht van voorkeur tot koop.

De inzet heeft plaats op **Vrijdag, 6 Sept. 1946**, des namiddags om 4 uur in het café van Adr. van Lanen in de Kapelstraat te Uden.

Indien bij de eerste zitting de hoogst toelaatbare prijs wordt bereikt, heeft geen toeslag plaats. Inlichtingen geeft Notaris Stael te Uden.

als opgeheven aangemerkt. Ook diegenen, die in Duitse dienst waren geweest, kwamen na hun straf uitgezet te hebben, vrij.

Geconstateerd kan worden, dat (semi-)ambtenaren, zoals politie- en post-beambten, als er tegen hen toch zekere, moeilijk bewijsbare bedenkingen waren, eervol ontslag kregen en in een andere plaats werden benoemd.

GEMEENTEBESTUUR

Ook het gemeentebestuur moest weer op gang komen. Dit gebeurde door het installeren van tijdelijke gemeenteraden.

Zoals de waarnemend Commissaris der Koningin in zijn rondschrijven over dit onderwerp had voorgesteld, werd in Uden door waarnemend burgemeester Poort op 29 juni 1945 een kiescollege van 39 mannen voorgesteld, waarin zoals Poort schreef:

- de voornaamste geestelijke en maatschappelijke stroomingen in de gemeente naar evenredigheid vertegenwoordigd zijn
- alle aanbevolen personen voldoen aan de voor het lidmaatschap van den

11.4. Veiling van de huizen van Ruppert.

beschikking gesteld van oorlogsslachtoffers, die hun goederen verloren hadden of er werd een beheerder over de goederen aangesteld. Ook de banktegoeden en contanten werden in beslag genomen. De gezinnen van de minder draagkrachtigen werden uit de armenkas onderhouden.

In de volgende jaren volgden de uitspraken en na het uitzitten van de straf kwamen de gedetineerden naar huis en gingen weer deelnemen aan het dagelijks leven. In sommige gevallen werd hen ook voor een aantal jaren het kiesrecht ontzegd.

Biemans vertrok na het uitzitten van zijn straf uit Uden en ging weer werken in het onderwijs.

Ruppert kwam niet meer naar Uden terug, zijn twee huizen werden verkocht en in de Kamer van Koophandel werd zijn bedrijf

11.5. Het (bijna volledige) ambtelijk apparaat van de gemeente Uden, V.l.n.r. vooraan: W. Govers, J. Heessen, J. Tonus, waarnemend burgemeester J. Poort, secretaris L. van Hezewijk, H. Tiebosch en P. van de Ven. Achteraan: W. Maas, W(im) van Dinther, M. Peeters Weem, P. de Luy, mej. P. van de Berg, mej. C. van Os, J. van Haaren, J. Schouten, A. van den Berg en W(out) van

tijdelijken raad gestelde vereischten en dat zij geacht kunnen worden het vertrouwen van de bevolking tijdens de vijandelijke bezetting te hebben behouden of verkregen.

Dit kiescollege koos uit haar midden een tijdelijke gemeenteraad, die bestond uit 13 leden en die op 24 augustus haar eerste vergadering hield.

Op 15 december 1945 werd de heer L. van Hezewijk benoemd tot gemeentesecretaris. Hij had vanaf de bevrijding deze functie al waargenomen. In november 1946 werd zijn voorganger, H. Hoefs, van alle blaam over zijn optreden in de oorlog gezuiverd. De ambtenaar P. de Groot kwam niet meer terug op het gemeentehuis.

Uiteindelijk werd in 1946 in Uden definitief een burgemeester benoemd. Het werd de heer G.I.M. van Kemenade, en hij werd geïnstalleerd op 9 sep-

tember, nadat waarnemend burgemeester Poort op 30 augustus afscheid had genomen.

SCHADEHERSTEL EN -AFHANDELING

Op allerlei gebied werd getracht zo snel mogelijk de schade te herstellen, zodat het normale leven weer zijn aanvang kon nemen.

Vaak ging dit gepaard met de instelling van een commissie, die acties coördineerde en schadeclaims indiende.

Zo werkte de commissie landbouwherstel, die reeds in december 1944 was ingesteld, onder voorzitterschap van W. van de Elzen.

In het huis van de dames Schoenmakers werd het Commissariaat Noodvoorzieningen Getroffen Gebieden, afdeling Oost-Brabant o.l.v. pater H. de Greeve gevestigd. Tezamen met het gehucht Kwintshuul, dat groten-deels in de gemeente Wateringen ligt, werd in Uden een glasactie gehouden, met het doel de gevolgen van de glasschade met name in Volkel en Odiliapeel te verlichten.

Ook de financiële afhandeling van de schade ten gevolge van de oorlog vroeg veel tijd.

Deze betrof een groot aantal categorieën, waarvan er hier enkele volgen:

- schade aan gebouwen, zoals scholen en woonhuizen
- schade van inkwartiering van zowel Duitse als geallieerde militairen
- kosten van barakkenbouw voor de Duitsers
- kosten van bewaking, bij voorbeeld van de opgeslagen radiotoestellen
- kosten van waakdiensten tegen sabotage
- kosten van lonen van op het vliegveld tewerkgestelden
- schade aan wegen door het geallieerd verkeer
- bomschade onder andere op Slabroek
- kosten en schade ten gevolge van het vliegveld

De afwikkeling van een aantal zaken duurde tot in de vijftiger jaren.

EERVOLLE VERMELDINGEN

Na de oorlog zijn in Uden voor dapperheden tijdens de inval in 1940 een tweetal onderscheidingen verleend.

Piet van Helvoirt werd voor moed en dapperheid in de meidagen van 1940 koninklijk onderscheiden was. Het betrof met name zijn aandeel bij de gevechten van het 2-26-RT in Grubbenvorst aan de Maas.

Gerrit van Grunsven van de Markt werd postuum onderscheiden voor zijn aandeel bij de strijd in de Maasstellingen in mei 1940, waarbij hij omkwam.

RIJKSDIENST VOOR LANDBOUWHERSTEL

INSPECTIE NOORD-BRABANT

COMMISSIE S.B.L.

Marktstraat A 135, Uden.

Our nummer: 71/227

Uitbreiding:

Bijlage:

Bestand: gesloopte huizen vlv. Volkel

Aldeling:

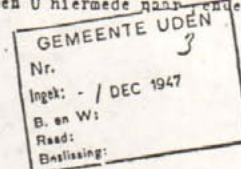
Uden, 28 Nov. 1947

aan de Heer v.d. Ven,
Gemeentehuis,
U D E N.

Bijgaand doen wij U toekomen een lijst van huizen en gebouwen welke gesloopt zijn t.b.v. de aanleg van vliegveld-Volkel.

Adres, aard.	Naam (gebruiker)	Adres Woonpl.	Uitdij. adres.	Commerking
Uden, D 1200 1 A.v.d. Ven	G 244 Uden.	D 72a Mill	Gesloopt	
" E 1340 1 J. Rovers	G 195a "	F 85 Uden	"	
" D 1091 5 W.v. Gaal	G 225 "	D 65 Liempde	"	
" D 1254 4 M. Rovers	G 242 "	Odiliapeel	"	
" D 513 5 A.v.d. Bungelaar	G 14 "	F 78 Uden	in e.g.b.r. h.	
" D 1199 6 A. Verheijen	G 13 "	D 142a Mill	in e.g.b.r. h.	
" D 30 7 P. Herpers	G 12 "	D 86a Bakel	"	
" D 1369 8 W.v. Berle	H 23a "	H 14e Uden	"	
" D 1248 9 A.v. Bakel	H 23 "	H 14c "	"	
" D 1249 10 A. Hendriks	H 25 "	G 189 "	"	
" D 1299 11 M.v. Dijnheven	H 22 "	H 14d "	"	
" D 1170 12 H. Bernards	H 20 "	H 14a "	"	
" D 1269 13 M. Pittens	H "	K 128 Heeswijk	"	
" D 1257 14 H. Laarakkers	H 21 "	G 152b Uden	"	
" D 1196 15 W. Bouwman	H 27 "	H 9d "	"	
" D 1138 16 J.v.d. Keem	H 26 "	F 27 "	"	
" D 1195 17 A. v.d. Boom	H 29 "	Odiliapeel	"	
" D 1137 18 P. J. v.d. Rijt	H 28 "	G 184 Uden	"	
" D 1372 19 J. v. Dijk	H 30 "	Barak Odiliapeel	"	
" D 1135 20 J. v. Bommel	H 32 "	H 48a Uden	"	
" D 1255 21 J. v. d. Wijngaard	H 33 "	Barak Odiliapeel	"	
" D 1256 22 M. A. Vermeulen	H 35 "	Barak Odiliapeel	"	
" D 1373 23 R. v. Dijk	H 34 "	Barak Odiliapeel	"	
" D 1192 24 Wed. v. Hal, v. Schayk	H 36 "	Grave	"	
" D 587 25 Wed. de Jager, v. Hal	H 37 "	Odiliapeel	"	
" D 575 26 Wed. Cl. Nooijen	H 40 "	Barak Odiliapeel	"	
" D 1341 27 M. Janesen	H 42 "	B 280 Uden	"	
" D 1254 28 Chr. v. Vught	G 243 "	G 152 "	"	

Wij hopen U hiermede naar voren te hebben ingelicht.

v/d COMMISSIE S.B.L.

te U D E N.

M.v. Lanen,
adm.

Gedrukt in Uden op papier van de Staat - Schiedamschen dijk 102 - Rotterdam

11.6. Correspondentie betreffende de afhandeling van oorlogsschade

Ook kregen een aantal Udenaren van geallieerde en Nederlandse zijde aandacht voor hun aandeel, dat zij zowel in Uden als daarbuiten, in de strijd tegen de Duitsers hadden gehad.

ANDERE ZAKEN

Diverse andere ontwikkelingen hadden plaats als gevolg van de oorlog: Zo werd er in Nederland een grote geldzuivering uitgevoerd, die tot doel had de woekerwinsten, die door sommigen in de oorlog waren behaald af te romen.

Het in omloop zijnde geld moest in de week van 26 september tot 2 oktober 1945 worden ingeleverd, waarna men per persoon een tientje kreeg (het tientje van Liefstinck). Men moest daarna bewijzen door een vermogensvergelijking met 1 mei 1940, dat men zich niet onrechtmatig had verrijkt. Indien dit wel het geval was, betaalde men hierover 90 % belasting. Langzaam werd hierna het vermogen vrijgegeven.

Het vliegveld Volkel werd in september 1945 door de geallieerden verlaten en het werd overgegeven aan het Nederlandse Militair Gezag. Aanvankelijk hadden de oorspronkelijke eigenaars de hoop hun grond terug te krijgen maar na enige tijd bleek dat de regering de gronden wilde behouden. Een financiële afhandeling had daarna plaats.

In juli 1945 werd in Uden een actie gehouden om terra-cotta replica's van Onze Lieve Vrouw ter Linde in de gevel van het huis te plaatsen als dank voor het feit, dat Uden redelijk voor het oorlogsgeweld gespaard bleef.

De oorlogsgraven, zowel de veldgraven als de graven, die op het kerkhof bij de St. Petruskerk lagen werden overgebracht naar het oorlogskerkhof aan de huidige Burgemeester Buskensstraat.

In september 1945 maakte rector Goeman van de Paters van Steyl in de Udense Courant bekend dat er voorlopig geen kans was om het missiehuis weer te kunnen herbouwen en daarom moeten we maar slechts hopen tijdelijk Uden te gaan verlaten.

In januari 1945 werd de vereniging van Oud Illegale Werkers (OIW) opgericht. De voorzitter werd Piet van Helvoirt.

De tekorten aan voedsel en gebruiksartikelen waren zodanig, dat nog jaren distributie noodzakelijk was.

NABESCHOUWING

Op 6 september 1949 bezocht Prins Bernhard Uden.

In het krantenverslag werd vermeld, dat tijdens het grootste gedeelte van het bezoek aandacht besteed werd aan de ontwikkeling van de industrie. Op het laatst werd gemeld:

De Prins onderbield zich nog een ogenblik met de genodigden. Met de militair Spierings praatte hij over zijn hospitaal (wat volgens de Prins best was) en aan oud militair P.v. Helvoirt vroeg hij naar de berkomst van zijn onderscheiding. Met een half antwoord was hij niet tevreden en de heer van Helvoirt moest alles precies uitleggen.

12.1. Foto gemaakt bij het bezoek van Prins Bernhard. V.l.n.r. Burgemeester van Kemenade, Prins Bernhard, Indië-militair Spierings en oud militair Piet van Helvoirt.

Wat was er tussen het einde van de Tweede Wereldoorlog en het bezoek van de Prins gebeurd?

Al voordat de oorlogsperiode kon worden afgesloten, diende zich in Nederland een nieuwe kwestie aan, namelijk de onafhankelijkheidsstrijd van Indonesië.

Ook Udense militairen werden uitgezonden en hielden de gemoederen bezig. Verder werd de verhoging van de welvaart voor Uden een belangrijk punt, waaraan met man en macht gewerkt werd. Zonder anderen te kort te doen, kan gezegd worden, dat onder de bezielende leiding van burgemeester van Kemenade en pastoor de Louw, Uden werd omgevormd van een typisch agrarisch dorpje, naar een dorp, waar naast de landbouw ook de industrie, alsook het vliegveld een goede boterham boden.

Ook de verschillen, die er gedurende de oorlog tussen mensen waren geweest werden vergeten of verzwegen. Men richtte zich geheel op de toekomst, op de welvaart. Door de bedrijvigheid die hierbij ontstond, werd het verleden snel vergeten.

VERANTWOORDING

GEBRUIKTE AFKORTINGEN

Alg. Rijksarch. Den Haag: Algemeen Rijksarchief Den Haag.

Arch. Gem. Uden: Archief gemeente Uden 1938- 1970. Ten tijde van het onderzoek, werd de inventarisatie uitgevoerd. De in deze verantwoording opgenomen inventarisnummers zijn de voorlopig toegekende nummers. Ter zijner tijd zal dit archief worden overgebracht naar het Streekarchief Brabant Noordoost te Veghel.

Bezetting en bevrijding: Bezetting en bevrijding, Kruisheren in Nederland en Indonesië, 1995. (aanwezig in Bib. Heemk.k. Uden onder nr U 109.)

Bib. Heemk.k. Uden: Bibliotheek van de Heemkundekring Uden, gevestigd in het Heemhuis.

Comm. Kon.: Archief van de Commissaris van de Koningin, 1920-1949. (toegangsnummer 130.01)

Dagboek Antoon de Groot: Antoon de Groot, die inmiddels overleden is, was actief in het verzet en hield over de periode september - oktober 1944 een dagboek bij. Een enigszins gecensureerde kopie werd mij ter beschikking gesteld.

Dagboek Fr. Aldenhuijzen: In een zakagenda bijgehouden dagboek van Mej. Frieda Aldenhuijzen uit Volkel. Dit boekje is in bezit van Mej. G. Versteegde uit Volkel.

Dagboek Heessen: Rapport, betreffende oorlogshandelingen in de gemeente Uden, vanaf 5 September 1944.

Dit rapport is volgens zijn zeggen geschreven door de gemeentebestuurder J. G. Heessen en bestaat uit drie delen.

Allereerst een dagboek over de periode 5 september tot en met 23 september. Kopieën zijn o.a. aanwezig in het Streekarch. Brabant NO onder Documentatie Uden map 53 en in Arch. Gem. Uden inventarisnummer 1841. Het is indertijd gepubliceerd in Bruynzeel Kontakt, 5 mei 1970. Hierna een z.g. logboek betreffende de periode 24 september tot en met 30 oktober. Tot slot nog een aantal handgeschreven aantekeningen over de periode 27 oktober tot en met 11 november.

Kopieën zijn o.a. aanwezig in het Streekarch. Brabant NO onder Documentatie Uden map 53 en in Arch. Gem. Uden inventarisnummer 1842.

Dagboek Piet de Groot: P. de Groot, Dagboekantekeningen tijdens de bezetting. Kopieën zijn o.a. aanwezig in het Streekarch. Brabant-NO onder Documentatie Uden map 82.

Dagboek Prinsen: Oorlogsverhaal in dagboekvorm, geschreven door onderwijzer Prinsen, gedateerd 10 oktober 1944.

Dit verhaal is aanwezig in Bib. Heemk. k. Uden, map 25, nummer 18.

Documentatiemateriaal D.G.V.: Documentatiemateriaal Documentatiegroep Volkel.

Geraadpleegd werden:

- Vliegtuigparade, nr 3, 4, 5 en 6 (1976)
- Volkels verleden (folder open dag)
- Vliegvelde Volkel, beschrijving mei 1978, aanwezig in Streekarch Brabant NO, Veghel, Doc Uden, map 014.
- Korte geschiedenis van Vliegbasis Volkel, aanwezig in Streekarch Brabant NO, Veghel, Doc Uden, map 015.
- Crashes rondom Vliegbasis Volkel 1940-1945, aanwezig in Streekarch Brabant NO, Veghel, Doc Uden, map 016.
- Processen verbaal van de Luchtbeschermingsdienst Uden. Kopieën zijn aanwezig in "Typhoon", de Traditiekamer van de Vliegbasis Volkel.

Donk, Buurten onder de oude eik: Angeline van der Donk, Buurten onder de oude eik, Uden 1997.

Donk, Kruisheer Timmers: Angeline van der Donk, Kruisheer L.G. Timmers, Uden 1995.

Elsen, 't kloppend hart: H.M. v.d. Elsen, 't kloppend hart van Uden, Uden 1989

Gesprek met Johan de Groot: Gesprekken met Johan de Groot, Julianastraat 11, Uden, dd 29-7, 12-8, 26-9-1998, 20-10-1999.

Govers, Corridor naar het verleden: Dr. Frans Govers, Corridor naar het verleden, Hapert 1983.

Jansen, Toen dreunden de kanonnen: Benjamin Jansen, Toen dreunden de kanonnen....., Driel 1991

Jong, Tweede Wereldoorlog: Dr. L. de Jong, Het Koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog, 's-Gravenhage.

Kimmenade, Gemert bezet - Gemert bevrijd: Anny van de Kimmenade-Beekmans, Gemert bezet - Gemert bevrijd, Gemert, 1994.

KvK: Archief Kamer van Koophandel.

Martens, Dorp rond de dijk: J. Martens e.a., Dorp rond de dijk; Odiliapeel 1930-1980., Odiliapeel 1980.

Militair gezag: Overzicht der werkzaamheden van het Militair Gezag

gedurende de bijzondere staat van beleg, 14 september 1944 4 maart 1946. Samengesteld door het afwikkelingsbureau Militair Gezag. (Aanwezig in bibliotheek Streekarch Brabant NO, Veghel)

Ned. Beh. Inst.: Archief Nederlands Beheers Instituut.

NIOD: Nederlands Instituut voor Oorlogsdocumentatie. Dit is de nieuwe benaming voor het Rijks Instituut voor Oorlogsdocumentatie.

NIOD, Albrecht: NIOD, Archief Groep Albrecht, inv. nr 190a.

NIOD, LO: NIOD, Collectie Stichting Landelijke Organisaties voor hulp aan onderduikers en Landelijke Knokploegen, inv. nr 251a.

NIOD, KP: NIOD, Collectie KP- Noord-Brabant (Oost), inv. nr 184c.

NUC: Nieuwe Udensche Courant.

RANB: Rijksarchief in Noord-Brabant, Den Bosch.

Sluijters, Volkels kerk: Hans Sluijters en Jan Buur, Volkels kerk viert veertig, Volkel 1978.

Smeets, St Petruskerk: Paul Smeets, 100 jaar St Petruskerk, Uden 1990.

Sprokkelingen: Sprokkelingen, het verenigingsblad van de Heemkundekring Uden.

Streekarch. Brabant NO: Streekarchief Brabant Noordoost .

UC: Udensche Courant.

Verbakel, Oorlogskerkhof: A. Verbakel, "Opdat wij hen nimmer vergeten" De geschiedenis van de Udense oorlogskerkhoven, Uden 1999.

Verhoog, For a world wide good night: J.Verhoog en H. Warmerdam, For a world wide good night, Noordwijk (1992).

Verslag Stael: Verslag betreffende eenige werkzaamheden van den evacuatie-commissaris notaris Stael te Uden.

Dit verslag berust in Arch. Gem. Uden, inventarisnummer 1404.

Versteegde, Volkel: G.W. Versteegde, Volkel van bezetzig tot Bevrijding, Volkel 1990.

Wildekamp, Gestaag gespannen: R.H. Wildekamp, H. Talen, P.G.M. Truren, Gestaag gespannen 50 jaar Vliegbasis Volkel, Den Haag 2000.

BRONNEN

Voorspel

Arch. Gem. Uden, inv. nr. 1837.
Brief RANB aan A. Sanders dd 18-1-2000.
Brabants Dagblad 6-8-1994.
De Stad Oss 19-4-1935.
Graafsche Courant 29-5-1937.
NUC 10-2-1940.
UC 1-2, 31-3, 22-4, 14-9, 14-10, 4-11, 18-11, 25-11, 29-11-1939.
Bart van Gestel, 100 jaar door kruis en ploeg, Veghel 1997.
Bezetting en bevrijding.
Govers, Corridor naar het verleden.
Kimmenade, Gemert bezet - Gemert bevrijd.
Versteegde, Volkel.
Dr. L.M.H. Joosten, Katholieken en Fascisme in Nederland 1920-1940, Hilversum 1964.

Inval en de eerste maanden daarna

Arch. Gem. Uden, inv. nrs 10, 1408, 1411.
* Bib. Heemk.k. Uden, map 12.
Dagboek Piet de Groot.
Dagboek Fr. Aldenhuijzen.
NUC 26-10-1940.
Sprokkelingen nr 32.
UC 25-5, 8-6, 3-8, 18-9, 9-10, 19-10, 21-12-1940.
Telefoongesprek met Mevr. van de Schaft- van Lijssel dd. 8 juli 2000.
Drs H.W. van den Doel, H.J. Mulder en de strijd bij Mill, Den Haag, 1993.
Kimmenade, Gemert bezet - Gemert bevrijd.
J. Koolhaas Revers, Evacuatie in Nederland, 's-Gravenhage, 1950.
Smeets, St Petruskerk.
Verbakel, Oorlogskerkhof.
Versteegde, Volkel.
Bidprentje van Johanna Wilhelmina van Lijssel.
Nota, afkomstig uit het St. Jansgesticht, verkregen van A. Verbakel.

Pro-Duitse gezindheid

Arch. Gem. Uden, inv. Nrs 600, 633, 1381, 1382, 1837
Alg. Rijksarch. Den Haag, Ned. Beh. Inst., doos 14460, doss. nr. MR 415/1
Brief RANB aan A. Sanders dd 1-2-2000.
RANB, KvK Doss. Nr. 7294.
Dicotip juni 1977

NUC 9-11, 12-10, 16-11, 30-11, 21-12-1940.
Sprokkelingen 20.
Volk en Vaderland 27-5-1941.
UC 4-5, 22-6-1945.
Jong, Tweede Wereldoorlog, deel 6, pag 376.
Kimmenade, Gemert bezet - Gemert bevrijd.
Verbakel, Oorlogskerkhof.

Dagelijks leven

Streekarch. Brabant NO Grave: Echo van Boxmeer 4-6-1943.
Documentatiemateriaal D.G.V.
Dagboek Piet de Groot
UC 1-6, 5-6, 22-6, 21-8, 24-8, 18-9, 9-11-1940.
Donk, Buurten onder de oude eik.
Donk, Kruisheer Timmers.
Smeets, St Petruskerk.
Verbakel, Oorlogskerkhof.
Verhoog, For a world wide good night.
Versteegde, Volkel.
Wildekamp, Gestaag gespannen.
J. Moelands, Harmonie 'De Eendracht' Uden, Uden 1998.

Duitse maatregelen

Arch. Gem. Uden, inv. nrs 630, 633, 817 1779, 1780, 1839, 1840.
NIOD, Documentatie II, Woonwagengewoners Noord en Midden Nederland.
RANB, Comm. Kon. inv. nrs. 278, 428, 429
Streekarch. Brabant NO Veghel, Doc. collectie Uden nr.303.
Dagboek Piet de Groot.
De Echo 16-11-1943 (Streekarch. Brabant NO Veghel, Doc. collectie Uden nr 472)
Echo van Boxmeer 4-6, 18-6-1943 (Streekarch. Brabant NO Grave)
Echo van Cuijk 23-8-1924 (Streekarch. Brabant NO Grave)
UC 24-8, 16-11-1940
Volk en Vaderland 27-5-1941.
Gesprek met Mej. Dina van den Elsen dd 13-8-1999.
A.L.M. Sanders, "...Alle Israelieten te Uden...", Uden 1997.
Dr. B.A. Sijes, De Arbeidsinzet, Den Haag 1966.
Dr. B.A. Sijes, Vervolg van Zigeuners in Nederland 1940-1945, Den Haag 1979

Elsen, 't kloppend hart.
Kimmenade, Gemert bezet - Gemert bevrijd.
Sluifjers, Volkels kerk.
Smeets, St Petruskerk.
Versteegde, Volkel.
Brief Min. van Soc. Zaken en Werkgelegenheid aan A. Sanders dd 10-11-1999.

Vliegvel

Arch. Gem. Uden, inv nrs 1791, 1837.
Bib. Heemk.k. Uden, map 12.
Bib. Heemk.k. Uden, Mededelingenblaadje zaterdag 10 juni 1944, schijnbaar in Vêghel uitgegeven, afkomstig uit schenking kruisheer A. v.d. Elsen.
Documentatiemateriaal D.G.V.
Streekarch. Brabant NO Veghel, Archief St. Petrusparochie, inv. nr. 090.
Dagboek Piet de Groot.
Brabants Dagblad 5-5-1997.
Sprokkelingen 3, 6, 20, 21, 24.
Bezetting en bevrijding.
Donk, Kruisheer Timmers.
Martens, Dorp rond de dijk.
Verbakel, Oorlogskerkhof.
Versteegde, Volkel.
Wildekamp, Gestaag gespannen
Bidprentje Petrus Janssens.

Verzet

Arch. Gem. Uden, inv nrs 10A, 1837.
Bib. Heemk.k. Uden, map 5-36.
NIOD, Albrecht.
NIOD, LO.
Streekarch. Brabant NO Veghel, Dossier Otten, hfd. St. Verzet.
Dagboek Piet de Groot
Gesprek met Johan de Groot.
Gesprek met Mevr. Koning-van Sleuwen, dd 19-8-1999.
Telefoongesprek met Mevr. van Son- van Elk, dd 2-7-2000.
Brief van T. Masdin aan H. Rutten dd. 22-10-1946, verkregen van Mevr. C. Rutten-de Groot.
Herinnering van P. Rutten, verkregen van Mevr. C. Rutten-de Groot.
Govers, Corridor naar het verleden.
Versteegde, Volkel.
Bidprentje van Hans Schoon.

Inleiding tot de bevrijding

Alg. Rijksarch. Den Haag, Ned. Beh. Inst., doos 14460, doss. nr. MR 415/1.
Documentatiemateriaal D.G.V.
NIOD, KP.
Dagboek Antoon de Groot
Dagboek Piet de Groot
Dagboek Fr. Aldenhuijzen
Dagboek Heessen
Dagboek Prinsen
Beschrijving ongeluk Dolle Dinsdag, door Johan de Groot, vader van vier slachtoffers, verkregen van mevr. J. Roest-de Groot
Gesprek met Johan de Groot.
Govers, Corridor naar het verleden.
Martens, Dorp rond de dijk.
Sluifjers, Volkelse kerk.
Versteegde, Volkel.
Wildekamp, Gestaag gespannen.
R. van Aerde e.a., Het grote gebod, gedenkboek van het verzet in LO en LKP, 1951.

Bevrijding

Arch. Gem. Uden, inv. nr 1835.
Documentatiemateriaal D.G.V.
RANB, Comm. Kon., inv. nr. 367.
Dagboek Antoon de Groot
Dagboek Fr. Aldenhuijzen
Dagboek Heessen
Dagboek Heessen
Brabants Dagblad 20-9-1986, 10-9-1994.
Sprokkelingen 24, 25, 29, 32.
UC 15-9-1950, 15-9-1969.
Gesprek met J. van Kessel dd. 8-8-2000.
Gesprek met J. van Oers dd. 9-3-1998.
Govers, Corridor naar het verleden.
Verbakel, Oorlogskerkhof.
Wildekamp, Gestaag gespannen.

Tot mei 1945

Alg. Rijksarch. Den Haag, Arch.Mil. Gezag, inv. nrs 982, 1008.
Arch. Gem. Uden, inv. nrs 10, 633, 835, 1404, 1409, 1424, 1835.
Documentatiemateriaal D.G.V.
RANB, Comm. Kon. inv. nrs. 278, 367.

Streekarch. Brabant NO Veghel, Arch. burg. armbest. Gem. Uden, inv. nrs 345, 346 en 353.
 Verslag Stael
 Dagboek Antoon de Groot.
 Dagboek Heessen.
 UC 26-1, 16-3, 23-3, 30-3, 13-4-1945.
 Gesprek met A. Raymakers, Uden, dd 26-7-2000.
 Gesprek met W. van de Ven, Uden, dd 23-7-2000.
 Bezetting en bevrijding.
 Jansen, Toen dreunden de kanonnen.
 Martens, Dorp rond de dijk.
 Militair Gezag.
 Verhoog, For a world wide good night.
 Versteegde, Volkel.
 Wildekamp, Gestaag gespannen

Heropbouw

Arch. Gem. Uden, inv. nrs 23, 101, 133, 646, 727, 728, 729, 1403, 1409, 1424, 1497, 1527, 1546, 1553, 1558, 1779, 1780, 1791, 1833, 1835, 1836, 1839, 1868, 1869.
 RANB, KvK Doss. Nr. 7294.
 RANB, Comm. Kon. inv. nr 306.
 Streekarch. Brabant NO Veghel, Doc. collectie Uden nrs. 355, 417.
 Graafse Courant 23-2-1945.
 Provinciale Noord-Brababantsche Courant Het Huisgezin 13-1-1947.
 Sprokkelingen 32.
 UC 8-6, 22-6, 5-7, 17-8, 24-8, 14-9, 28-9, 5-10, 9-11, 14-12-1945, 10-9, 4-10, 22-11-1946, 14-3, 10-10-1947, 10-6, 30-9-1949, 9-8-1962.
 Brabants Dagblad 22-9-1999.
 Gesprek met Mevr. Goossens-Raymakers dd 8-8-2000.
 Gesprek met Mevr. T. Philipse-Bouwman, dd 31-10-1998.
 Govers, Corridor naar het verleden
 Dr. Frans Govers, Stemmen uit Dachau, Hapert 1990.
 Elsen, 't kloppend hart.
 Wildekamp, Gestaag gespannen.
 Bidprentje van Petrus van Lieshout

Nabeschouwing

UC 9-9-1949.
 H.M. v.d. Elsen, Front en thuisfront, Uden 1990.

HERKOMST ILLUSTRATIES

Mevr. Alphen-Verkuylen, Uden: 6.4
 Bib. Heemk.k. Uden: 2.1, 4.4, 5.1, 5.3
 Mevr. M. van Beek-Prinssen: 8.6.
 Hr. L. Bressers, Uden: 4.2, 8.4, 8.5, 9.3, 10.1, 11.1
 Hr. H. van Dijk, Odiliapeel: 8.1, 9.1, 9.7., 11.6
 Hr. B. van Echtelt, Uden: 1.2
 Mej. D. van de Elzen, Uden: 2.5, 4.7, 4.10
 Fotoarchief Documentatiegroep Volkel: 9.8
 Fotocollectie Heemk.k. Uden: 9.4, 10.3, 11.3
 Mej. J. Geurts, Uden: 3.2, 6.3, 8.3, 9.5
 Mevr. A. van Goor-van Lanen, Volkel ; 7.1
 Hr. J. de Groot, Uden: 3.1, 7.3
 Hr. P. van Helvoirt, Uden: 2.4, 12.1
 Mevr. R. Koning-van Sleenwen, Uden: 7.4, 9.10
 Mevr. T. Philipse-Bouwman, Uden: 4.3, 4.9, 11.2
 Mevr. M. Poort-van der Hoeven, Tilburg: 11.5
 RANB: 5.7, 5.9, 10.2
 Mevr. C. Rutten-de Groot, Uden: 7.2
 Hr. A. Sanders, Uden: 4.8
 Hr. H. Sanders, Uden: 4.5
 Hr. W. Smits, Nistelrode: 1.3
 Streekarch. Brabant NO Veghel: 1.1, 2.2, 2.3, 4.12, 5.5, 5.6., 6.2, 6.6, 6.7, 9.2, 9.8, 9.9, 10.4, 11.4
 Mevr. B. Stronkhorst, Den Haag: 5.8
 Mej. M. van der Steen, Veghel: 6.1
 Hr. Th. Theunisz, Uden: 5.2
 Mej. G. Versteegde, Volkel: 4.6, 4.11, 5.4, 6.5, 8.2
 Hr. A. Wijdeven, Uden: 4.1

UDEN IN DE TWEEDE WERELDOORLOG

A.L.M. SANDERS